

VÁRAD

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
TUDOMÁNY

2023
2

VÁRAD

2023/2.

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI,
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

Nagyvárad, 2023. február • XXII. évfolyam 2. (215.) szám

Kiadja

a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár

Intézményfenntartó:

Bihar Megye Tanácsa

Szerkesztőség és kiadó:

Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó

Telefon: 0259/431-257; 0771/269-647

Postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C

E-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com

Internet: www.bibliobihor.ro; www.varad.ro;

<https://varadbiblioteca.blogspot.com>

Szerkesztőség:

Dénes László (felelős szerkesztő)

Fried Noémi Lujza

Máté Zsófia

Tóth Hajnal

Tördelőszerkesztő:

Darabont Éva

Készült

a nagyváradai Metropolis nyomdában

ISSN 1583-0616

Tartalom

FRIED NOÉMI LUJZA <i>Megszámláltattunk...</i>	3	FARKAS LÁSZLÓ <i>Adalékok a nagyváradi színikör történetéhez</i>	68
DÉNES LÁSZLÓ <i>Költőköszöntő</i>	5	SÜTŐ ÉVA <i>Farsang</i>	72
KÖDÖBÖCZ GÁBOR <i>A költői optika élessége és a kozmikus pillantás képessége</i>	8	DÉNES LÁSZLÓ <i>Szamos-parti anziksz</i>	75
LIPCSEI MÁRTA <i>Versek</i>	10	ELEK GYÖRGY <i>Nemzedék hangja vagy fiatalos fellobbanás?</i>	76
AGUSTÍN CADENA <i>Kaadim története; A mágikus ábécé; Káin jele</i>	17	SZOMBATI-GILLE TAMÁS <i>Amikor a társadalom betör, hogy megbélyegezhessen (filmajánló)</i>	78
LENCSE KÁROLY <i>Versek</i>	22	LENCAR PÉTER <i>Alkalom szüli a papot (filmajánló)</i>	81
LÓRINCZ GYÖRGY <i>Egy nap</i>	25	ADRIAN GAGIU <i>A süket zeneszerző mítosza (fordította Máté Zsófia)</i>	83
SZILÁGYI FERENC HUBART <i>Versek</i>	37	SZOMBATI-GILLE TAMÁS <i>Kortárs tintamesék antik technikával</i>	86
KÖTTER TAMÁS <i>A gyilkolás mestersége</i>	44	BARABÁS ZSUZSA <i>Cicero tanácsa (keresztrejtvény)</i>	94
CSÁVOSSY GYÖRGY ISTVÁN <i>Versek</i>	52	<i>Lapszámunk szerzői</i>	96
DOMONKOS LÁSZLÓ <i>A Salló lányok</i>	56		
TÓTH HAJNAL <i>Szereti felfedezni és újraéleszteni a tetszhalott értékeket</i>	59		
MAJOROS ENIKŐ <i>Indigókék öröm; Sára néni</i>	64		

A szám vizuális művésze
Balázs Zoltán.

Megszámláltattunk...

Többen élnek a romániai városokban, mint a falvakban, és több nő él a országban, mint férfi – többek között ezek derülnek ki a tavaly lezajlott népszámlálás ideiglenes adataiból, melyeknek közzétételét tavaly december 30-án kezdte meg az Országos Statisztikai Intézet.

A 2011-ben megtartott népszámlálást Romániában is 2021-ben kellett volna követnie egy újabbnak az Európai Biztosság határozata szerint, azonban a koronavírus-járvány miatt a cenzust több tagállamban – például Magyarországon is – 2022-re halasztották. A kérdések ezzel együtt a háztartások és családok 2021. december 1-jei állapotára vonatkoztak, ezért szerepel referenciaévként 2021 a hivatalos adatokban is. A statisztikai intézet decemberi közleménye szerint a végleges adatok közzétételét idén májusban kezdik majd, és 2023 végére befejezik.

Nem mindenki vallotta be az etnikumát

Az összesítés szerint 19 053 815 lakos élt Romániában 2021 végén. Mivel a nemzetiségre, az anyanyelvre és a vallásra vonatkozó kérdések önbevalláson alapultak, ezek az adatok hiányoznak azoknál, akik nem adták meg ezt a három jellemzőt, illetve azoknál is, akiknek adatait más forrásokból gyűjtötték össze, ez közel 2,5 millió ember.

A három fent említett személyes adatot 16,5 millióan adták meg, közü-

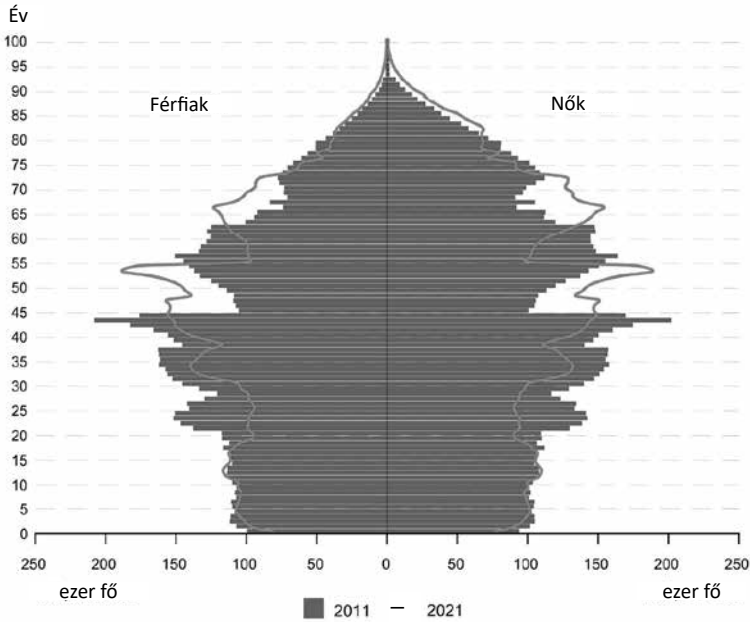
lük 14,8 millióan (89,3%) románnak, valamivel több mint egymillióan magyarnak (6%), 569,5 ezren romának, azaz cigánynak (3,4%) vallották magukat. Több mint 20-20 ezer fős még az ukrán, a német és a török kisebbséghez tartozók száma Romániában.

Ami az anyanyelvet illeti, a válaszadók 91,6%-a román, 6,3%-a magyar, 1,2%-a pedig romani (cigány) anyanyelvűnek vallotta magát, az ukránt pedig 0,2 százalékuk beszéli anyanyelvűként.

A felekezetre vonatkozó kérdésre 16,3 millióan válaszoltak, 85,3%-uk ortodoxnak (görögkeletinek), 4,5%-uk római katolikusnak, 3%-uk reformátusnak, 2,5%-uk pedig pünkösdistának vallotta magát. A görögkatolikus felekezethez tartozónak a válaszadók 0,7%-a, a baptistához 0,6%-a, hetednapi adventistának, illetve muzulmánnak egyaránt 0,4%-a vallotta magát. A válaszadók 0,9 százaléka ugyanakkor felekezet nélkülinek, ateistának vagy agnosztikusnak vallotta magát. (Az agnoszticizmus szerint a valóság nem megismerhető, például nem tudhatjuk, hogy Isten létezik-e.)

Csökken a lakosság száma

A korfa a népesség jelentősebb elöregedését mutatja 2011-hez képest, közel félmillióval megnőtt a 65 évnél idősebbek száma, arányuk pedig 16,1%-ról 19,6%-ra nőtt. Bár a 15 év alattiak száma 115,7 ezerrel kevesebb, mint 2011-ben volt, arányuk 16,1%-ra nőtt

az egy évtizeddel korábbi 15,9%-ról. Tíz év alatt 30 ezerrel nőtt az országban ideiglenesen tartózkodók száma, ők a népesség 0,2%-át teszik ki.

Az adatok szerint 2011 óta valamivel több mint egymillió fővel csökkent az ország lakossága. Az ország három megyéjében, Ilfovban (153,9 ezerrel), Beszterce-Naszódban (98 ezer) és Suceavában (77 ezer) nőtt a lakosság száma, minden más megyében és Bukarestben is csökkent. A csökkenés arányaiban Krassó-Szörény (49 ezer fő) és Teleorman megyében

(56,6 ezer fő) a legnagyobb, ez –16,6, illetve –14,9%-ot jelent. Számbelileg leginkább Bukarest, Prahova és Dolj megye lakossága csökkent: a fővárosban most 166,4 ezer emberrel élnek kevesebben, (–8,8%), Prahovában 67,8 ezer (–8,9%), Doljban pedig 61,1 ezer fővel (–9,3%) csappant meg a népesség. Bihar megyében szintén csökkent a lakosság száma, 2011-ben még 575 398 fő, 2022-ben pedig 551 297 fő számláltatott meg.

Fried Noémi Lujza

Költőkösztő

Udvardy Frigyes *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990–2017* című korszakos művéből idézem a 2002. május 7-i bejegyzést: „1990 tavaszán indult a Kelet-Nyugat, pár év múlva megszűnt, Nagyvárad ismét kulturális folyóirat nélkül maradt mostanáig. Közösségi összefogásként jelent meg április utolsó napjaiban a VÁRAD című irodalmi, művészeti, társadalmi, tudományos negyedévi periodika első száma, a Nagyvárad Ady Társaság kiadásában. Javarészt ugyanazok szerkesztik-írják, akik a jó emlékezetű Kelet-Nyugatot. Ismert és kevésbé ismert nevek sorakoznak az első számban, köztük Indig Ottó, Zudor János, Fábíán Sándor, Varga Gábor, Gittai István, Dénes László, Balla D. Károly, Beke György, Toró Tibor. A Várad második száma júniusra várható. [Feltámadás? Újjászületés? – Erdélyi Napló (Nagyvárad), máj. 7.]”

Ez volt akkoriban a hír, némiképp elnagyoltan megfogalmazva. Itt van előttem az ominózus első lapszám egyik bevezető írása. Az elejét idézem: „Az év negyedik napján kezdődik a történet, amikor egy Fótér közeli váradi otthon tágas nappalijában huszonvalahány ember, kiknek lényeges közös jellemzője, hogy majd mindegyikük jól ismeri egymást, hangosan gondolkodik néhány órán át a felvetésen, egy folyóirat indításának a szükségességén. S bizony a derék váradiakra a legkevésbé jellemző módon a kávék, vodkák s érvek fogytán nem üresen csillogó ábrándokkal, s nem is meghitt ellentétek

okán újraéledő civódás után oszloknak szét a havas éjszakában. Hanem kész tervekkel, hiteles ígéretekkel s megfontolt bizakodással. Száz nap múlt el a huszonvalahányak januári tanakodása óta, amikor a lapindító álmok, az elsőt követő újabb és újabb téli beszélgetések eredménye százegynéhány betördelt oldal képében végre nyomdába került.” (Szűcs László: *Intelmek keresztútjében*)

Ma már mindenki másként emlékszik. Mármint azok közül, akik még élnek. Hogy huszonvalahányan lettünk volna „egy Fótér közeli váradi otthon tágas nappalijában”? Rémlik, hogy legfeljebb tucatnyian. A kéttucatnyi úgy jön ki, ha a különféle alkalmak jelenlévőit összeadjuk, de a lényegen ez mit sem változtat. Ahogy az sem, hogy akik a folyóirat debütszámának impresszumában fel lettek sorolva, nem voltak mind jelen, illetve csak távolról támogatták a lapindítást, nevüket adva hozzá, ami akkortájt egyszerre volt fontos és jelzésértékű.

De hogy is nézett ki az a bizonyos impresszum? Íme: „Várad 2002/1. Irodalmi, művészeti, társadalmi, tudományos folyóirat. Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Nagyvárad Ady Társaság. A szerkesztőség címe: Nagyvárad, Kanonok sor 11. szám. Postacím: Redacția Várad, Șirul Canonicilor nr. 11., 3700 Oradea, Romania, E-mail: fokusz@roetco.ro. Internet: www.kik.ro. Felelős kiadó: Dr. Indig Ottó. Főszerkesztő: Szűcs László. Tervező: Ujvárossy László. Olvasószerkesztő: Dénes László. Főmunkatársak: Kőrössi

P. József (Budapest), Pomogáts Béla (Budapest), Szabó József (Kecskemét), Toró Tibor (Temesvár), Varga Gábor (Nagyvárad). Szerkesztőség: Barabás Zoltán (társadalom), Fleisz János (történelem), Gittai István (vers), Indig Ottó (irodalomtörténet, kritika), Lipcsei Márta (természettudomány), Szilágyi Aladár (próza), Tavasz Hajnal (köz művelődés). Állandó munkatársak: Boka László, Kinde Annamária, Péter I. Zoltán. Tördelés: Balogh Éva. Korrektúra: Köpe Éva. Készült a nagyváradai Europrint nyomdában. Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat nem őrünk meg és nem küldünk vissza. ISSN 1583-0616.”

Eltelt több mint két évtized azóta. Mi változott? Szinte minden. Az állandóságot, folytonosságot csak a folyóirat címe és szerkezete („irodalmi, művészeti, társadalmi, tudományos”), no meg az ún. ISSN-száma, vagyis az időszaki kiadványok nemzetközi azonosítója képviseli. A névsort alaposan megrostálta az idő: ki a minden élők útján távozott, kit különféle célok és érdekek tántorítottak el, mások kiszorultak vagy kiszorítottak a pályáról.

Írom mindezt „szem- és fültanúként” egyetlen céllal: felfedendő annak a kiletét, akit a már kétszer idézett talányos, szemérmes körülírás takar, sőt méltánytalanul a múlt kódébe burkol. Lipcsei Márta volt az, aki „egy Főtér közeli váradai otthon tágas nappalijában”, azaz a saját lakásában vendégül látta a VÁRAD folyóirat alapítóit a 2002. év negyedik napján, s még azután is többször. Sőt, nemcsak teret adott a kezdeti „összegondolkodásnak”, de ő maga volt az is, aki ötletadója, szorgalmazója volt a lapindításnak és

egyik verbuválója az alapító csapatnak. Némiképp megmagyarázhatatlan – de mennyire váradias! – az a kollektív amnézia, amivel a „szabad enciklopédiák” és más „irodalomtörténetek” írói, redaktorai megvonják tőle az alapító szerkesztői titulust. Amit itt és most, ezennel visszaadunk neki! Hozzáteve: Isten éltesse Lipcsei Mártát, aki az idén betölti a nyolcvanát.

Gazdag, dolgos életpályát mondhat magáénak a Kovács Márta néven Nagyváradon, 1943. május 3-án, pedagógus szülők gyermekeként világra jött költő, aki fizikatanárként, feleségként, családayaként állt helyt szülőhelyétől távol mindaddig, amíg a rendszerváltás után hazaköltözhetett. Tucatnál is több kötete jelent meg, és mind az utóbbi negyedszázadban. Asszonynevén, Lipcsei Mártaként szignált verseit a Kárpát-medence számos folyóiratában olvashatták az érdeklődők, ma már az interneten is elérhetők többnyire. A 2002–2015 közötti termékeny időszakban

született versek közül saját maga készített válogatást, ez *Időkristályok* címmel jelent meg a budapesti Hungarovoxnál 2019-ben. A kötet előszavát a neves irodalomtörténész, az egri Eszterházy Károly Katolikus Egyetem docense, az *Agria* folyóirat alapító főszerkesztője, Ködöböcz Gábor jegyzi, akinek szíves

jóváhagyásával osztjuk meg olvasóinkkal ezen írást, hiszen értőbb méltatásával e költői opusnak aligha tudnánk szolgálni. Az azt követő verscsokor pedig Lipcsei Márta friss ajándéka lapunknak és olvasóinak.

Dénes László

Áldás, 2022, Ulánbátor, Mongólia

Ködöböcz Gábor

A költői optika élessége és a kozmikus pillantás képessége

Lipcsei Márta válogatott versei elé

A Nagyváradon élő Lipcsei Márta költészete egyre fényesebben ragyog a magyar líra csillagtérképén. Válogatott verseket tartalmazó jelen kötete nyelvi erőt, artisztikus szépséget és emberi mélységet sugárzó versek gyűjteménye.

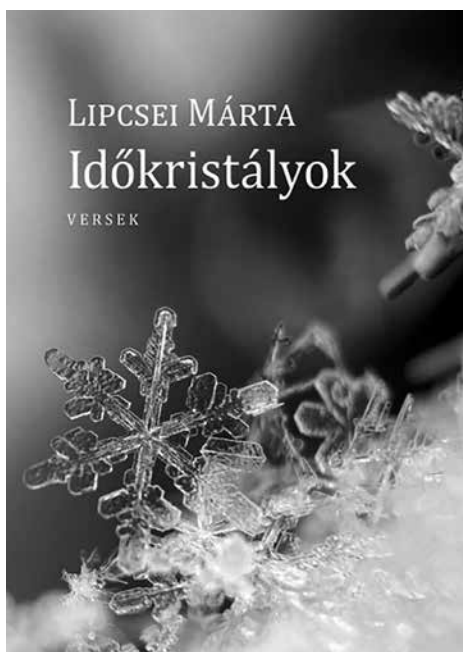
A nyelvi tradícióból, kulturális emlékezetből és erős hagyománytudatból forrásozó, tág horizontú verseskönyv tematikai, élménybeli gazdagságával, alaki – formai változatosságával és műfaji, hangnembeli sokszínűségével lepi meg az olvasót. Az életmű korábbi és újabb értékeit hosszmeteszben és keresztmeteszben láttató kötetben – minő ritkaság ez manapság – olyan költő jelenik meg, aki tud súllyal terhelve repülni. Megannyi – természet-, szülőföld-, szerelem- és istenélmény által motivált – remekbe szabott alkotás született eme különleges adottság révén.

Lipcsei Márta legszebb lelki energiákból születő, személyesen kozmikus és kozmikus személyes költészete eleven érzékletességgel, nagy távlatokat egybe villantó metaforikával és hallatlanul finom partitúrával kottázza le a létezés lüktetését. A hagyomány újí-

tását az újítás hagyományával ötvöző líravilágban az éber tekintetű költő a természettudományokban jártas tanárral és a lételméleti kérdésekre fogékony gondolkodóval folytat állandó és termékeny párbeszédet.

A kozmikus bukolikára hajazó, a lét kozmoszát nap mint nap újraálmódó költészetben a természettudományos kifejezéskeincs, a reáliákra alapozott frazeológia az egyik legszembeötlőbb vonás. Ebben a – makro- és mikrovilágra szimultán módon nyitott – szemléletet tágító és távlatosító lírai világérzékelésben a világnézet és a világ nézete egyszerre és azonos súllyal van jelen.

Lipcsei Márta *Időkristályok* című kötete az alkotóműhely legfőbb törekvéseit felvillantva tárja elénk a költői pálya legsajátosabb poétikai-világképi vívmányait. A koncepciójában és kompozíciójában is jól átgondolt, organikus főlépülő kötet tizenhárom ciklusában mindösszesen száztizenkét vers, illetve versfüzér szerepel. A tárgyiaságot gondolatisággal, a létfilozófiai dilemmákat szenzualitással, olykor pedig egészséges érzékiséggel vegyítő

versekben a természet rendjéhez, az évszakokhoz, a szerelemhez, az időhöz, az elmúláshoz, a térhez (a térpoétikához és térterápiához), a tájhoz, a szülőföldhöz s gyakran Váradhoz kapcsolódó képzetkörök és motívumok dominanciája figyelhető meg.

Az utóbbi másfél évtized java termését reprezentáló, illusztris kötet újfent azt a régi keletű esztétikai tapasztalatot erősítheti az olvasóban, hogy a világmindenségnek nevezett nagy egészet senki sem látja a maga komplexitásában, teljességében és árnyalatos gazdagságában úgy együtt, mint a költő. Ez nyilván a költői optika élességét és a kozmikus pillantás képességét jelenti. És a dolog természetéből adódóan azt a fajta őstudást és alapmotíváltságot is, amiről igen gyakran megfeledkezünk: „az egésznek része csak az lehet, ki szíve részévé tette az egészet”.

Lipcsei Márta egyidejűleg korszerű és kommunikációképes versvilága a fe-

lős és kvalitásos írástudókra jellemző illúziótlan hittel és a retteneteket néven nevező szókimondó bátorsággal úgy néz szembe a létrontás és létabszurditás erőivel, hogy – még legkomorabb verseiben is – az életszenség és az emberhez méltó, jövőérdekű létezés mellett tesz hitet.

Az *Időkristályok* okos szívvel és érzékeny elmével megformált szövegterei az emberi gondolkodás gyémántfoglataként és a csönd szűrőpróbájaként tarthatnak számot a reménybeli olvasók figyelmére. A szigorú kritériumok alapján egyberostált kötet egymást erősítő és szemléleti világegészet alkotó darabjai ebbéli minőségükben mutatnak – esetenként igen szoros – intertextuális természetű érintkezést és folytatnak intenzív párbeszédet a huszadik századi magyar líra klasszikus értékeivel. Lipcsei Márta számára többek között Ady Endre, József Attila, Radnóti Miklós, Weöres Sándor, Dsida Jenő, Áprily Lajos, Reményik Sándor, Szabó Lőrinc, Pilinszky János és Nemes Nagy Ágnes alkotásai szolgálnak a költői világteremtést segítő, reveláló erejű ösztönzéssel.

Lipcsei Márta jellegzetesen szakrális élménykörben fogant kötetében a kétezres éves kultúrhistoriai hagyomány lénygszerű üzeneteire koncentrálna úgy értelmezi újra evangélium és esztétikum viszonyrendszerét, hogy eközben az Istenre való ráutaltságot, a Teremtővel folytatott állandó párbeszédet elemi szükségletként és alapvető létfeltételként mutatja föl. Abban az értelemben is, ahogyan az egzisztencia és transzcendencia kapcsolatáról gondolkodó Reményiknél és Weöresnél olvasható: „Istenben az ember sír fel, emberben örül az Isten”, illetve „Isten

rajtad: végtelen könny; Isten benned: végtelen mosoly”.

Az eszmélkedésre hívó verseskönyvet leginkább talán az avatja élmény-

szerűen egyedivé, hogy a szeretetmiztikát a tudásmiztikával képes ötvözni. Ezáltal új dimenziókat nyitva az ön- és létmegértés számára.

Lipcsei Márta

Ígéretek köve

*Igazságréteken barangolunk
keresve a mindenség ígézetét
megriadunk ha követ a magány
sorsvonalon robog a vonat
felesel visszaszól a gondolat
tiszavirág-életű a szó
ígéretek kövén ül a valóság.*

Egyedüllét

*Sejtek véletlen halmazán
megérintett idegek laza
tanyáján óvatos hűtlen
virtuális életértelem
fél körútján járó zöngé
ötlet már várja hogy törölje
az egyedüllét elvarratlan
szálait károk hatásának
kergetőzését idegen
reménysugarak fényét.*

Simogató

*Lábunk nyomán a hőségben
összehangolt csend ha csöppen
megmarad a versek éle
simogat a remény széle
gonosz okoz szívnek fájást
a szabályok meg a tiltást
rendet rak a termő gyümölcs
előre húz mindent ki bölcs.*

Vágy

*Bűnök-erények
csontba hatol az élet
fordul a nemlét*

*visszahullnak
a fények a csönd dalol
vágy kél valahol*

*ahova lépek
az egykori-holnap
jóérzés éled*

Zápor

*Villan a villám
zápor zörög illata
a mindenségnek*

*cikázik a fény
szerelmet kérő lények
csattog az Isten*

*borúra derű
szünetet tart az idő
virággal üzen*

Lehetőség

*hitek hajnalok
látomások térképén
kihűlt érzések*

*sürgősségi vágy
a szív otthont tévesztett
élni se akar*

*összefércelés
mint lehetőség vérzik
felelősség él*

A teremtésről

*vidám füttyszó a
teremtés madarai
örökítenek*

*trillák rejtőznek
a zene ritmusában
hangok nyomai*

*dalol az eső
a szirmát bontó virág
teremtés titka*

Fű, 2019, Ulánbátor, Mongólia

Görcsbe ránduló világ

*meghal az idő
a friss szárnyalás késik
meghal a tér is*

*fényszálakon már
nyílik az ég magával
ragad a jövő*

*tűnő döntések
eszeveszett görcsbe
rándul a világ*

Törés térképén

*bomlásnak indul
minden az imádkozó
kéz indulása*

*az irgalomhegy
új csúcsára törekszik
törés térképén*

*emberek közé
szeretetsziklára lel
étele kenyér*

Őszinteségi gyakorlatok

*Ha felébredünk
az igazságtalanság
galaxisában*

*félünk elnyelnek
a lelket beszippantó
fekete lyukak*

*majd értetlenül
várunk és körbevesznek
megrémült szavak*

*és újra várunk
a bizonytalanságok
a lényeg élén
átrendeződve
a lét és élet gondját
vígán tágítják*

Fák, olajfestmény, 2018, Serole, Olaszország

Agustín Cadena

Kaadim története

Vannak nevek, amelyek mozognak, élnek és kézzől kézre járnak az emberek között, ablakról ablakra, homályos utakon; rejtélyes nevek, hangzatosak, igézők, mint a pénz, megfoghatatlanok, mint a színek a részegek álmaiban. Egy nap megjelennek a falra írva, a metróban, hamuval az éjjeli magány asztalaira rajzolva; aztán a fiatalok szomorú dalokban ismételtetik őket. Nem számít, hogy senki sem tudja, kihez tartoznak. Egy név olyan, mint egy büntett: valami arctalan, de egyszerre elégíti ki és tüzeli fel a csöcselék mítoszéhségét, aztán csak nő és nő, megszilárdul, rátelepszik bizonyos tudatformákra, irányít vagy megmagyaráz bizonyos magatartástípusokat. Ez történt Kaadim ősi nevével.

Kaadim a tenger partján élt, senki sem tudja, milyen világban és mikor. Történetét éppúgy mesélik Huphyban, mint Rehobot-Ir földi városában. Sok változatban él, de a kiegészítések jól érzékelhetők, mivel minden esetben helyi vagy törzsi igényeknek engedelmessé válnak. Annak ellenére, hogy egyetlen nyelven sincs leírva, a történet mindenfelé alkalmas. A nagymamák unokáikra ijesztenek vele, a papok bölcsességük kódolt átadására használják, az érett férfiak pedig csábításra. Én egy régi mexikói városban hallottam, amit a sötét Xipe-Totec isten tiszteletére „A Nyúzott”-nak hívnak. Ott, az utolsó forradalmakban lerombolt felhőkarcolók között, ünnepi máglyák, kopálfák

és a városi hordák félelmetes zenéjével kísérve hallottam először Kaadim történetét. Egy öregember egy szemétdombon ült és marihuánát szívott, miközben szárnyas szkarabeuszként jöttek szájából a szavak: „Kaadim egy fehér vízű tenger partján élt...”, zúgta az öreg. Az emberek lassan körbevették. Szennyes zsidók, templomok vénséges kéjnéi, alkoholista papok, született gyengeelméjűek, akiknek Kaadim fenséges történetét felfogni képtelen koponyája hevert volna inkább porrá zúzva egy utca közepén... az utolsó városoknak mindez a formátlan tömege odagyűlt, hogy hallja az öreget. Ő volt a mesemondó.

De ez rég történt. Kaadim nevét a fazekasok ezernyi edényére vésték fel, a kardokra, az öngyilkosok sírjára, a kendők közepére és a gyávák ágyára. A világ szinte egyformán változott. Huphy, A Nyúzott, Rehobot-Ir földi városa... minden az aljasság hatalmas kloákájává lett. Csak Kaadim története maradt változatlan, de egyéb történetek adódtak hozzá, közönségesek, laposak, amik dolgokról beszéltek ahelyett, hogy maguk dolgok lettek volna, amelyeknek jelentésük volt ahelyett, hogy maguk jelentés lettek volna. Kúszónövényekként lepték el Kaadim aranyemezejét. Ezért kell elmondani a történetet valami kemény gránitnyelven, amit nem ismerek. Azelőtt lehetséges volt megsemmisíteni vagy veszni hagyni a dolgokat, mert mindig

volt valami új, ami kitöltötte az űrt. Már nincs. A világ gyomra bezárult. Azelőtt a művészet egy pompás város volt, szebb és nagyobb, mint Babilon vagy Róma, vagy Mexico-Tenochtitlán; minden álom lehetséges volt benne, és egy nyomorult élet a nap szekerévé válhatott. A művészet a föld minden királyának dédelgetett gyermeke volt. De egy nap megbetegedett. És az ég is beteg lett és elsötétült; nem hagyta többé behatolni az elmondhatatlanból

eredő fényt. Talán valaki így akarta. De Kaadim történetének nem szabad elvesznie, be kell vésődnie az ellentétek közötti vonzástérbe, rá kell íródnia a szeretők és a zsenik homlokára, a betűkre és az átfogókra. Csak így maradhat meg az utolsó magon és az utolsó halálon túli csend, amely majd tovább mormolja: „Kaadim a tenger partján élt...”

Fordította: Fülöp Erika

A mágikus ábécé

Tízéves voltam, amikor elkezdtem történeteket írni, és ezt egy velem egykorú szomszéd lánynak köszönhetem, akit Eugéniának hívtak.

Élelmiszerboltunk volt, és naponta sok órát töltöttem ebben a helyiségben, amelynek mosószer, olívaolaj, ecet, csokoládé és őrölt kávé illata volt... Itt írtam a házi feladatokat. S itt látogatott meg a lány. Volt egy kis fapad a bejáratnál. Amikor Eugénia megérkezett, kijöttem a pult mögül, és leültünk kettesben a padra történeteket mesélni. Na jó, valójában úgy tűnik, én voltam az, aki ezeket mesélte.

Így történt. Eugénia nem járt iskolába. Nem fogadták, mert, mint mondták, „beteg volt”. Nem úgy tanult, mint a többi gyerek, nem tudott visszaemlékezni, nem tudott számolni. De az a néhány nap, amíg iskolába járt, elég volt ahhoz, hogy elültesse benne a lel-

kesedést a füzetekért, a ceruzákért és azért a varázslásért, amely által a vonalak rajzolása egy papírlapra olyan volt, mintha „szóképeket” készítené. Ő így mondta, és mindezidáig nem találtam jobb megfogalmazását annak, hogy mi az írás.

Így történt, hogy Eugéniának lett egy szenvedélye. Fogott egy rácsos füzetet, és elkezdett „festeni” egy X-et minden egyes négyzetbe. Az első oldalon kezdte, és addig nem nyugodott, amíg a füzet tele nem volt X-ekkel. Ez tarthatott egy délutánon át vagy egy egész hétig, attól függően, hogy mennyire volt kedve írni. Nem volt fontos. A szülei tucatjával vették neki a füzeteket, elvégre ez volt az egyetlen játék, amit kért.

És hát amikor befejezte az „X” be-rajzolását a füzet utolsó lapjának utolsó kis négyzetébe, elrohant a boltunkba. Odahozta hozzám a füzetét, hogy fel-

olvassam neki az általa írt történetet. Már tudtam, hogy mit fogok találni a füzetben, de úgy olvastam azt a több száz X-et, mintha egymás mellé fűzött mondatok lennének. És a történet valóban elkezdett kialakulni. Csak kitájtáltam, legalábbis akkor azt hittem. Ma viszont azt gondolom, hogy talán soha nem találtam ki semmit, és ezek a történetek tényleg ott voltak, egy egybetűs ábécével írva, aminek megfejtéséhez tehetségem adatott.

Eugénia büvölten figyelte, ahogyan a saját történetét olvastam fel neki. Soha nem kérte vissza a füzetet. Mindet ott hagyta nekem, hogy vigyázzak rájuk. Apám a hátsó szobában elhelyezett egy polcot, amelyen már több tucat kötet volt barátnőm műveiből. És ő, ki tudja honnan, tudta, melyik melyik. Amikor nagyon tetszett neki egy történet, megkért, hogy olvassam fel újra. És a szüleimnek és nekem egyformának tűnő kötetek közül mindig előhúzott egyet: a lófejű ember történetét, vagy a szerelmes kalózkőről szólót, vagy a fiúról szólót, akit egy boszorkány mentett meg a vízbefúlástól.

És én? Én megvártam, amíg elmegy, s aztán emlékezetből leírtam, amit éppen felolvastam neki. Nem minden történettel tettem ezt, csak azokkal, amelyek tetszettek, és ezekből végül is nagyon kevés volt. De ekkor kezdtem el művelni a történetmondás mesteriségét.

Egy nap Eugénia szülei úgy döntöttek, hogy Mexikóvárosba költöznek, ahol Eugénia egy speciális iskolába járhatott. Elvették tőlem. Elvették tőlem Eugéniát. Soha többé nem hallottam felőle.

Őriztem a füzeteit, amíg egy alkalmazott meggondolatlansága tüzet nem okozott az üzletben. A papír volt az első, ami elégett.

Most, amikor leülök írni, és kétségbeesem, mert úgy érzem, hogy semmi sem jön belőlem, előveszek egy füzetet, és elkezdem kitölteni a négyzeteket X-ekkel. Aztán hallom Eugénia hangját, aki azt mondja, hogy ezek szóképek.

És a történet, amely megakadt, újra elkezd folyni.

Fordította: Kóczyán Viktória

Káin jele

Isabella, így hívták a lányt, aki a sarki házban lakott, a fehér ajtóval és a mindig csukott ablakokkal. Isabella Medina. A család már két éve a háztömbben lakott, és senki sem beszélt velük. Egy bűnügyi történet fekete fátylába burkolózva érkeztek: Izabella állítólag megölte a kisöccsét. Senki sem tudta pontosan, hogyan csinálta, de senki sem kételkedett abban, hogy ő tette. Azt mondták, hogy a lány megfojtotta őt játék közben úgy, hogy a fejére egy műanyag zsákot húzott.

Mindenesetre a fiatalok és az idősek egyaránt úgy emlegették, hogy „a lány, aki megölte a kisöccsét”, és ezt a szót, a „megölte” szót mély hangon, babonás tisztelettel ejtették ki. Ezért senki nem beszélt Isabellával. Még a szüleivel sem, mintha ők lennének a hibásak azért, amit a lány tett. Lehet, hogy azok voltak, mert nem vigyáztak a gyerekeikre. Engem amúgy nem érdekelnek. A történet, amit el akarok mesélni, Isabella története.

Nem beszéltünk vele, de nem is bántottuk, azt hiszem, félelemből. Bűnének jele megvédte őt. A legerősebb dolog, amit vele szemben tettünk, az volt, hogy átmentünk a másik járdára, ha láttuk, hogy jön. Egyszer az egyik unokatestvérem, aki nálam járt, látta, hogy ezt csinálom, és megkérdezte, miért. Halkan mondtam: „Az a lány megölte a kisöccsét. Ő egy gyilkos.”

Talán üldözve érezték magukat a lány tette miatt; vagy egyszerűen csak az apa munkát talált egy másik városban. Mindenesetre Medináék elmentek. Fellelegeztünk.

Sok éven át nyugodtan lélegeztem. Amíg el nem kezdődött a sírás. Igen, egy éjjel, az ágyamban, hallottam, hogy valaki sír a szoba sötétjében. Gyerekként soha nem láttam vagy hallottam Isabella Medinát sírni, de az első pillanattól kezdve biztos voltam benne, teljesen bizonyos, hogy ő az. Ott volt egy sarokban, ahol nem láttam, és sírt. Felkapcsoltam a villanyt. Ahogy várható volt, nem láttam semmit. De a sírás folytatódott, láthatatlanul, mintha a zárt, szomorúságtól megöregedett levegő sírna.

A következő és a következő éjszaka is visszajött. Elköltöztem, és ő is jött velem. Néhány éjszaka, ritkán, volt szerencsém a társaságban aludni. És tudom, hogy csak én hallom Isabella sírását. Megkérdeztem tőle, hogy mit szeretne, szüksége van-e imára vagy bármire. Hangosan, a levegőbe mondtam neki, hogy bár nem az én dolgom, de megbocsátom neki, amit tett. Nem válaszol, de nem is tágít: éjjelente jön és zokog nekem. Miért nekem? Most, amikor ezeket a sorokat írom, őt hallgatom.

Fordította: Kóczián Viktória

Egy, 2022, Khorgoo-hegy, Mongólia

Lencsés Károly

Halj meg utoljára

(Remény)

*Keresztgerendára lógatta fel magát.
Meghalt a remény. Nem vágom le,
hátha úgy is él? Meghalt. Isten
keze sem kell, hogy siessen. A remény nem keltheti fel
önmagát.
Nézem. Könnyű pehely. Kileng a huzatban.
Mért épp egy tanya. Elbújt, akár az agonizáló kutya.
Lement a kert végébe, egyszer rám nézett.
Láttam a szemében a reményt. Akkor még élt.
Hiánya ki sem mondható. Mintha segítséget
sóhajtott volna. De mit? Mit tehetnék én?
A mondás szerint a Remény hal meg utoljára!*

Holnap

*mindig azt hiszed majd holnap.
mi a franc az a Holnap?
agyba ragadt ostoba dallam.
mindig ismétlődik a semmi.
Holnap semmi se lesz se jobb se más.
a holnapok ugyanolyanok, mint egy
pár sportzokni, amit jól párosítottak össze.
mosás után.
a Holnap az csak Holnap.
olyan, mint a Ma csak másként hívjuk tévesen.
és a mondás is hamis, mert amit megtehetek ma
azt megtehetem holnap is.
mindig azt hiszed, ha úgy gondolsz rá
mint lehetőségre valami változni fog.
pedig csak azt bizonygatod, hogy egy
szentimentális gyáva alak vagy.
azt hogy öregszel és már nem mered*

*felvállalni Bukowskit. nem állhatod
a piát meg a cigit meg az egészet, amit képvisel.
apád is szerette a cigit és a piát és ezért
néha úgy beszélt, mint Bukowski.
vajon Ő is megütött volna, hogy a
konyhaasztal sarka felhasítja a szemöldököd?
gondolj rá úgy, ahogy akarsz.
nevezd el, ahogy szeretnéd, a Holnap
attól még semmin se fog változtatni.
a Holnap Ma hacsak... egyszer
legyen bátorságod egy szürke és egy piros
zoknit összepárosítani*

Fák, olajfestmény, 2013, Zabola, Románia

Lőrincz György

Egy nap

Csортán András, amikor meghallotta az óra csengetését, még néhány percet lustálkodott, aztán fölkel, kiment az előszobába, készülni kezdett. Már a fürdőszobában volt, amikor hirtelen megtorpant – mint aki elfelejtett valamit, megfordult, leoltotta a villanyt, visszafeküdt az ágyba.

Öt óra volt.

A felesége, aki időközben széltében elfoglalta az ágyat, motyogva bennebb húzódott, aludt tovább.

Csортán András húsz éve – a vásárnapok és ünnepnapok kivételével – ebben az órában ébredt. Hogy a feleségét ne ébressze föl, nem gyújtott a szobában villanyt, halkán lekúszott az ágyról, lábujjhegyen kiment a szobából, meggyújtotta a gázt, odatette a teavizet, megmosakodott, felöltözött, pakolt, s ugyanolyan csendben, ahogy fölkel, kilépett a lakásból. Most kezét a feje alatt összekulcsolva nyitott szemmel feküdt, mosolygott. Elképzelte a felesége meglepett arcát – amikor majd fölkel –, látta a munkatársait, hallotta a mestere hangját: – Lesz meglepetés – nyugtázta. Pedig ugyanolyan frissnek érezte magát, mint máskor, nem érzett fáradságot, fájdalmat, csak egyszerűen nem jött, hogy elinduljon, hogy dolgozzon.

Nézte a szobára rátörő derengést, ahogy a fény kitapogatja a tárgyak arcait – nyújtózkodott.

A felesége ekkor talán megérezte valamit, nyöszörgött, átfordult a má-

sik oldalára, aludt tovább. A szomszéd szobában aludtak a gyermekek is, áthallatszott egyenletes lélegzésük. – Hadd aludjanak – gondolta.

Megkondultak a harangok, s rögtön utána „fújni kezdtek” a gyáarak.

– Hat óra – gondolta. Most kellene belépnem a műhelybe – munkaruhába öltözve –, most.

Látta a mesterét, ahogy kilép az irodából, ahogy körbepillant – névsor nélkül is számba tudná venni őket –, de mégis mindig névsort olvasott, hallotta, amint nevéen szólítja:

– Csортán?!

Elmosolyodott.

– Csортán!

Látta, miként néznek a többiek is körbe, majd újra a mester hangját hallotta:

– Nem tudja valaki, mi történt Csортánnal? Nincs az öltözőben?

Látta a csendet is.

Csортán András tudta, aznap még nem jelentik a személyzetin. A káderosztályon csak a krónikus hiányzókat jelentik, vagy a szájalókat, lázongókat, azokat szinte lesik. Ő nem késett soha a munkából, nem hiányzott. Ha néha közbe is jött egy-egy lakodalom, keresztelő, már jó előre szólt a mesternek, és ledolgozta a napot, nem szeretett utólag pótolni. Az órájára pillantott. Most kellene indítanom a gépet – gondolta.

Présgépen dolgozott – a száztonnáson –, hat óra öt perckor elindította

a gépet, s etette háromnegyed kilencig. Ekkor leállította, kiment a mocskos, bűzös vécébe, kezét mosott – ezt utálta a legjobban –, visszament, megreggelizett, elszívott egy cigarettát, aztán visszament a préshez, etette tovább. Más feladata nem volt, csak az etetés. Az előreszabott lemezek ott álltak előkészítve a gép mellett a konténerben, egyik kezével kivette a darabot, a másikkal eldobta a hulladékot. Csak ha a szerszám kicsorbult, vagy új, más gépelemhez kellett darabot préselni, tehát szerszámcsereére állt meg néhány perc-re. Dolgozott. Nyolc órán át. Heteken, éveken át. A gép csattogott – sokszor még álmában is –, fűjtatott, mint egy megbokrosodott csikó, ő meg nyomta, taszította előre a lemezcsíkot, míg újabbat kellett betennie.

Eddig jutott az elmélkedésben, amikor felnyögtek az ágy fáradt rugói, a felesége először csak álmosan kinyitotta a szemét, majd hirtelen felkönyökölt, rácsodálkozott:

- Te itthon vagy?
- Itthon.

Csортán várakozva figyelte a felesége arcát, az még nem ijedt meg, csak csodálkozva, álmosan pislogott.

- Szabadnapos vagy?
- Nem.

Most már felült, szeme tágra, kezekre nyílt:

- Akkor?
- Ma nem megyek dolgozni.
- Beteg vagy? Fáj valamid?
- Nincs semmi bajon, egészséges vagyok, csak nincs kedvem dolgozni.

A felesége hátrahőkölt:

- Elment az eszed?
- Nem. Miért ment volna el? Éveken át mást se tettem, reggel fölkeltem, megmosakodtam, felöltöztem, be-

mentem a munkába – mint egy gép, amelyet fölhúztak. Ma nem megyek.

– Te bolond vagy?

– Nem vagyok bolond, csak nem megyek dolgozni. S ha te ezt nem érted meg, gondold, amit akarsz!

A felesége megrökönyödve felkelt az ágyból, szórakozott arccal tenni-venni kezdett, aztán mint aki nem tudja, mit kezdjen önmagával, megállt az ágynál.

Csортán András már-már megbánta a „jó ötletét”, egy pillanatig arra gondolt, hazudik egyet, azt fogja mondani, valóban szabadnapja van, mert miért is kínozná, botránkoztatná tovább a feleségét, de aztán látva az asszony dühös, egyre torzuló arcát, eltökélte magát. „Szóval ha egy nap hiányzom, rögtön bolond vagyok? S mikor hetekig túlóráztam, akkor nem voltam az? No, akkor csak dühöngj, háborogj, kicsikém!”

Nézte a feleségét, ahogy elesett-komorán, várakozva áll, nézte: jött, hogy fölkapja, cirógassa, visszafektesse az ágyba, de ekkor – talán a szóváltástól – riadt, ijedt arccal megjelentek a gyermekek.

A felesége, mintha csak erre várt volna, a gyermekek felé fordult:

– No, nézzetek oda! Igazgatót álmódott apátok, nem ment dolgozni. Ő megengedheti magának, én nem. Unja a munkát. No, halljátok? Unja a munkát!

A gyermekek sírni kezdtek, a felesége lekapta a paplant. – Velem ne jársd a bolondodat, András, ha szabadnapon vagy, mondd meg, ha pedig nem vagy, kelj ki azonnal, hívd fel a mesteredet, találd ki valamit, de ne bolondíts meg egészen!

A határozott szavak ellenére a felesége hangja síróssá vált, könnyörgővé.

Imazásló, 2022, Bulgan, Mongólia

Csортán András a fal felé fordult, s visszaszólt:

– Ha dolgozni akarsz, dolgozz, ha aludni akarsz, feküdj le vagy menj ki, adj a gyermekeknek enni, engedd el az iskolába őket, de nekem hagyj békét. Nem azért maradtam itthon, hogy egész nap neked magyarázzam!

Dél felé ébredt meg. Arra ébredt, hogy valaki az ágya mellett szipog. Csортán András először nem tudta, hogy miről van szó, csak azt tudta, rég az ideje, hogy nem érezte ilyen pihentnek magát, szépnek, nagyszerűnek tűnt minden. De ahogy találkozott a tekintetük, hirtelen megértett mindent, elkomorult.

A felesége törte meg a csendet.

– Te bolond vagy, András?
– Miért lennék az?
– Mért nem mentél munkába?
– Nem akartam.
– Beszélj komolyan. Kellett menjél, vagy nem?
– Kellett.
– Akkor miért nem mentél?
– Csak.
– Olyan akarsz lenni, mint a nagybátyád?

– Nincs kizárva!
A felesége sírni kezdett, rázta a zokogás:

– Megmondták ezt előre édesapámék!

– Mit? – komorodott el Csортán András.

– Hogy ne menjek hozzád.
– S akkor mért jöttél hozzám?
– Mert szerettelek.
– Most nem?
– De.

Elhallgattak. Csортán Andrásban a szóváltás keserű emléket idézett föl, elkomorult.

– S akkor?

A felesége talán megérezte, nem lett volna szabad azt az emléket felidéznie, megszólalt.

– Olyan jól megvagyunk, nem hiányzik ez!

– Neked lehet, hogy nem, de nekem igen.

– Úgy akarsz élni...

Az asszony hangja megtorpant, elhallgatott.

– Látod, még nem gondolkoztam ezen. De ha jól meggondoljuk, nem is élt ő olyan rosszul. Mikor akart, dolgozott, mikor nem, hát nem. Élte az életét. Ahogy ő akarta. Vállalta. És ez nem is olyan hülyeség!

Nézte a feleségét, rázkódó vállát, megismételte:

– Nem is olyan hülyeség.

Most már dühöt, haragot érzett a felesége iránt, folytatta:

– Még ha minden nap ezt tenném!

– Szeretsz?

A felesége szavai váratlanul törtek rá, még mielőtt elszabadult volna benne a düh, elcsodálkozott, ellágyult:

– Igen. Mint mindig. Mindig, mióta megismertelek.

Kikelt az ágyból, meg akarta simogatni a felesége arcát, tenyerébe akarta fogni a kedves, szeretett, szép arcát, mint régen, rég, amikor még a munka, a rohanás nem ölte ki a szép szavakat az életükből, de a felesége újabb kérdése megállította:

– Akkor miért csinálod ezt velem?

– Nem veled csinálom. Veled egészen mást csinálnék... Hagyj föl ezekkel a kérdésekkel, jó?

De az asszony folytatta:

– Most mit akarsz?

– Még lustálkodom, aztán fölkelek, megmosakodom, felöltözöm, megebé-

delek, s elmegyek egyet sétálni. Csak úgy céltalanul. Én az életben mindig csak rohantam, futottam, ma sétálok.

A felesége most már nem kérdezett semmit, csak sírt, rázta a zokogás. Csortán András elképzelte, pontosabban tudta, mire gondol, gondolhat az asszonya: a nagybátyjára, akiről annyit hallott, akinek az emlékétől húsz éven át félt. Megszólt:

– Ne félj, nem fog semmi történni! Holnap esetleg ugyanúgy dolgozni fogok, mint eddig, holnap, esetleg holnapután.

Szavaira az asszony fölugrott, a ruhásszekrényhez rohant, öltözni kezdett. Csortán András először arra gondolt, öltözni kezd ő is, de aztán meggondolta magát, megvárta, amíg a felesége kiharzik a lakásból, csak akkor fogott hozzá.

Azzal kezdte: kávé készített oda. Már a gondolat is felvidította. Visszatért az ébredéskor tapasztalt jókedve: könnyűnek, erősnek, pihentnek érezte magát. Olyannak, mint soha eddig. És amit már rég nem érzett – szinte hallotta a csendet. Megszűnt az agyában a száztonnás állandó csattogása, mely sokszor még álmában se hagyta nyugodni, ott csattogott, zakatolt fölötte, mintha rá akarna zuhanni, pedig már jó pár éve – hogy utálta, mikor fiatalon a présműhelybe került – ő is kitömté a fülét vattával, mint hajdanán az öreg szakik. Most hallotta a csöndet, s ettől úgy érezte, megváltozott körötte minden, megszépültek még a tárgyak is. Bement a fürdőszobába, megeresztette a vízcsapot, átment a szobán, kinyitotta az ablakot, kinézett rajta: érett gyümölcsillat szállt, lebegett a város fölött. Ettől még jobban földerült, füttyörészni kezdett, bement a nagyszobába, tiszta

inget, alsót vett elő, s a „vasárnapi ruháját” – ezt kimondottan szerette. Jól állt rajta, „kihozta” az alakját, széles, kemény vállát, keskeny csípőjét, úgy nézett ki benne, mintha valaha birkózott volna, bár amúgy is jóvágású volt: középmagas, barna, göndör hajú, bajuszos.

A konyhában a kotyogó beszélni kezdett, kiment, levette, kitöltötte a kávé, aztán bement a fürdőszobába – fürödni kezdett. A víz még jobban földerítette: először ellágyította, aztán fölfrissítette, azt szerette, hogy mikor beleül, csak langyos legyen, aztán megeresztette a forróvizet csapot, s hagyta mindaddig, míg átforrósodott tőle az egész teste. Sokáig fürdött, majd az otthonról hozott kendertörülközővel jó keményen megdörzsölte a testét, mígnem lángolt tetőtől talpig, aztán kiment a konyhába, rágyújtott, kávé töltött, s visszament a fürdőszobába, borotválkozni kezdett. Csak legénykorában, ha találkára ment, készült ilyen izgatott jókedvvel. Akkor viszont tudta, kiért, miért készül annyi törődéssel, de most?!

Megborotválkozott, felöltözött, pénzt tett magához, kilépett az ajtón.

Hosszú idő óta ez volt az első céltalan útja. Pedig erre vágyott mindig. Arra, egyszer úgy menjen végig a városon, hogy útjának ne legyen célja, távlata, így soha nem mozdult ki hazulról. A házasság utáni első években szinte mindennap túlórázott – kellett a pénz –, lakást vettek, berendezkedtek, már ott voltak a gyermekek. A gyermekek, akiket nem adtak bölcsődébe, hogy ne kapják el a járványos betegségeket, úgy rendezték az életüket, hogy egyikük mindig mellettük legyen, így aztán rohantak a munkába, onnan

haza: pelenkázták, etették, öltöztették, s most, amikor már iskolába járnak, együtt tanultak. Hogy ők többre vigyék. Ezért a város igazi arcát soha nem fedte fel előttük. Ugyanolyan idegen, hideg és távoli volt, mint amikor faluról beköltöztek. S bár már otthonosabban mozogtak benne, Csortán olykor még ma is úgy érezte, hogy kicsúszik a lába alól a föld, úgy érezte, mintha sáros gumicsizmában járna a tisztára söpört aszfalton. Csortán megfigyelte, hogy a falusi közösségek többnyire a tömbházak elszíntelenedő világában is tovább élnek. A beköltözött falusiak átmentették otthoni szokásaikat, együtt kereszteltek, komásodtak, szilvesztereztek, valójában a város ezernyi apró falusejtéből állt.

Mikor rájött erre, magabiztossá vált. Magabiztossága nemcsak külsőségekből, a konfekcióruha egységesítő hatásából, hanem abból a józan felismerésből táplálkozott, hogy az ember lényege nem ismerhető fel, mert az ember annyi, amennyinek látszik. Otthon épp azáltal volt más, különb valaki, mert századok során fölhalmozott, megtapasztalt tudásból látszott a lényeg, szokásaival vált ki a többiek közül, itt viszont az embert eltakarja a ruha, elég, ha valaki egy-két „városias” fordulattal színezi a beszédét, a társai máris többnek hiszik, mint amennyi. Ettől a perctől fogva a maga módján magabiztossá vált, bár jól tudta, hogy a „rég” város is él, lakói itt vannak a tömegben, éppúgy színezik a városképet, mint ők, s ugyanúgy számontartják egymást. És tudta, hogy van a városnak egy számára kevésbé ismert arca is, olyan emberek, akiknek számára más értékek jelentik a célt, nemcsak a kocsi, az élet civilizatórikus kellékei, hanem –

és mindenekelőtt – a szellemi, emberi értékek kiteljesítése.

Elmosolyodott. Az ember olykor nem önmaga akar lenni, hanem másokhoz próbál hasonlítani, s miközben erre törekszik, valahogy elveszti saját egyéniségét, arcát és lassan bábuvá válik.

Ahogy kilépett a tömbházból, egy pillanatra megállt, körbepillantott, beszívta az ős gazdag illatát, aztán mint gyermekkorában, amikor először szabadult ki a szülők figyelő, féltő felügyelete alól, elindult boldogan, felszabadultan.

A régi városközpont felé vette az irányt, amerre macskaköves utcák kacskaringóztak, tekergőztek, a szűk sikátorok közé, ahol a hajdani kisváros még őrizte önmagát, s a csendet nem törte szét a gépkocsik áradata, a tenyérynyi tér felé tartott, amelynek láttán gyermekkorában – miután először járt itt – kiszélesedett, színesebbé lett a világ, s ha fantáziáit, Párizst meg Londont csak ez után a város után képzelte el. Ment az utcán, nem rohant, nem sietett – sétált. Gyönyörű őszi nap volt, amikor tiszta kékség borít be mindent, nézte a rohanó embereket, a nőket, elmerült a kavargó hullámzásban, elmerült önmagában, már nem is nézegetett, csak ment, ment önfeledten, amikor úgy tűnt, szólítgatják:

– András! Szabadnapos vagy, András?

Egy munkatársa állt mögötte a másik váltásból. Összerezcent. Nem a félelemtől, hogy valaki észrevette, hanem egyszerűen csak azért, mert belefeledkezett önmaga belső csendjébe:

– Nem, nem – mondta szórakozottan –, csak ma nem mentem dolgozni.

Erő, 2018, Serole, Olaszország

Botár rácsodálkozott, látszott, benne rekedt a kérdés: hogyan nem mentél? De mert Csortán szórakozottan már el is indult, így csak bámult utána leplezetlen álmélkodással. Csortán öntudatlanul vagy talán valami „belső” sugallatra meg is fordult, elkapta Botár csodálkozó tekintetét, megrökönyödött arcát. „Hülye vagyok – gondolta, – hisz mondhattam volna azt is: igen, persze. No, de mi köze neki hozzá? Egyáltalán, ha még fölmásznék az útszéli fára, akkor is mi köze lenne?”

Átment a kis főtéri parkon, ahol a díszfenyők árnyékában, a nap minden órájában, mint múló életük ködfoltjai, nyugdíjas öregek szemelgették emlékeik sűrűsödő, mélyülő vizéből a még fölcsillanó gyöngyszemeket. Egy pillanatra arra gondolt, leül ő is valamelyik padra, elnézi az utca forгатagát, elmerül saját csendjébe, gyermekkorába, szép nyarak, disznóperzselő telek emlékébe, amikor még távoli és betájolhatatlan volt a jövő, amikor életálmái színes üvegcserepekként ragyogtak fölötte, de aztán elhessegette a gondolatot, arra gondolt, beül valamelyik sörözőbe, megiszik egy pohár sört, elmélázik fölötte. A főtér nyugati oldalán kezdődő egykori korzó felé tért, a hársfákkal, boltívvel szegélyezett, kirakatokkal díszített egykori macskaköves utca felé, ahol hajdan, amikor beköltözött is, esténként, pontosabban délután hat és nyolc között, programszerűen, a városka egykori polgárai korzóztak, sétáltak asszonyaikkal, gyermekeikkel, meg-megállva, át-átköszönve a macskaköves utca fölött: amikor – mint mondták – még nem hígult föl a város, mindenki mindenkit ismert, hangulata, íze, illata volt a városnak, az ablakokban muskátlik integettek,

orgona- és hársillat szállt, s a csendet nem törte meg a rohanó kocsik száguldása, csak egy-két konflis gördült végig az utcán, de a patkók csattogása a macskaköveken hozzátartozott az utca zenéjéhez, miként a nyitott ablakokon kiömlő zongoraszó is, a zongoraszó, amely unatkozó szépasszonyok álmaiként szállt, lebegett, fodrozott az utca fölött.

Csortán átment a korzón, de a sarkon rögtön meg is torpant. A színes falragaszok vadnyugati filmet reklámoztak. Megnézte az óráját, délután fél hat volt. „Épp csak elérek.”

Mikor kijött a moziból, már sötétedett. A kirakatok feketén ásítottak, nem villogtak a kék-sárga reklámfények sem a város legmagasabb épületein – félhomály, csend uralkodott. Az utóbbi időben, rögtön szürkület után kiürültek az utcák.

A sötétség ólomarca egy pillanatra meghökkentette: Vajon mit csinálnak a gyermekek? – ötlött az eszébe. Fölvillant a felesége fénytelen arca is, de csak egy pillanatra, aztán lassú, nyugodt léptekkel elindult a városka egyetlen „előkelő” vendéglője, a Szálloda felé.

Ezt már délelőtt elhatározta. Ez lesz a nap „fénypontja”, döntötte el még amikor otthonról elindult. Most, ahogy a korzó sarkánál betért a Szálloda felé, furcsa izgalom kerítette hatalmába. „Önszántából” nem járt ott soha. Ha egyszer-kétszer – többnyire a munkatársai unszolásának engedve – délutánonként be is tévedt, este soha. Soha. A feleségével – az első években – nemegyszer eltervezték, hogy ha majd pénzüik lesz, szombat-vasárnaponként beülnek egy pohár sörre, esetleg meg is vacsoráznak, táncolnak, zenét hallgatnak, aztán sok egyébvel együtt elma-

radt ez is. Belépett. Nem tudta, mitől, talán a hangulatvilágítástól vagy a halk zenétől, de az is lehet, hogy az ünnepestélyes hangulattól eddig nem tapasztalt, megmagyarázhatatlan érzés járta át. Mintha elektromossággal töltődött volna föl az egész teste.

Egy sarokasztalhoz ült. Körbepillantott. Úgy érezte, hogy a félhomályban lázas, csillogó tekintetek tapadnak rá. Mindig azt hitte, hogy egy ilyen „előkelő” helyen félszeg, bizonytalan lesz, de épp ellenkezőleg: magabiztos volt. A kíváncsi tekintetek nem zavarták – fokozták a jókedvét. Hirtelen úgy érezte, mintha egy idegen szemével tekintene önmagára, mintha az egész életét eddig vendéglőkben, mulatókban élte volna le. Konyakot rendelt.

A munkahelyén többször is elbeszélgettek a város „éjszakai életéről”, s mert számára mindaz, amit hallott, idegen és ismeretlen volt, ezek a beszélgetések a „karácsonyi ünnepekre” emlékeztették. A karácsony mindig fényt és csillogást jelentett az életében, sajátos és egyedi volt az ünnepek között. Ismerős arcot keresve körbepillantott, de nem látott senkit.

A pincér időközben kihozta a konyakot, ivott belőle. A zenészek játszanival kezdtek. Csortán megborzongott, kilúdbőrözött az egész teste, hajnal felé szokta így érezni magát otthon, a falusi lakodalmakon, olyankor fehér fény gyúlt az agyában, s valami vad, féktelen szilajság fogta el, a „sose halunk meg” érzése, pedig legtöbbször épp olyankor nyíltak ki a bicskák. A nagybátyjára gondolt, mesélték, mikor nem volt pénze, fogadásokkal nyerte meg az italát, képes volt egy kocsmai asztalt a fogai közt fölemelni – ezzel mindig nyert...

Csортán intett a pincérnek, újabb konyakot, sőt ételt is rendelt. Hátradőlt a székében, hihetetlenül jól érezte magát. „Tehát így is lehet élni!” „Így.” „Gond nélkül, csak a mindennapoknak!” „Csak a mai napnak, nem gondolva a holnapra!”

A pincér kihozta a vacsorát: újabb konyakot és bort rendelt.

Kihúzta magát, körbepillantott, s ekkor elkapta a szomszéd asztalnál ülő nő tekintetét. A nő barna volt, sötét, fekete hajú, mandulaszemű. Állát csuklóban behajlított kézfejeire támasztotta, őt nézte. Nem kapta el a tekintetét. – „Te jó Isten! – gondolta. – Erre nem is számítottam!”

Jobban megnézte a nőt, szép, ovális arca volt.

„Fekete hajú, kék szemű – kell ennél több?”

Kiitta az újabb konyakot, vacsorázni kezdett. Föl-fölpillantva lassan evett, kíváncsi volt, találkozik-e még a tekintetük. Találkozott. A férfi, akivel a nő volt, valamit magyarázott, a nő szórakozott, unott arccal elnézett a válla fölé. „Férfj, feleség? Vagy alkalmi partnerek? Mindegy! A nő unja a férfit, az biztos! S ha unja?”

Valamikor, legénykorában nem ijedt meg a saját árnyékától. Falujában nem volt táncmulatság verekedés nélkül. Nem is jó mulatság az – tartották –, ha vér nem folyik. A feleségét is így ismerte meg. A szomszéd faluban volt táncban, s egyszer csak feltűnt előtte a lány, majdani felesége, kékszeműen, vidáman, szökén. Fölkérte. Két perc se telt el, az előbbi táncosa visszatért. Ágnes menni készült, ő megszorította a kezét, visszatartotta: – Csak velem akar táncolni – mondta. A lány ki akarta húzni a kezét, a döbbenettől nem bírt

megszólalni, ő megismételte: – Nem akar magával táncolni!

Az ismeretlen fiú megfordult, elment.

– Elment magának az esze – mondta a lány, s ott akarta hagyni.

– Igen.

– S ha megverik?

– Nem olyan könnyű az!

– Istvánnal jöttem el – ellenkezett a lány. – Ő kéreztetett el.

Andrással fog hazamenni!

– Tudja, hol lakom? – villant csúfondárosan a lány szeme. – Hallott a Kerekdombról?

Kerekdombnak a falu legfelső részét hívták. Az ottani legények a lányokért nemcsak az idegeneket, még a saját falustársaikat is megverték, ha azok nem kerekdombiak vagy felszegiek voltak.

Tudta ezt.

– Legalább lesz időnk beszélgetni.

– Olyan sok mondanivalója van?

– Egyetlen szóban is elmondhatnám.

– Akkor miről beszélünk négy kilométeren át?

– A cserebogarak halhatatlanságáról!

– Az jó lesz – mondta a lány –, már rég akartam beszélni erről.

Valaki megérintette a karját.

– Szabad?

Ismeretlen, vele egyidős fiú állt előtte. Összenéztek. Az ismeretlen kihívóan nézett rá, ő tudta, hogyha igent mondana, most már akkor sem kerülne el az összetűzést.

– Már mondtam a barátjának, hogy Ágnes csak velem akar táncolni!

– Biztos ebben?

– Egészen!

A lány zavart, nyugtalan, ijedt tekintettel figyelte a szóváltást, de nem

mozdult. Az ismeretlen fiú dühös pillantást vetett mindkettőjükre.

– Ezért még számolunk – mondta, sarkon fordult s elment. A lány aggódó, féltő tekintettel végigsimított az arcán:

– Nehogy kimenj! – tegezte le.

A tánc hátralévő része lassan, nagyon lassan telt el. Mindketten ugyanarra gondoltak, arra, hogy a nóta végén megjelenik István valamelyik barátja:

– Ugye, nem mész ki? – kérte a lány, s odaadón, remegő testtel bújt hozzá.

– S ha nem megyek? Itt fogunk hálalni?

A tenyere izzadt, de amikor a zenészek tangóról csárdásra, majd maros-zékire váltottak, úgy érezte, megforrósodik a levegő körülötte, furcsa mámor kerítette hatalmába, már nem félt.

Ahogy behúzták a táncot, üzentek érte.

– Megsértetted a barátaimat – állt mellé egy harmadik ismeretlen.

– S neked mi közöd hozzá? – csattant a lány hangja. – Hagyj békén, jó? Különbén is, Andris nem megy sehová! Nem engedem!

És remegve szorította a kezét!

– Igen? – villant gúnyosan a fiú szeme. – Szóval nem engeded? Én azt mondom: ha „Andris” valóban Andris, s nem Julcsa, Ilka, Teréz vagy Ágnes, akkor most ki fog jönni. A kultúrház sarkánál várjuk!

– Várjátok? Nagyfiúk vagytok ti! Nagyfiúk, ha legalább négyen vagytok!

Majd:

– Te pedig nem mész sehová! Nem engedlek.

– Nem úgy van az! – húzta ki Csorján a kezét a lány remegő, izzadó tenyeréből –, ha még jönni akarok hozzád – és akarok –, ki kell mennem...

Időközben a pincér kivitte a bort

a zenészeknek, mert a primás fölállt, és Csortánnak kezdett muzsikálni. A Dankó-nótára a teremben erősödött a zsongás. Most az esküvőjük jutott eszébe. Akkor, otthon még az volt a szokás, hogy éjjelizenét adnak az új párnak, s hajnal felé, egyszer csak sírni kezdett a hegedű az ablakuk alatt, fölsivített a tárogató, mint valami ősi, nomád ünnepen, csak a tábortűz hiányzott, a csillagok ott könyököltek az ég peremén, s félszáz rekedt torokból fölhangzott: „Lányból lesz az asszony” –, a primás már ott állt az asztalánál, cifrázta a nótát, csak neki játszott, s Csortán mintha az egész eddigi életét vendéglőkben töltötte volna, odasúgta: „Zavaros a Nyárád”, töltött, fölhaltotta a bort, egy kicsit úgy érezte, ő Zorbász, a görög vagy Kárpáthy János, vagy...

Átnézett a szomszéd asztal felé, megszerezni azt a nőt bármi áron is – gondolta; a férfi épp fizetett. Még találkozott a tekintetük, még összenéztek egy pillanatra, aztán hirtelen – mint amikor vetítés közben elszakad a film – idegesítően üres lett minden. Mintha kiürült volna az étterem. Megszűnt a feszültség benne, és ki is józanodott. Megnézte az óráját – fél tíz. „Ágnes most adja le az utolsó munkadarabot.” „Ha sietek, elérek.” Intett a pincérnek, fizetett.

A délutáni váltásból épp akkor kezdtek jönni, amikor leért a gyárkapuig. Elsétált a bejárat előtt, cigarettára gyújtott, megállt egy villanyoszlop mögött. „Még sosem vártam” – gondolta.

Nézte a fáradt, sápadt arcú nőket, ahogy gondterhelten, csoportosan vagy

egyenként szállingóztak, aztán hirtelen fölfedezte az asszonyát. Egyedül jött, magába roskadtan, könnyű, fehér ruha volt rajta – még mindig szép volt. Megvárta, amíg kijön a kapun – utána szólt.

– Ágnes!

A felesége összerezsent, megfordult:

– Te itt? – csodálkozott rá.

– Erre jártam, gondoltam, megváralak.

– Még sosem jöttél elélem!

– Most itt vagyok.

A villanyfénynél úgy tűnt, mintha bepárasodna a felesége szeme, kezét a szeméhez vitte: – Olyan bolond vagyok – mondta.

– Szép vagy – mondta Csortán András –, nem bolond, szép.

– A gyermekek?

– Lefektettem.

A csönd körbelengte őket – elindultak.

– S holnapra? Holnapra mi a terved?

– Holnapra? Most először elmegyünk egy vendéglőbe, megvacsorázunk.

A felesége ránézett.

– Aztán hazamegyünk, föl húzom az órát, lefekszünk.

– És? – simult hozzá az asszonya: – És?

– Reggel ötkor fölkelek, megmosakozom, felöltözöm, pakolok. Hatra bemegyek, kettőkor hazajövök.

A felesége még jobban hozzásimult: – És?

– És így tovább, amíg csak élünk.

Szép természet, 2022, Ulánbátor, Mongólia

Kút, ready-made,
2017, Balmazújváros,
Magyarország

Szilágyi Ferenc Hubart

Noé bárkája (Anyegin-strófa)

*Miénk a negyven év szerelme,
ezernyi gondja és mi még?
Itt összefér a szív, az elme,
a szitkaink s a szent igék.
Ragaszkodásod tíz körömmel
betölt ma sok csodás örömmel,
s megóvjá röpke életünk.
Utunkra visszarévedünk:
ha fékez is vad árka, bokra,
s igánk nehéz, amit vonunk,
ölére vár az otthonunk,
e bárka, vinni szebb napokra.
Az életünk merész kaland,
s te benne hófehér galamb.*

„Az Értől az Óceánig”

*Kis sajka ring az Ér vizén,
a róna lópja rém sivár;
kalóz leszek, de még idén –
egy álom újra élni vár.*

*Az Óceán de messze még,
a csónakom ma arra tart,
a lázam est tüzében ég,
de új kalandra vár a part!*

*A szél süvít, kemény a pad,
lapátra hát, öreg betyár!
A sár piócaként tapad,
s a csábutak szirénje vár.*

*A gólya messze költözött,
halott sirályok árnya leng.
Aranyakál a nád között,
a víz fölött lidérc dereng.*

*Evezz, ameddig van remény,
a terv merész, a cél nemes,
a küzdelem konok, kemény,
kikötni még nem érdemes!*

A Tiszánál Elképzelt monológ J. A. bőrébe bújva

*A parti álmok vén kövére ültem,
a gond gyötört. Az őszi lég hideg,
vacogtam is, de ajkam áthevülten
se kellett már a csókra senkinek.
Kigyúlt a hold, a füstös égi fáklya,
borongtam én, a föld bukott diákja.*

*Lidérces éjszakába tért a nappal;
nevetve túrtem árva sorsomat,
e kiskabátban egy kopott kalappal,
amíg a szív, akár a gyorsvonat,
zokogta ritmusát a zord időnek,
s úgy tűnt, a lelki pókjaim beszönek.*

Tizenhat, 2019, Khentii province, Mongólia

*Selejt vagyok! – kimondta Horger Antal...
Ez aljas árulás volt ellenem,
felér a cifra sírvilági hanttal,
ha pusztulásra szánta szellemem.
De cinterembe nem való e rózsza,
az illatár az élet víg adósa!*

*Leszállt az éj, el is nyomott az álom,
a test alélva csendesen pihent,
a gondolat tovább szökött egy szálon,
buzogva forrt a nagy Tiszába, lent.
Dunánk sodorja majd az óceánba,
amíg felizzik itt az égi lámpa.*

Érmelléki capriccio

*A domb e tájat lány karéjba zárja.
Ledér esők eróziója ás
mély árkokat. Ma pásztorok tanyája
e holt vidék, alig tapodja más.
A völgyön át lapály talál teret,
mocsárvilág, ahol az Ér ered.*

*Elindulunk a sorskanyart követve.
Remélem, ott az út talán simább,
és hív a tölgyfalomb a zöld szövetbe,
el is maradt a csalfa délibáb.
Az árny poétahomlokon babér,
de szikkadó a domb alatt az Ér.*

*Hiába fordulunk Adynk nyomába,
utol talán nem érjük már soha!
Merész kalandra vitte őt a lába
– a lét azóta is de mostoha!
Ma fel sem forrna tán az ősi vér,
oly furcsa, álmos véna itt az Ér!*

*Bolyonghatunk, de Kölcseyt keresve
a szív ma is nyugat felé vezet,
szemünk a vátesz otthonába les be*

– legott a pópa nyújt segélykezet.
Hiszed, hogy egyszer újra visszatér,
mit egykor elsodort a lusta Ér...

Figyelj tovább a kis gyerekfolyóra
Szalacs felé, a pusztaságon át;
a század elröpült, akár az óra,
csupán a híd remél ma már csodát.
Hiába folyt el annyi honfivér,
ha szennyecsatorna lett a régi Ér!

Anyád szavát szeresd, e ritka kincset,
kövesd Kazinczy ránk hagyott nyomát,
ezer darabba törd a nyelvbilincsed,
s lemosd, amit reád a szleng okád!
Ha szép a szó, a lélek is fehér,
erény vizét sodorja majd az Ér.

De itt divat vadászni gyöngé vadra,
eszünk, iszunk ma még, ihaj, csuhaj;
mulatni kész a módi büszke latra,
s a mának él e lagymatag duhaj.
A keskeny útról élvezeteg letér,
és mást hibáztat mindig minden(-)ér'!

Ha vége majd a szép tücsökzenének,
az ég borul, s az esti szél fütyül,
a lomb között alábbhagy itt az ének,
fakó a táj, a lelkeken köd ül.
Szegény vidék. A sorsa mostohább,
csupán az Ér csorog, csorog tovább.

Fohász

a tékozló fiúhoz

*A Lélek egykoron csodát teremtett;
figyel reád, amíg az ész pihen,
vigyázza szent ígéje szülte rended,
ahol nem él hiába semmi sem.*

*Ha vetsz, lesz itt kenyér elütni éhed,
s amerre még a tiszta víz csobog,
oázisenyhet ad, ha szomjad éget,
s a fák világi templomoszlopok.*

*E táj kies zegét-zugát bejárva
a lét virágait kiélvezed,
utad során időd se vész ma kárba,
amíg e gondos égi kéz vezet.*

*De mégis olykor elveted magadtól,
s rohansz tovább saját fejed szerint,
reálegyintesz ócska, büszke dacból,
ha megfenyít, avagy csupán megint.*

*Meg nem bocsátja ám a kapzsiságot,
botor, harácsoló szokásodat:
ha már az édenkerti fád kivágod,
vadakra löni sem nagy áldozat...*

*Hiába vár a nagyvilág csodája,
ha tékozolva messze ér kezed,
szeméthegyet zabál ebédre Gaia,
az óceán s az űr is szennyezett!*

*Beláthatod, hogy így a sírod ásod,
tiéd lesz végül itt a mély verem,
e túlkapás teremti pusztulásod –
ne légy magadhoz ily könyörtelen!*

*Az ördög álkegyét ne vedd örökbe!
Silány malaszt, amit ma szór reád,
de nemsokára, jó nagyot röhögve
pokol falára tűzi tróféád.*

*Kegyet talál, akit ma sorsa átkoz?
Hogy újra régi önmagad lehess,
sietve térj meg őriző Atyádhoz;
de addig itt ne irts, ne ölj! Szeress!*

Vigaszkereső

*Goromba hang? Igen, tudom, mi az –
tűzed fölött sikongva táncolok.
Tiéd csupán a nyugtató vigasz,
oszd meg velem, nem köt le más dolog.*

*Csalárd a szó! De sokszor cselt vetett,
s nem engedett a balga szenvedés,
ám felvidít szelíd tekinteted,
az őzikés, amely szívembe vés,*

*s kitárt karod, mely olykor átölel,
hogy égjek, ó, a mámor szent tűzén,
de szád szaván az alvilág jön el,
korom leszek, gyehennafényű szén.*

Áldozat, 2022, Gokseong, Dél-Korea

Mag, performansz, 2022, Mongólia

Kötter Tamás

A gyilkolás mestersége

Az oroszok egész délelőtt intenzíven lőtték a falut és a környékét. Néhány ház találatot kapott, kigyulladt, és fekete füsttel égett. Dél körül megszűnt a bombázás, de a tüzérségi gránátok szürkésfekete vízszintes csíkjai még hosszú percekig látszottak a levegőben.

Molnár hadnagy a páncéltörő ágyút a falu egyik szélső házának előkertjében állította fel, egy léckerítés mögött; álcázásul frissen vágott faágakat tűztek elé a földbe. Az orosz állások jó ötszáz méterre, egy lankás, a faluval párhuzamos dombvonulaton húzódtak. A tankjaik egyelőre nem mutatkoztak. Amikor az orosz tüzérség elhallgatott, az ágyú személyzete kimászott az árokból, amelyet a bombázás elleni védekezésnek ástak a löveg mellett.

– Készüljenek! – adta ki a parancsot a katonáknak Molnár, miután úgy-ahogy leporolta az egyenruháját. – Hamarosan kezdődik a tánc.

– Gondolja, hogy támadni fognak? – kérdezte az egyik társa, miközben szeméhez emelte a távcsövét. A tisztet Pálffynak hívták, zubbonyán a tüzérek skarlátvörös hajtókéjét viselte, rajta két aranycsillag jelezte főhadnagyi rangját. Pálffy nem volt tagja a páncéltörő ütegnek, a hadiakadémiáról vezényelték ki „harctéri tapasztalatgyűjtés” céljából. A főparancsnokság azt akarta, hogy a vezérkari képzésben részt vevő tisztek a szolgálatuk megkezdése előtt szagoljanak egy kis puskaport. Az volt a hadvezetés elképzelése, hogy az így

szerzett tapasztalatot majd felhasználják az otthon maradt csapatok kiképzésénél. Mindenkit az eredeti fegyverneméhez osztottak be, így került Pálffy Molnár ütegéhez. Egy hete érkezett, egyenesen Budapestről, hogy csatlakozzon a Don felé törő 2. magyar hadsereg 9. hadosztályának csapataihoz. Ez volt az első eset a megérkezése óta, hogy az alakulatuk szovjet ellenállásba ütközött.

– Kizárt dolog, hogy a tüzérségük csak a semmiért pazarolja a lőszeret – felelte Molnár, és ő is a szeméhez emelte a távcsövét.

Békés szemlélődésüknek figyelmeztető jelzés vetett véget, két vörös rakéta repült sziszegve az ég felé: ez volt az egyezményes jel orosz támadás esetére.

Az ágyú kezelőszemélyzete parancs nélkül is tudta a dolgát, azonnal elfoglalták a lövegpajzs mögött a harci állásukat.

– Húzódjon fedezékbe! Ez most meleg lesz – mondta a hadnagy Pálffynak, és miután vetett még egy pillantást a távcsövön keresztül a harcmezőre, ő is elfoglalta helyét a kerítés mögött.

Pálffy fintorogva vette tudomásul Molnár parancsát, de azért engedelmeskedett. A két tiszt között nem volt éppen felhőtlen a viszony. Pálffy már az első pillanattól kezdve teljes szívéből gyűlölte Molnárt, aki, noha csak egy közönséges mezei hadnagy volt, arról nem is beszélve, hogy az akadémia közelébe sem szagolhatott, némely

helyzetben megfeledkezett a köztük lévő rangbéli, sőt társadalmi különbségekről, és úgy utasította, mintha bizony Pálffy az alantasa volna. Gyűlölte a vastkos vicceit, zsíros, parasztos bajuszát, lekezelő, közvetlen modorát, hogy alig tett különbséget tiszt, tiszthelyettes vagy közlegény közt. De nem csak a hadnagyot utálta az első találkozásuk óta. Abban a pillanatban, ahogy leszállt a vonatról, meggyűlölte Oroszországot is: a véget nem érő, már-már céltalannak tűnő menetelést a poros földutakon, ahol száraz időben bokáig süllyed a katona bakancsa; a mély port, amely felkavarva ráül a tüdőre, és filmszerű réteggel vonja be az izzadt testrészeket; az esőtől sártengerré váló vidékeket, amikor az ember csak vánszorogni tud; a sunyi tekintettel hajbókoló muzsikokat; a tetvektől nyüzsgő szállásokat. Egyáltalán nem értette, hogy ő, Pálffy József, a nagy múltú Pálffy család leszármazottja, mi a fenét is keres ebben az istenverte országban csigalassúsággal poroszkáló alakulatnál, amikor ő vezérkari tisztnek készül. Neki most is olyan hadvezérekről kellene tanulnia, mint Julius Caesar, Nagy Sándor, Napóleon vagy Hindenburg. Tanulmányoznia kellene a Nagy Háború csatáit. Hadászati kérdésekről – átkarolásról, súlypontképzésről, áttörésről, kikényszerített visszavonulás esetén a teendőkről – kellene értekeznie, hogy egy szép napon ugyanolyan nagy tetteket vigyen véghez, mint hadvezér ősei, Pálffy Miklós vagy Pálffy János a török ellen. Ehelyett itt menetel a semmiben, nyeli a port vagy botorkál a sárban, és miközben feltört lábával kínlódik, hallgatja ennek a pálinkalehető, még csak nem is a Ludovikán végzett hadnagynak az okoskodásait lőtávolságról, álcázásról,

páncélvastagságról, fegyverkarbantartásról meg a többi, egy leendő vezérkari tiszt számára teljesen felesleges dologról. Ő nem egy nyomorult üteg, hanem ezredek, hadosztályok, hadtestek, és ha majd eljön az idő, reményei szerint hadseregek sorsáról fog dönteni – dühöngött végig az úton magában. De abban a pillanatban még az akadémia is beláthatatlan távolságra volt, Pálffynak még négy hónapot kellett a fronton töltenie, mielőtt visszatérhetett volna Budapestre.

*

Hamarosan orosz harckocsik bukkantak fel a lapos dombgerincen, a torony mögötti páncéltesten gyalogosok lógtak fűrtökben. A tankok megálltak, a tornyaik óvatosan pásztázni kezdték az előttük fekvő terepet. Ekkora távolságból zsákmány után kutató pikkelyes testű őslények csapatának tűntek, az idők hajnalából. Hosszú másodpercek teltek el ezzel a néma bábjátékkal, aztán a harckocsiágyúk semmivel sem összetéveszthető éles, ostorcsapásra emlékeztető dörrenései tépték szét a feszült várakozás csendjét. Még el sem oszlott a lövéseket követő füstfelhő, amikor a vezetők, tövig nyomva a gázt, lezúdultak a lapos mezőre, egyenesen a falu irányába. Az orosz tüzéség is működésbe lépett, zárótüzet adott le; a lövedékek a magyar vonalak mögött úgy száz méterre robbantak.

A tankok jó háromszáz méterre a falutól megtorpantak, tüzeltek, aztán mintha ritmusra tennék a dolgukat, megrázkódtak és elindultak. A gyalogosok leugráltak a páncéltestről, és futva követték az ismét előretörő tan-
kokat.

– Páncéltörőt! – utasította a személyzetet a hadnagy, miközben kikémlelt a kezelőszemélyzetet védő acélpajzs mögül.

A tüzerek pillanatok alatt betöltötték a nehéz, piros végű lövedéket a töltenyűrbe, és rácsapták a závarzatot.

– Mikor akar végre tüzet nyitni? – kérdezte Pálffy a hadnagytól.

A hivatalos protokoll szerint az ágyúnak már rég tüzelnie kellett volna, de hiába fogyott másodpercről másodpercre a távolság köztük és az orosz tankok közt, Molnár nem adta ki a tűzparancsot. Pálffynak úgy tűnt, hogy már csak egy karnyújtásnyira vannak, és senki sem állja az útjukat.

– Lőjön már! – vesztítette el a fejét Pálffy. – Az isten szerelmére, Molnár, nem látja, hogy lőtávolságon belül vannak?!

– Türelem! Még várunk. Bízva rám – intette le Molnár a főhadnagyot.

– Még közelebb akarja őket engedni? – kérdezte Pálffy most már kétségbeesett hangon, mert a tankok, mint a mesék gonosz, lángot okádó sárkányai, továbbra is zavartalanul közeledtek feléjük.

– Nincs más választásunk. Ha túl korán tüzet nyitunk, nem tudunk kárt tenni bennük, ők viszont a torkolat-tüzünkből könnyedén bemérnek, és megszórnak bennünket repeszgránáttal.

Az orosz tankok széthúzódtak, a köztük lévő teret a vonalba fejlődő gyalogság töltötte ki; a falu szélén, hevenyészett védőállásaiban megbúvó magyar gyalogság is megkezdte a tüzelést. A páncélosok meg-megtorpantak, leadtak egy-egy lövést, aztán rándulás futott végig az acéltesteken, és füstölgő kipufogókkal újra nekilendültek.

– Gyertek csak, rohadékok! – sziszegte Molnár a lövegtávcsőre tapasztott szemmel. Nagyjából száz méterre lehetek, amikor a páncéltörő irányzéka befogta az első célpontját.

– Nesze, te szemét! – csapott rá Molnár a tűzgombra.

A kezelőszemélyzet tekintete egy emberként követte a páncéltörő gránát röppályáját.

– Újra tölts! – üvöltötte a hadnagy.

A páncélos oldaláról feszülő vékony fehér füstcsík azt jelezte, hogy a lövedék lepattant a lövegtorony páncéljáról. A találat csak arra volt jó, hogy magukra vonja a tank figyelmét. Alig telt el néhány másodperc a becsapódás óta, és a T-34-es, mint egy vadásznyíltól sebzett bestia, előbb megtorpant, aztán néhány lélegzetvételnyi szünet után a kipufogókból sűrű füstfelhőt kibocsátva a kínzójára vetette magát.

Mag, 2022, Noszvaj, Magyarország

Áldás, 2022, Ulánbátor, Mongólia

– Kész! – jelentette az egyik katona, miután lecsapta a závarzatot.

– Harckocsi ötven méter! – kiáltotta Molnár, miközben újra a célra irányította a fegyvert.

A tank tornya lustán feléjük fordult, aztán a löveg mereven rájuk szegeződött, de tüzelni már nem maradt ideje. A hadnagy lenyomta a tűzgombot, és néhány másodpercen belül előbb fekete füst ömlött ki a toronyból, majd két-három lélegzetvételnyi szünet után vakító villanás követte. A harckocsi megtett még néhány métert, aztán a belsejében felrobbantak a lőszerrekeszek, a hatalmas detonáció kiszakította és felemelte a helyéről a löveg-tornyot, amely félrebillenve lógott a törzsön.

Molnárnak és az embereinek nem sok ideje maradt az ünneplésre, mert valaki elkiáltotta magát:

– Harckocsi!

A felrobbant társából ömlő füstfelhőt álcaként használva újabb orosz monstrum lopakodott feléjük. Az utolsó pillanatban vették észre.

– Tölts! – adta ki a parancsot Molnár.

Pálffy tekintete izgatottan ugrált a löveg závarzata és a füst mögül rájuk leselkedő acélszörnyeteg között. A két pusztító fegyver kezelőszemélyzete versenyfutásba kezdett, és a tét az életük volt.

Az orosz tank volt a gyorsabb, de elhibázta. A gránát a tüzekek feje felett csapódott be a mögöttük lévő faház oldalába. A kumulatív lövedék pillanatgyújtója a fallal való találkozáskor azonnal működésbe lépett. A lövedék belsejében a robbanótöltet szétroncsolta a fejrészt, majd a hirtelen összenyomódástól megfolyó fém sugárban fröccsent szét az apró parasztház

egyetlen helyiségében. Az ablakokat és az ajtókat a szobát betöltő gáznymás azonnal kiszakította a helyükről; a szalmatetőt, mint a forrásban lévő víz a lábas fedelét, megemelte, aztán visszajejtette a helyére, néhány helyen lyukat ütve benne. A szoba fából készült berendezése azonnal tüzet fogott.

A főhadnagy az arcán érezte a lökeshullámot; mintha egy nehéz bőrpárnával ütötték volna képen. Minden hang távolinak és tompának tűnt – ez az érzés hosszú másodpercekig vele maradt. A szédüléstől talán fel sem foghatta, hogy társaival együtt milyen közel járt a biztos halálhoz, amikor Molnár megnyomta a tűzgombot. A löveg előbb hátrarúgott, aztán ismét néhány másodpercnyi dermesztő csönd következett. Az orosz páncélos néma maradt, újabb lövés helyett füst ömlött ki a járműből.

*

– Kér egy korty pálinkát?

Molnár fémből készült lapos üveget vett elő a zubbonya zsebéből, és odakínálta Pálffynak.

– Köszönöm, nem – utasította vissza a főhadnagy.

– Biztos? – nyújtotta megint felé a flaskát. – Megnyugtatja az idegeket.

– Nyugodt vagyok.

– Ha maga mondja – vontja meg a vállát Molnár, aztán meghúzta az üveget.

A csata, amilyen hirtelen kezdődött, hirtelen véget is ért. A két tiszt az álcázott ágyú mögött állt, és csatamezőt bámulta. A mezőt kilőtt, füstölgő orosz harckocsik és gyalogosok hullái borították. Az üteg másik felét alkotó páncéltörő ágyú még két pán-

célost tett harcképtelenné, a többiek az életben maradt gyalogosokkal együtt visszavonultak. Innen-onnan lövések dörrentek, de ezek már csak kézifegyverek voltak. A honvéd gyalogság tisztította meg az előterepet a még ott rejtőzködő ellenségtől. Idővel aztán ezek a zajok is elültek, némaság telepedett a tájra.

– Na, mit gondol, megnézzük? – törte meg a csendet Molnár.

– Mit? – bámult rá értetlenül Pálffy. A főhadnagy még mindig kába volt a légnyomástól.

– A tankot – bökött a hadnagy az állával a második orosz páncélos felé. – Fogadjunk, hogy még nem látott közléről T-34-est – felelte Molnár. – Végül is ezért van itt. Tapasztalatgyűjtésből, nem? – mondta gúnyos hangon.

– De.

– Tapasztalat mellé talán gyűjtünk még néhány szuvenírt is – vigyorgott Molnár.

– A tankot – ismételte a főhadnagy, miközben az orosz páncélos felé nézett. Az acél gyilkológépezet, amely néhány perce még el akarta pusztítani őt, most ártalmatlan ócskavasnak tűnt. Ettől némi erőre kapott. – Hogyne. Nézzük meg – bólintott. – Mehetünk.

– Tökéletes lövés – dicsérte meg magát Molnár, miközben megpaskolta a szétnyílt sebhez hasonló bemeneti nyílást.

A páncéltörő ágyú gránátja közvetlenül a löveg alatt csapódott a harmincöt tonnás acélmonstrum tornyába.

– Hát nem tökéletes? – fordult Pálffyhoz Molnár.

– De, az – hagyta rá a főhadnagy.

– A Katona Újságba való lövés. Kár, hogy nincs itt egy haditudósító, aki lefényképezne bennünket vele.

Molnárt szemmel láthatóan majd szétvetette a büszkeség, elégedett volt magával.

– Ezt kellene tanítani, nem azt a sok sületlenséget az átütőképességről megtalálható valószínűségről. Azt hiszik, ami működik lögyakorlat közben, az működik itt is – mondta tovább a magát Molnár. – De ez itt valóság.

– Na, jöjjön, elmagyarázom – intett Molnár a szavait szó nélkül hagyó Pálffynak.

– A lövegtornyot lekerekítették, a test páncélját megdöntötték, látja? – mutatott előbb a toronyra, aztán a tank elejére a hadnagy. Mintha egy láthatatlan katedrán állna, úgy magyarázott és mutogatott a tananyag szemléltetőeszközzé váló kilőtt tankra attól függően, hogy éppen mit akart mondani. – Így a ferdén érkező lövedék egyszerűen lecsúszik róla. Ha szemből jön, akkor nincs más választás, a löveg alá kell célozni, ahol a test és a torony találkozik – folytatta Molnár a lassan kisebbfajta előadásnak is beillő monológját. – A ballisztikai védelem itt a legkevésbé hatékony. Tudom – húzta gúnyos vigyorra a száját –, maguknak azt tanították, hogy kétszáz méterről bármelyik tankot ki lehet löni, de a T-34-esnél ezzel próbálkozni nagy szamárság lenne. Mondhatnám úgy is, hogy kész öngyilkosság. Fogadjon el tőlem egy jó tanácsot: ha egyszer hasonló helyzetbe kerül, akkor kivárja a megfelelő távolságot, és ide céloz.

– Feltétlenül így teszek majd – komorult el Pálffy. Molnár akaratlanul is a főhadnagy eszébe juttatta, hogy a frontszolgálata még csak most kezdődik igazán. A főparancsnokság úgy tervezte, hogy a tapasztalatgyűjtés cél-

jából a frontra vezényelt tisztek rövid akklimatizálódás után maguk is parancsnoki teendőket látnak majd el. Pálffy még igazán bele sem gondolt, hogy talán már holnaptól neki is katonákat kell vezetnie, és parancsokat kell kiadnia.

A lövegtorony nyitott fedeléből a parancsnok élettelen teste lógott ki. A két tiszt egyesült erővel kihúzta az orosz a nyílásból, és a földre fektette. A fiatal, nagyjából Pálffyval egyidős szőke, kerek arcú tiszt a mellén kapott halálos sebet, tenyéryi helyen alvadt fekete vér szennyezte be a szinte vadonatúj, csaknem tiszta egyenruhát. Molnár lecsatolta a halott övét, magához vette a térképtáskáját, a pisztolyát és a kesztyűjét.

– Kéri valamelyiket? – nyújtotta a hadnagy Pálffy felé a zsákmányt.

– Nem.

– Szerencsénk volt, hogy a komának nem volt ideje kitanulni a mesterséget – mondta a hadnagy, miután a halott zsebeit is kiforgatta, és megtalálta az orosz tiszt tárcáját.

– Miféle mesterséget?

– Hát a mi mesterségünket. Szerintem katonának lenni, másokat gyilkolni éppen olyan mesterség, mint, teszem azt, péknek vagy szakácsnak lenni. És ahogy minden szakmának, úgy a miénknek is megvannak a gyakorlati fogásai, amelyeket nem árt elsajátítani – magyarázta közös hivatásukról vallott elméletét Molnár. – Persze vannak dolgok, amiket iskolában nem, csak a harctéren lehet megtanulni; mondhatnánk úgy is, hogy gyakorlat teszi a mestert – szúrta oda egyet Molnár Pálffynak.

Ő sem kedvelte különösebben a főhadnagyot. Irritálta a modora, a

származása, amelyre okkal, ok nélkül állandóan hivatkozott, és nem mellesleg unta már a dajka szerepét mellette. Molnár eredeti foglalkozására nézve tanító volt. A tartalékos tiszti iskola elvégzését követően továbbszolgálatot vállalt, majd elvégezte a Ludovika alantós tiszti tanfolyamát, így került végül a honvédség hivatásos állományába. De hiába lett tiszt, mindig kívülállónak érezte magát az igazi ludovikások közt; könnyebben szót értett az altisztekkel, közlegényekkel, és ezért jobban is érezte magát velük.

– Tudja, hogy miből jöttem rá? – kérdezte Molnár, miután meghúzta a pálinkásüveget. Pálffy értetlenül nézett rá, elvesztette a fonalat. – Erről – nyújtott a főhadnagy felé egy fényképet, amelyet a halott tárcájából vett ki.

A kép valamelyik orosz tiszti iskola tisztavetésén készült. A növendékek alakzatban, feszes vigyázásban hallgatják a szónokot, aki – mivel szemből készült a kép – nem látszik a fotón. Az előttük kiterítve fekvő orosz tiszt az első sorban áll, és elszánt tekintetét a láthatatlan szónokon pihenteti.

– És ez most mit bizonyít? – nyújtotta volna vissza Pálffy a fényképet. Elege volt már az egész beszélgetésből. Bosszantotta, hogy a másik, mint egy gyereknek, találós kérdéseket tesz fel neki. És hányingere volt a hadnagyból áradó pálinkabűztől.

– Fordítsa csak meg – mondta válasz helyett Molnár. – Azonnal rájön, mire gondolok.

A fénykép hátuljára talán az orosz tiszt, talán a fényképész, aki előhívta a képet, egy dátumot írt ceruzával.

– Érti már? – vette ki a még mindig értetlen tekintettel a fényképre meredő Pálffy kezéből a fotót Molnár. – Ezt

itt – nézett le hullára – éppen egy hónapja avathatták tisztté – kopogtatta meg a mutatóujjával a fotó hátán a dátumot. – És valószínűleg a mai volt élete első ütközete.

Molnár nagyot kortyolt a pálinkából, csak azután folytatta:

– Ha nem így lenne, akkor értette volna a csíziót, és repeszgránáttal lő. Annak nem kell eltalálnia bennünket, elég, ha a közelben robban, mert a repeszdarabok ötven méteres sugarú körben úgyis mindent letarolnak. Akkor most maga, én és az ágyú teljes személyzete halott lenne, és most ő vodkázna vidáman a hulláink felett.

Molnár megint meghúzta az üveget. Tekintete zavarossá vált, a szeme résznyire szűkült az alkoholtól.

– De ez a hülye amatőr páncéltörőt használt. Azt hitte, hogy iskolában van. Azt hitted, hogy még mindig az iskolában vagy?! – üvöltött rá kivörösödött arccal a halottra.

Az orosz néma maradt, üres tekintettel bámult vissza a két tisztre.

– Már halott – mondta rezignált hangon Pálffy.

– Úgy látszik, ezt nem tanítják a nyavalyás tiszti iskolákban! – folytatta Molnár, de már egyenesen Pálffynak címezve.

– Hallgasson! – mondta a főhadnagy anélkül, hogy Molnárra nézett volna.

– Nincs minden benne a tankönyvekben, igaz, főhadnagy úr?!

– Molnár, elég volt, fejezze már be! – kiáltotta Pálffy.

– Igenis, főhadnagy úr! – vágta magát vigyázzba a hadnagy, de közben gonoszul vigyorgott hozzá. – Ahogy azt maga parancsolja.

Az oroszok nem támadtak többet, a sötétség leplet kihasználva még azon az éjszakán visszavonultak a Don irányába. A magyarok másnap reggel eltemették a halottakat, és csak azután indultak utánuk.

Csávossy György István

Régi idők diákszínjátsoi

Skovrán Kosztánda Áginak

*Voltunk rosszak és voltunk jók,
gazemberek, megalkuvók,
voltunk szépek, gonoszok,
rusnyák, ha kellett, púposok,
s voltunk gyönyörű emberek,
szerep volt mind, nem egyre megy?
Játsztunk vidámat, szomorút,
varázsoltunk örömré bút,
és fordítva, nem meglepő,
tettük, mit kért a rendező,
míg áldottuk a színpadot,
mi szürkeségbe fényt hozott,
feledtük hétköznapok baját,
korgó gyomrot, sovány kaját,
ha gyúltak a reflektorok,
pulzus gyorsult, szorult torok,
lelkünk elhagyta rejtekét,
morzsánként szórtuk szertesét,
ifjú szívünk, az esztelen,
nem szégyellte, hogy meztelen,
mert nincs mámorítóbb ital,
mint függöny után a tapsvihár!*

Álom

Álmodtam éjjel egy verset.
Ismételgettem sokszor,
el ne felejtsem reggel.
Aztán az első napsugár,
mely rám mosolygott másnap,
kérdé: – Hol a gyöngyöd, mester?
Hol is lehet... Keresgéltem
üres zsebekben, hátha...
A napsugár meg nevetett:
– Amit most eljátszol, barátom,
már számtalanszor láttam!

Decimális

Ha elérted a hatvanat,
morgolódsz: – Ti ötvenesek,
fennhéjázók, mutassátok,
mit tudtok jobban, éretlenek?
Hátrahagyod a hetvenet,
s magadba zuhanva elmeredsz.
Tibeti bölcs szólal meg benned:
nem tested; elméd, amit szeretsz.
Eléred tán a nyolcvanot,
forró agyad kihűlő katlan.
Ha bölcs vagy, eddig elkönyvelted,
tudásod kevés a latban.
Háború, betegség, baleset,
vagy Ő, ha nem hív hamarabb,
jön még egy X, a kilencedik.
Fantáziád ingerli agyad:
vihetted volna többre ennél,
nüanszon múlik a hírnév, az fix:
lehetnél volna angol királynő,
ha Y helyett is jött volna X.

Múzsza

*Nem tudni miért, mikor,
de jön váratlanul, valamikor,
és kísért a múzsza.
Száján kopott kicsit a rúzs,
ha korod neked is kopott.
Sebaj. Szépnek látnád? Letedd,
ha látványa bánt,
sokdioptriás szemüveged.*

Búcsú Bíró Gáspártól

*Múlik nyarunk. A kegyes ősz
bort ígér, de ránk tör a csősz:
– Hova sietsz? – Mennyei bor
minden vágyam, hol kapható?
– Kérésed, szomjad oltható,
ha van pénzed, átváltható.
Vajúdó kor, míg tart a tél,
borod kristálytavaszt ígér;
de télvízen úgy kelhetsz át,
ha fizeted az utazást.
Nincs pénzed... Helyette mit ajánlsz?
Kezed üres zsebben kutat;
segít szíved, utat mutat:
– Ím, színarany emlékeim...
– Erre tessék! – az angyal int.*

Fekete obelisz, 2022, Olasztelek, Románia

Domonkos László

A Salló lányok

Át-átjártak a szomszédból, legtöbbször tévét nézni. Az Orion Tisza kékesszürke fényét a ráterített fura, átlátszó papír enyhén avíttas barnára színezte át, de a műkorcsolya Európa-meg világbajnokságot, Simon Templar, vagyis az Angyal kalandjait vagy Belphegor mesterkedéseit kitűnően lehetett nézni egyszerre hatan-nyolcan-tízen is. Sallóék rendszerint még székeket is hoztak, ha más nem, hát legalább egy sámlit Gyöngyikének. Mi a srácokkal a Zákány utca sarkán néha Templomos Simont emlegettük, no meg Regina Heitzer formás fenekét. A Salló lányok nem tartoztak a külváros exkluzívabb szépségei közé, ehhez alighanem túl eredeti, szokatlanul másféle, valahogyan sová-va-sem-tehető jelenségeknek számítottak. Nem mintha nem lettek volna szépek, legalábbis igen helyesek – Edit finom metszésű, hosszúkás arca, világoskék szemeknek hűvösen metsző pillantása, a kis filigrán Gyöngyi csalafinta fürgeséggel vibráló kis feneke meg szép, gondozott szőke haja – de valahogy idegennek, ismerősen is érthetetlenül-ismeretlennek számítottak, távolibb, egzotikusabb jelenségeknek, mint a hamar középpontba került, ingerlően szexi megjelenésű Vera vagy a délszakian gyönyörű, fekete Irma, nem beszélve a Nejlon kocsmá fölött, az emeleten lakó, egészen álomszerű Szabó Katiról vagy akár Jenő dúskeblű Györgyi barátnéjáról.

Sallóék a Szatymazi utcában, a mellettünk levő házban laktak. Rókuson a többnyire egyemeletes házak többsége sajtóságosan fura átmenetet képezett a proletár bércaszárnyák kicsinyített másai és a szegényebb parasztpolgári porták között: a félkörben az udvart körülölelő, gangos épület többé-kevésbé gondozott kertet fogott közre, ahol virágágyások váltakoztak az aprócska, paradicsommal, zöldségekkel teleültetett földdarabkákkal, a másik oldalon melléképületek: szoba-konyhas földszinti lakások, mosókonyhák, fáskamrák. Ilyen melléképületben, egészen hátul, mindentől és mindenkitől elhúzódva éltek, Salló bácsi apámmal, a gyakran naponta többször megjelenő, mindig aggódó, egy félénk idősebb galambot és egy mindenre kiterjedően gondos és szorgalmas tyúkanyó-mamát egyesítő, gyakran naponta többször is megjelenő Salló néni („Terike”) anyámmal volt igen jó viszonyban. A lányok a nagy távolságtartást mintha mindenre és mindig kiterjesztették volna: nemigen barátkoztak a környékben senkivel, gondosan és óvatosan kerültek az utcasarki terenumokat uraló bandákat és minden kapcsolódó felségterületet: szemlátomást a legcsekélyebb mértékben sem vegyültek az egész külterki közeggel. Edit olyan tartózkodóan fenséges volt, mint egy angolszász hercegnő, Gyöngyi első pillantásra ugyan lényegesen virgoncabb-eleveníbb-kötetlenebb, de ez a felhám az

első komolyabb közeledési kísérletre semmivé foszlott: emlékszem, példátlan, szenzációszámba menő esetnek számított – alighanem még anyámék is elcsodálkozhattak –, mikor az egyik műkorcsolya-közvetítésen a francia Alain Calmat versenyszámára a Tvisztugén hangzott föl, váratlanul kipenderült a szoba közepére, az ajtó és a kerek asztal közötti kicsike placra, kézen fogva fölragadott és máris ropni kezdte velem – igaz, a Tvisztugént hallva nehéz is lett volna megállni ritmikus mozgás nélkül... Mindenki bámult, némi zavar után inkább élvezni kezdtem a helyzetet, mint röstelkedni – volt vagy három-négy év különbség köztünk, nemcsak Edit mellett számítottam kisfiúnak – de Gyöngyi nem sietett megfelelni akármiféle belemenős-oldott kontraszt-képnek. Ő is éppúgy „Sarló” maradt ezután, mint egész családja – mindenki így és csakis így hívta Sallóékat (annak, hogy Salló, voltaképpen semmi értelme...).

*

Áldogáltunk a sarkon, ha nem volt túl rossz idő, órák hosszat. Legtöbbször a Damjanich meg a Zákány utca sarkán, a Jenőék sarki, emeleti nagy buli-lakása alatt – három szobájuk volt (!), egymásba nyílók, kétszárnyas ajtósak, magasak, tágasak –, hogy a végé itt is kint volt, lenn az udvaron, senkit sem zavart, a lányokat sem. Néha átmentünk a túloldalra, a Damjanich meg a Szatymazi utca sarkára, ott a Laci meg a Karcsi laktak az emeleten. Innen jobban be lehetett látni a gázgyár távolba futó oldalát, egészen a Damjanich utca túlsó végéig, ahol a villamosmegállónál a sugárútba torkollt. A közeledő,

mindinkább kivethető alakokat egyből kiszúrhattuk, mire a gázgyár sarkáig értek, kényelmesen felkészülhettünk, kik is tartanak felénk, a magányos lány-sziluetektől az aktatáskát lóbáló, fáradtan hazafelé baktató idősebb meg középkorú férfiakig, meg az összekapaszkodva vagy kézen fogva billegő párocskáig. Egyik lábunk a legtöbbször a leomlott vakolat alól szinte végig kibukkant tégláknak vetve, kéz a zsebben, néha megigazgatjuk a hajunkat vagy rágyújtunk. Ökör, az nem Bitlisz. Hanem. Hermansz hörmitsz, seggfej. Az az áru, apám, az nagyon szereti. Éjjel-nappal. De az Irma... Az Irma, ugyan! Megint csend, hosszú percekre, a nem belátható messzeségbe meredő tekintetek, a láb ütemes dübögése a házfalon.

A lassan közeledő párból a srác tűnt fel, azonnal. Sohasem láttuk – röhejesebb pofát nehéz lett volna elképzelni. Apró gombszemek, turcsi orr, alacsony, ducis testalkat – nem is valami enyhe karikatúrának hatott az ugyan kissé rossz testtartású, de jó alakú, szépen faros-bögyös, helyes arcú, kicsit hetyke-pötyke módra hányaveti-kamaszos, enyhén kihívó járású Salló Gyöngyi mellett.

Laci Jenőre nézett, Jenő meg ránk, Karcsira, Ferire meg rám. Ennyi elég is volt. Gyöngyiék a gázgyár sarkára érve gyorsan balra fordultak, hogy átlósan átvégjanak előttünk, a lehető legnagyobb ívben kikerülve sarki bázisunkat – ráadásul ez volt a legrövidebb út Sallóék felé. Laci hangja keresztülsüvített az árkon, visszaverődött a sárgászöld, kopott gyárfalról:

– Hé, kis barátom! Téged hol tenyészettek ki ilyen szépségesre, mondjad?

A felbuggyanó röhögésre rögtön meggyorsították a lépteiket, a srác, úgy tűnt, lágyan meg is fogta Gyöngyi könyökét – egy perc múlva el is tűntek a Szatymazi utcai kapu mögött, csak a rozoga alkotmány csattanása jelezte, hogy már valahol benn az udvaron vannak. Laci fölemelte a kezét, jelezve, hogy Sallóék melléképületi lakásáig úgysem mehet el a srác, egy-két perc múlva, búcsúzkodás után ki kell jönnie, vissza az utcára, el erre, a villamosmegálló felé. Úgy tűnt, mintha mindenki egyszerre szólalt volna meg, a felszabadult, elégedett kiáltozás pillanatok alatt legalább a Hétvezér utcaig vagy egészen a sugárútig elárasztotta a Damjanich utcát, hirtelen észre sem vettük, ahogy a srác kiosont a kapun és sebesen megindult az ellenkező irányba, lefelé a Szatymazi utcán, ki a Puskás utca meg a Rókusi-tó irányába, csak hogy elkerüljön bennünket. Karcsi vette észre, „ez meg hová dzsál amarra, megy fürdeni a tóra?”

Tele a gatya a picimnek, állapította meg összegzésképpen Laci, ami nagyjából egy „ugyan, hagyjuk a szerencsétlen marhát a francba” legyintésével ért föl, később megtudtuk, hogy a turcsi az egyetemen van, nemrégiben került be a jogi karra, valamilyen hülye vezetéknevű József, rendszeresen és hosszasan, kitartó hűséggel kísérette haza Gyöngyit, egyszer-kétszer láttam

őket a villamoson meg bent a városban is, Gyöngyi mindig kicsit félősen, hal-kan és sietve köszönt, turcsi úgy tett, mintha figyelemre sem méltatna.

*

A Salló-lányok idővel elkerültek otthonról, Editről azt mondták, másik városba költözött, Gyöngyit meg persze elvette turcsi, adjunktusné vagy mi a fene lett, csak Salló néni meg ritkábban a férje, Karcsi bácsi járt át hozzánk, majdnem ugyanúgy, mint korábban.

A több mint nevezetes 1974-es évben a nyár elején már teljes gözzel készülünk Erdélybe. Sohasem jártunk ott, de egyre többet hallunk róla. Orvostanhallgató barátom intézi a jegyeket, Brassóba érkezünk, onnan egyből a Székelyföldre, Csíkszeredába. Tervezetés, egyre lázasabb izgalommal. Apám váratlanul odalép. „Hová möntök, Csíkszeredába? No, akkor...”

A piros bőrkötésű jegyzetfüzet borítóján aranybetűvel beleütve a nevem, alatta: Csíkszereda, 1974. A füzetben kósza bejegyzések, nem túl sok, a Székely Himnusz szövege, pár székely vicc is. Hátral, a belső borítón, emlékeztetőnek bélyegző: „Salló László Miercurea Ciuc str. Tudor Vladimirescu bl. A4 Sc. B ap. 30. Județul Harghita telef. 12656”

Szereti felfedezni és újraéleszteni a tetszhalott értékeket

Természet és művészet kapcsolatairól, animációk világáról, mongóliai hangulatokról és spiritualitásról, képzőművészet és szociális érzékenység közötti összefüggésekről beszélgettünk dr. Balázs Zoltán adjunktussal, vizuális művésszel, a Partiumi Keresztény Egyetem (PKE) Művészeti Tanszékének vezetőjével.

Sepsiszentgyörgyön született, s a város közelében található Zalán faluban nevelkedett kisgyermekként. Szeretett festeni, rajzolgatni már egészen kicsi gyermekkorában. Agyagot szedett ki a patakból, összegyúrogatta, s a formákat kisütötte a lerbén. Mindig megvolt ösztönösen a rajzoláshoz való kedve és készsége. Gimnazistaként matematika–zene szakra járt, csak ilyen volt az akkori művészeti iskolában. Kilencediktől már volt képzőművészeti képzés is.

„Érettségi után vártam picit az egyetemi felvétellel. Több dolgot kipróbáltam. A természetgyógyászat is kísérleteztem, de rájöttem, előbb minimum orvos kellene hogy legyek ahhoz, hogy ezt komolyan végezzem. Érdekes módon épp egy háromhónapos természetgyógyászati kurzus kapcsán találkoztam először Váraddal. Jó impressziót szereztem a városról. Lenyűgözött a városközpont, a ren-

geteg szecessziós épület egy helyen. Tizenkilenc éves voltam, amikor hívtak dolgozni a Balatonhoz az egyik nagybátyám. Volt ott neki egy vendéglője. Az volt az elképzelése, hogy dolgozzak neki üzletvezetőként, miközben járhatnék Pesten egyetemre. Nem tetszett az ottani hangulat. Eszeveszetten hazarohantam egy hónap után. Ekkor jöttem rá: nem kísérletezgetek tovább, biztos, hogy az én utam a képzőművészet. Nagy elánnal nekiálltam felkészülni. Próbálkoztam Kolozsváron is. Végül is Temesváron dizájn szakra jutottam be. Nem bántam meg. Olyan dolgokat tanultam meg ott, amiket másképp nem sajátíthattam volna el festészet vagy szobrászat szakon, ahová eredetileg készültem. Nagyon hasznos volt nekem, hogy a művészetet más oldalról, marketing, menedzsment, ergonómia meg más egyéb szempontok szerint is nézhettem. Még akkor is, ha nem lettem dizájner” – mesélte Balázs Zoltán.

A dizájn szakon 2004-ben diplomázott le. Ezután rögvést „átlovagolt” úgymond az animációra. Gyermekként az édesapjával sok rajzfilmet nézett meg a mozizásokkor. Egészen ifjúkora óta szenvedélyes filmklubos, filmnéző, filmszerető ember, vonzotta az animációkészítés is. Régebben is voltak animációs filmtervei. Persze akkoriban

A fény születése, 2022, Gokseong, Dél-Korea

nem léteztek még afféle modern digitális technikák, mint manapság, stúdiók sem voltak, ahová bekerülhetett volna. Animációs képzés sem létezett, akit érdekelt a dolog, autodidakta módon tanult. Először a 2002-es árkosi Filmtett-táborban találkozott, ismerkedett meg jobban az animációkészítéssel.

„Szeretek belefogni új dolgokba. Igazából nincsenek is kezdetek és végek. Voltaképpen az életben minden egy-egy folyamat és egy-egy átmenet. Hiszek ezekben a folyamatokban. Egyszerre van bennünk múlt és jelen.”

Szeretett volna Sepsiszentgyörgyön létrehozni egy animációs stúdiót. Temesvár után mégis Nagyvárad követte. Brigitta, a kedvese, aki azóta a hitvese lett, Váradon járt egyetemre. Zoltán is a Nagyvárad Egyetemen végezte el a mesterképzést. A PKE-n beindult a reklámgrafika szak. Balázs Zoltán a frissen indult szakon egy évig óraadó tanár volt, aztán főállásban ta-

nított. Szerette volna, ha itt is kibontakozik valamiféle animációs mozgalom, amelynek ötletével megkereste Ujvárossy Lászlót, a PKE művészeti szakának alapítóját, akkori vezetőjét. Úttörő jellege volt az egész képzésnek. 2006-ban megünnepezték az animáció világnapját. Filmklub alakult, rendszeresen voltak vetítések. Balázs Zoltán kezdeményezésére megalakult a Metrion Egyesület. Az alapító fiatalemberekben már akkor megfogalmazódott egy kultúrkokcsma létrehozásának gondolata, a művészet összekapcsolása a bulizással, kocsmázással. Később ebből az ötletből bontakozott ki az Alma Kávézó, majd a Moszkva Kávézó megvalósításának terve. 2007-ben az egykori Léderer-malomban nagyszerű Metrion Animációs Filmfesztivált tartottak filmvetítésekkel, koncerttel, kiállítással. Ugyancsak a Metrion mutatta be Váradon a debreceni MODEM-et. 2012-ben volt az utolsó Metrion-

fesztivál. „Helyi támogatást nem kaptunk, csupán a megyei tanácstól. Szerettük volna elérni, hogy a városnak fontos legyen ez a művészeti fesztivál, de ezt akkor nem tudtuk elérni” – fűzte hozzá Balázs Zoltán.

Vizuális kritikák és Fecskefészek projekt

A Metrion mellett 2004 óta sok minden más is adódott, többféle projekttel foglalatzkodott. Például sikerült elhozni Váradra is a Filmtettfesztet, a Busho Fesztivált, voltak Lengyel Filmnapok. „A Partium Mozi az egyik legszeretettebb projektem volt. Szalagról játszottuk le a filmeket. Törekedtünk arra, hogy népszerűsítsük a kortárs filmeket.”

Balázs Zoltán vallja: változnia kellene a képzőművészethez való hozzáál-

Ahogy fent, úgy lent. Búzamagszórás, tisztelgés a budapesti Hősök terén

lásnak. „A művész legyen szociálisan érzékeny. Lényegesnek tartom továbbá, hogy közelebb hozzuk az embereket a kortárs képzőművészethez.”

Ezt a célt szolgálja például a PKE művészeti tanszékének *Publicritic* pályázata: az alkotók plakátok által fogalmazzák meg vizuális társadalomkritikájukat. Az első *Publicritic* témája a vizuális szmog volt, a következőé pedig ugyancsak meglehetősen aktuális: pénz és művészet. A művészeti tanszék középiskolásoknak is szervez kreativitási versenyt különféle témakörökben: a fák lelkéről, a vízről stb.

A Fecskefészek projekt ugyancsak szívügye Balázs Zoltánnak. A projekt keretében több mindennel foglalkoznak, egyebek mellett faültetéssel, vályogkészítéssel. „Rájöttem, hogy bőven van dolgunk az Érmelléken. Néhány önkormányzattal közös programokat alakítottunk ki. Fontos, hogy megismerjük közvetlen környezetünket, hiszen van, ami nem kap kellő figyelmet. A föld él, abból fakad az élet. Tudatosítani kell valahogy az emberekben, hogy merjék megmutatni a szép vályogházakat, másfelől pedig jó dolog megtanulni vályogot vetni, vályogból építkezni. Borászokkal voltak közös találkozóink, érmelléki cégek logóit, plakátjait terveztük meg a reklámgrafika szakos hallgatóinkkal. A margittai fazekasprojekt szintűgy lényeges. Margittán évszázadokon át dívott a fazekasság. Aztán ez a mesterség kikopott az iparosítással. Inspirál, ha találok valami eltűnőben lévő dolgot, és annak fölfedezük az értékeit. Az Érmellék lópvidék volt, ám a lecsapolással bizonyos szempontból elvesztette karakterét. Emiatt gondolom úgy, hogy jó, ha helyükre kerülnek bizonyos

Szamaras íjászat

dolgok, ha újraélednek a tetszhalott értékek.”

Egyetlen fűszálon alapuló kultúra

Balázs Zoltán és Torkos Márk Erik tavaly szeptember 21–28. között részt vett a Global Nomadic Art Project Mongolia III. elnevezésű nemzetközi alkotótáborban. A PKE Művészeti Tanszékének inkubátorprogramja támogatja a volt diákokat. Szabó Réka, ugyancsak volt PKE-s növendék, azzal az ötlettel kereste meg a tanszékvezetőt, hogy hozzák létre az Erdélyi–Mongol Képzőművészeti Csereprogramot. E csereprogram keretében sikerült már több mindent megvalósítani. A nem-

zetközi Global Nomadic Art Project pedig természetművészettel foglalkozik, táboraikat mindig más-más országban szervezik meg. A projekt lényege: a tábor művészei a természetből inspirálódva alkotnak.

Tavalyelőtt koreai alkotótáborban vett részt Balázs Zoltán, tavaly ősszel pedig a már említett mongóliai út volt rá nagy hatással. Több ezer kilométert utaztak. Ulánbátorban kiállítás is volt, ám főleg efemer munkák jöttek létre. Nem avatkoztak be a természetbe, hanem afféle játék és párbeszéd alakult ki az alkotó és az adott környezet között. Alkotás lehet egy vulkanikus környezetben elhelyezett alma, egy ajtókeret, áldást jelentő, rontást elvivő széndarabok a vízen, imazászló juhok szőréből, egy fát körülvevő kődarabok, hiszen a köveknek és a fáknek is lelkük van, és ha eltörik egy kő, felszabadul belőle a lélek. Zoltán elkészítette a sötétség oszlopát fából. A fekete obeliszk azt jelképezi, hogy a sötétségben benne van a fény. A sötétség tulajdonképpen sűrített energia. A szamaras íjászat is az alkotás részévé vált: ahová becsapódott a nyíl, oda ültetett magot az alkotó. A magvetés, a magvak szétszórása, egy-egy marék búzamag kiosztása, illetve a kenyér mint áldás ugyancsak erős szimbólum Balázs Zoltán művészetében.

„Hatalmas hegyek és végtelennek tűnő horizontok láthatók Mongóliában. Picinek érzed magadat a pusztában. Az ottani emberek mindent megbecsülnek, tisztelik a természetet és az állatokat. Vallják: ha nincsenek állatok, mi sem vagyunk. Nem egyszerű a mindennapi egzisztencia megteremtése. A sztyeppéket látva az az érzésem volt, hogy náluk fűből van a

Egy, 2022, Khorgoo-hegy, Mongólia

legtöbb. Egyetlen kis fűszálon alapszik az egész kultúrájuk” – mesélte Zoltán.

Az ottaniak elmondása szerint a szovjet uralom nekik fejlődést, nem hanyatlást hozott. Érdekes az is, ahogy jelen van Mongóliában a régi és az új, a japán csúcstechnika és a nomád élet, a jurta mellett a modern dzsip, a nyugati világ megannyi hatása. Mindenütt, a sztyeppe közepén is van internet. A jurták belseje nagyon színes, sok motívummal díszített. A fővárosban egy napot töltöttek érkezéskor, aztán vándoroltak tovább mindenfelé. Balázs Zoltán elmondta: vegetáriánus lévén az ottani gasztronómia a sok húsétel miatt neki nem lett kedvence, furcsa élmény volt például a kecskeperzselés. Ám az ott lelt spiritualizmus fontos lett számára.

A természetművészetben az ember a táj része. Nem helyezi fölő magát. Az egyszerűség filozófiája szerint a keve-

sebb több, ha megvan benne a következetesség, az ismétlés szakralitása. A sok apró dolog összeadódik. Az univerzum is így épült. Jó, ha az alkotó átvisz egy-egy érzést az emberek tudatába, ha át tud adni a víz, a fák, a sziklák, völgyek, a sötétség és fény spiritualitásával kapcsolatos felismeréseket.

„Úgy éreztem: Mongóliába hazazérkeztem. Le lehetett lassulni. Utazó tudtam lenni, nem turista. Nincs miért sietni. Sokkal közelebb kerültem önmagamhoz, és részévé tudtam válni a természetnek.”

Balázs Zoltán egyszersmind vallja: „Akkor alkoss, ha mondandód van, amivel megmozgatsz valamit, amitől áramlik az energia. Az életben, mint már mondtam, minden egy folyamat. Hagyjuk, hogy érdekes tudjon lenni.”

Tóth Hajnal

Majoros Enikő

Indigókék öröm

Emma végzős lett. Az idén fejezi be a gimnáziumot, s ez nagyon sok költség-gel jár. Ballagási ruhát kellett varratnia: egy szép fekete, fehér gallérral díszített kosztümöt választott az osztály. Együtt mentek a lányok, jó hangulatban teltek a ruhapróbák, és az eredmény egy elegáns kosztüm lett. Emmának ragyogott a szeme az örömtől. Csak ő tudta, milyen áldozatot hozott a családja, hogy legyen ballagási ruhája és hozzá illő, tömött sarkú, fekete bőrcipője.

A bankettre külön pénzt gyűjtöttek, ez is kikerült. De bankettruhára már nem futotta. Közeledett az ünnepség, két hét volt még az eseményig. Emma gondterhelt volt, sokszor átnézte otthon a ruháit, de nem talált semmi olyat, ami jó lehetne erre az alkalomra. Az osztályban a lányok nagyon készülődtek, mindenki estélyi ruhát vásárolt. Egyre gyakrabban meséltek az új szerzeményeikről. Volt, aki szép, rövid vagy karcsú, hosszú ruhát választott. A beszámolókból kiderült, hogy egyesek külön cipőt is vettek az estélyi ruha mellé. Emma ilyenkor hallgatott, és örült, hogy legalább cipője van, már az is valami.

Emma nem volt elég csinos ahhoz, hogy minden jól álljon neki. Sokat küszködött a súlyfeleslegével, de a kosztüm kivételesen illett hozzá. Ezért is gondolta, ha nem marad más választása, akkor ő lesz a kakukktojás. Felveszi este is a ballagási kosztümöt. Úgyis csak egyszeri alkalom.

Szomorkodott, de már beletörődött a helyzetbe.

A hétvégén, mint minden szombat délelőtt, most is nagymamájához, Etushoz ment vidékre. A kert egy részét a szülei használták, így nyáron Emma feladata volt, hogy kimenjen szombatonként, és friss zöldségekkel megtömött hátizsákkal térjen haza. A nagy család örült bárminek, kellett az eleség. Etus elég fukar volt, pénzzel soha nem támogatta az unokáját. Emmának meg sem fordult a fejében, hogy akár kérhetne tőle ruhára valót, talán most az egyszer...

Etus furcsán viselkedett, amikor Emma megérkezett. Valamilyen érdekes öröm bujkált a szeme sarkában, és lelkesen mesélte, hogy a faluban nyílt egy turkáló, ahol talált magának egy kendőt és egy szép hálóinget. Etus nem kényeztette el a sors, de megtanult vigyázni mindenére, amije van. A ruhái katonás rendben, élükre hajtogatva voltak betéve a szekrénybe. Itt tartotta azokat a ruhadarabokat is, amiket külön a saját temetésére vásárolt. Többször meg is mutatta már a holmikát az unokájának, hogy ha bekövetkezne az, amitől tudat alatt szörnyen rettegett – de ezt csak Emma sejtette –, azaz ha idejekorán meghalna, akkor mibe kell majd őt felöltöztetni.

Emma mindig tehetetlenül hallgatta a nagymama figyelmeztetését, azt, hogy hol is van a szekrényben a ruha, amiben a másvilágra készülődik:

– Óh, nem kell neked ezzel foglalkoznod, Etus! – Majd a lány gondolkodóba esett, vajon nem volt-e sértő az, amit mondott...

Óvatos mozdulattal előkerült a gondosan összehajtogatott hálóing. Emma nem tudta, mitévő legyen, amint meglátta a két oldalt ízlésesen felvágott, indigókék ruhát. Fehér cérnával volt hímezve a dekoltázs, az ujjak mentén és az alsó szegélyénél. Jó volt az összhatás, és úgy tűnt, hogy az ő mérete. Emma tudta, fel kell, hogy próbálja ezt a ruhát.

– Mama, ez nem hálóing! Felpróbálhatom?

Etus csak nézett hunyorítva a szeme sarkából, de azért beleegyezett. Emma felvette a kék vászonruhát. A méret jó volt. Ragyogott a boldogságtól, megnézte magát a szobabútor üveges részében. Érezte, hogy előnyére kell fordítania a helyzetet. Tudta, hogy itt csak az őszintesége segíthet:

– Mama, tudod, két hét múlva lesz a bankettem, és nincsen alkalmi ruhám. Ez a ruha nekem pont jó lenne. Mama, ez nem hálóing! Nekem adod?

Etus megrökönyödött: az ő hálóingbéli ruha! Ő is meglepődött saját magán, amikor azt mondta:

– Jó, legyen a tied!

Látszott rajta, hogy nem akar több szót ejteni a dolgról. Sajnálta a háló-

inget. De azért meglepődött, milyen őszintén tud örülni ez a lány. A kendőt már nem mutatta meg. Becsukta a szekrény ajtaját. Így is elég megrázó kódtatással járt már ez a nap.

A ruhát gondosan becsomagolták. Emma soha nem érezte még magát ilyen könnyűnek, ilyen boldognak. Otthon kicsattanó örömmel újságolta:

– Anya, van bankettruhám! – Felvette, örült, tapsolt, forgott a szoba közepén. – Képzeld, Etus nekem adta.

Anyja bölcs mosollyal nyugtázta:

– No, legalább ez is megoldódott!

Emma a banketten is sugárzott az örömtől, a sok drága estélyi ruha között az övé különleges volt, olyan emmás. A lány máig meg van róla győződve, hogy neki volt a legszebb bankettruhája. Azt, hogy a nagymamája hálóingként vásárolta, szégyellte elmondani az osztálytársainak. Viszont ma is szeretettel gondol a történetekre.

Emma már közeledett az ötvenedik életéhez, de volt egy tükör, ami érthetetlenül szépnek mutatta. Ez az ő belső tükre, ami még ma is fiatalnak gondolja. Pedig az idő fura szerkezete próbálta megtörni ezt a képet. A belső örömünk egy bölcs tükörhöz hasonlít, ami képes szebbé tenni a dolgokat, és most indigókékre festette Emma emlékeit.

Talán az öröm színe is indigókék?

Sára néni

Takaros kis konyha is lehetne ez, ha Sára néni jajveszékelése nem töltené meg a teret az örökös sopánkodással és békétlenséggel. Az ajtóval szemben egy szép márványlappal díszített kredenc áll, egy ízléses, nagy tükör van hozzá-rögzítve. A tükörnek, a konyha díszének rendeltetése volt növelni a szűkös teret. Egy kétszemélyes, egyszerű ágy, néhány szék, egy kisebb asztal és egy örökösen duruzsoló csempespór volt még a konyhában. A tűzhely kölcsönözte az otthon melegét, biztosította az ételek elkészítésének a feltételeit. Sára néni már reggel korán kitakarította, tisztította, vasporozta a főzőlapját.

Mindenki egyszerre ébredt, mivel Sára kötelességének érezte, hogy felverje az egész házat. Aki úr volt az éjjel, az legyen reggel is úr, avagy aki talpon volt az éjjel, annak kutya kötelessége korán kelni! – mondogatta minden reggel fáradhatatlanul, gúnyos mosollyal az arcán.

Sára néninek három leányunokája volt, a fia, a menyé és a gyerekek a közös ház két szobájában próbáltak elhatárolódni a házsártos nagymama mindennapjaitól. De bármennyire is szerették volna, hogy az életük normális mederbe terelődjön, nem sikerült. Sára néni túl egészséges volt, folyton izgága, mindenhez jobban értett, mint a fiatalok. A kedvenc mondása volt: „Fiam, addig élsz, amíg én élek!”, majd becsapta maga mögött az ajtót, és mondta tovább a magáét a konyha négy fala között.

Amikor a menyé a közeli városba ment elintézni az ügyes-bajos dolgokat, vagy a legrosszabb esetben, ami-

kor a férjével együtt kellett hosszasan, estebe nyúlóan a városban elidőzniük, a három leányzót a Sára néni gondjaira bízta. A nagymama sopánkodott, de nem volt más választása, vigyáznia kellett a gyermekekre. Pedig inkább falukázott volna vagy a délutáni szentmisén foglalta volna el a jól megszokott helyét. De ilyenkor nem mehetett, a nyakába varrták a három gyermeket. A legkisebb alig volt négyéves, a középső leány hatéves lesz, a legnagyobb nemrég töltötte be a hetedik életévét.

Amíg világos volt kint, valahogy elváltak a gyermekek. De télen már délután öt óra körül sötétedett. Mindenki a konyhában toporgott. Sára lekapcsolta a villanyt mondván, hogy felesleges, a tűzhely fénye eléggé megvilágítja a konyhát. A három gyermek nézte a fények játékát a falon, a tűzhely lángnyelvei érdekesen, foltokban, hol itt, hol ott világítottak. A gyermekek csendben is ellehetek volna, dudorászva, játszadoxva, néha viháncolva. A középső leányzó grimaszokkal szórakoztatta magát és a testvéreit is. Majd vidáman fütyörészni kezdett, nem erőteljesen, csak úgy lányosan próbált csücsörítve fütyülő hangokat kicsalni magából. Sára nem bírta idegekkel, bosszantotta a lány pimaszkodása, de amikor meghallotta az újabb fütyörészést, akkor durván megrázta az unokáját:

– Te nem szégyelled magad? Lányoknak tilos fütyölni. Amikor egy lány fütyöl, akkor a Szűzanya sír.

A kicsik már nem szeppentek meg, nevetgéltek. Jól ismerték a nagymama

butaságait. Szinte már előre tudták, hogy mi után mi következik. Amikor mindhárman egyszerre akartak beszélni, Sára elkezdte a szokásos mondatát:

– Psszt! Csend legyen! Most szarik a pók! – de már ez a kijelentés sem mondott újat, jól ismerték.

Viszont Sára maga volt a meglepetés, folyton a faliorát nézte, amint elmúlt hat óra, egyre idegesebb lett, és sápi-tozásba kezdett:

– Mi történhetett velük, hogy még nem jöttek? Biztos, hogy elütötte őket valami!

A gyermekek nem tudtak ilyet elképzelni sem. A várost nem nagyon ismerték, itt falun nincs annyi autó, és kicsik voltak még. A legkisebb először csak hallgatott, de amikor Sára már teljes teátrális hangon ismételtette, hogy biztos elütötte őket a vonat vagy egy autó, szegény elkezdett sírni. A középső lány tovább grimaszolt. A nagyobbiknak meg fogalma sem volt, hogy mitévő legyen. Ő hitte is, nem is, Sára szavait. De a kicsit meg kellett nyugtatnia:

– Ne sírj, biztos mindjárt itt lesznek, hazajönnek! Nemsokára hazajönnek!

Szegények minden figyelmüket a kinti zörejeknek szentelték. Hallgatták, nem ugat-e Bumcsiri, a jó házőrző, nem csapódik-e a vaskapu, nem nyílik-e a bejárati ajtó.

Sára pedig egyre jobban belemerült a sápi-tozásba:

– Biztos történt velük valami rossz dolog! Már rég haza kellett volna, hogy érjenek! Biztos elütötte őket valami! – majd ismét megrázta a középső gyermeket: – Nem érted, hogy lányoknak tilos fütyölni?

A lány tovább bohóckodott. Pedig hogy hasonlítottak egymásra. A kö-

zépső gyermek pontosan olyan hajthatatlan volt, mint Sára. A grimaszai, a haja, a szeme állása pont olyanok voltak, mint a gyermek egykori Sára vonásai lehettek. Ezért nem bírta elviselni az unokáját. Éppen úgy viselkedett, mint az a kopasznyakú kotló, amelyik kiszemeli a legszebb kopasznyakú kiscsibéjét, és azt folyton a csőrével csipkedi, bántja. Talán azért, mert a kotló önmagára ismer? Ki tudja?

Sára és a kis copfos között nem csitult a vita. Majd a nagymama ismét rákezdetts elveszett, világvége siránkozással:

– Biztos történt velük valami tragédia!

A gyerekek nem értették, hogy mi az a tragédia. Nekik már mindegy volt: álmosak, fáradtak, nyugösek voltak. Majd egyszer csak ott álltak a szüleik az ajtóban. A gyermekek mintha rémálomból ébredtek volna, szaladtak az anyjuk karjai közé. A nagyobbik gyermek vidáman megjegyezte:

– Olyan jó, hogy éltek!

Már Sára sem sopánkodott, örült, hogy megszabadult a gyermekektől. Késő volt, visszavonult a konyhájába. Ahol sok munka várt rá, mivel rend a lelke mindennek. Végre csend lett, készülődhetett az esti lefekvéshez. A párnája alól kivette a sötétben is világító rózsafüzért.

Azt hallottam egyszer, hogy kétféleképpen lehet csak imádkozni: szeretetből vagy félelemből. Az az érzésem, hogy Sára csak félelemből tudott imádkozni. Feloldozást valószínűleg kapott a félelmeire, de megbékélést nem. Újabb és újabb félelmei születtek, ha az egyik elmúlt, kreált magának másikat. Sára minden este imádkozott. A szeretet árnyalatait nem ismerte fel. Félt, imádkozott, és félt tovább...

Adalékok a nagyváradi színkör történetéhez

„A Casino mellett csinos Bazár van, telve boltokkal, melyek eltakarják az udvarban lévő nyári színkört; ez csinos deszka-bódé, hol a váradi türelmes közönség tavasz kellemében, nyár forróságában, s ősz hidegségében – egy szóval akkor, midőn más kerüli vagy keresi a zárt helyeket – itt didergi vagy izzadja végig az előadásokat, a téli szállásaikról kényszerűségből (mert ott még elég kenyérre valót sem kereshetnek) elvándorló szintársulatoktól, hol a deszka-bódé sem a meleg, sem a hideg ellen nem képes védeni. Télen? – akkor néha egy-egy festett lovakkal, kedvetlen bohócokkal s bohóskodó művészekkel ellátott lovarda, – vagy régen színházi nyugdíj élvező, elaggott hangu dalművész, vagy zenetanításból megélni nem tudó virtuoz hangversenye részesít bennünket művészi élvezetben. Hol az állandó színház? Az igaz, hogy 1799-ben megkezdődtek Váradon a rendes színi előadások, az is igaz, hogy már 1827-ben nemcsak kimutattatott az állandó színház helye, hanem terve is elkészítettett, – az is igaz, hogy 1829-ben, későbbben 1857-ben új színházi tervek készítettettek s első szerint a Szent László-tér jelöltetett ki a színházépítés helyéül, – az is igaz, hogy 1883-ban ismét elhatároztatott az állandó színház építése és pedig a nagy-piaczra, – az is igaz, hogy 1829-ben 10,000 frt volt gyűjtve az állandó színház-alap javára: – de be kell vallani,

hogy állandó színházunk mai napig nincs, sőt még a begyült összegek tartózkodási helye is ismeretlen.” Ezt írta a váradi színház addigi történetéről az 1885-ben megjelent, *Biharország* című útirajzában K. Nagy Sándor.

Ugorjunk most vissza egy kicsit az időben, pontosabban 1880-ba, amikor újra terítékre került egy állandó kőszínház építése. Nagyvárad városának az 1880-as esztendőben még nem volt kőszínháza, holott a közelben lévő, hasonló adottságú és nagyjából hasonló lélekszámú városokban már létezett a kornak megfelelő, modern színházépület. Kolozsváron már 1821-ben, Debrecenben 1864-ben, Aradon 1874-ben, Békéscsabán 1879-ben kőszínházban játszottak a társulatok.

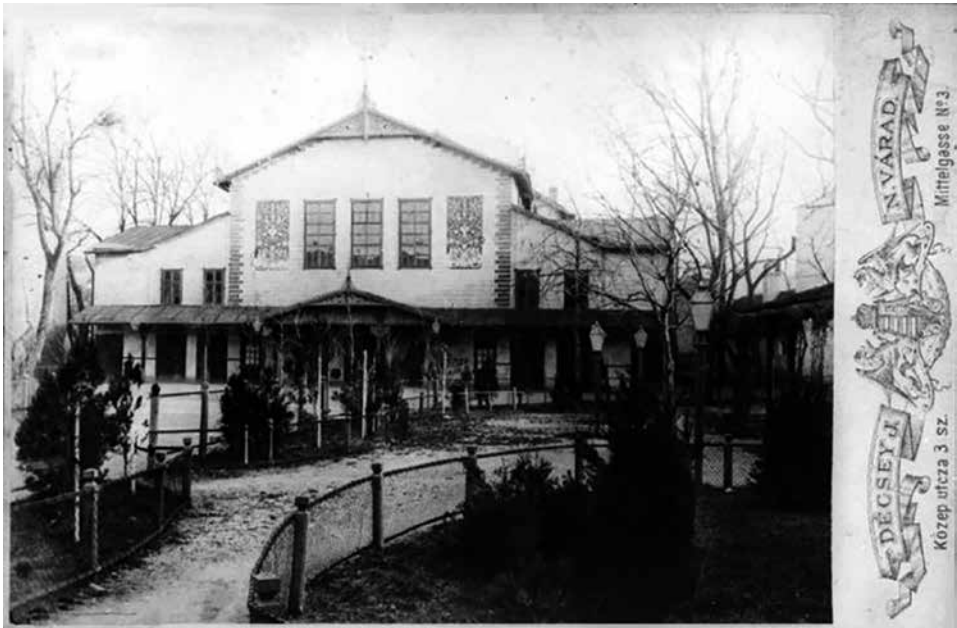
A *Nagyvárad* című napilap 1880. február 1-én, vasárnap megjelent számában, a teljes első oldalon háromhásabos írás jelent meg *Az állandó színház* címmel, Oláh Gyula tollából. A cikk hosszasan taglalja egy új, állandó kőszínház felépítésének lehetőségét. A cikkíró szerint a váradi színházszerető közönség már régen megérdemelte egy állandó színházat, egy olyat, amelyet, ha nem is dicsekedve, de legalább pironkodás nélkül lehet megmutatni a hozzánk látogató idegeneknek. Az biztos, hogy ez tényleg aktuálissá vált, mert a város néhány előkelő polgára úgy döntött, hogy mire az új idény megkezdődik, olyan színháznak kell

lennie, ami méltóképpen fogadhatja a várossal szerződésben álló színtársulatot. Így aztán elhatározták, hogy új színkört építtetnek, költsége 15 ezer forint lesz. Ennek az összegnek a megszerzésére pedig 300 darab 50 forintos részvényt bocsátanak ki. A terv azonban élénk vitát váltott ki a városban, mert többség azt szerette volna, ha most végre, ha már színház-építő részvénytársaságot alapítanak, ne egy tíz évre szóló deszkabódét építsenek, hanem inkább nagyobb összegű hozzájárulással egy igazi színházat. A cikkíró szerint fantasztikus összegekkel dobálóztak a kőszínházpártiak, a nyári színkört óhajtók pedig nem azért ellenkeztek, mert nem akarták az állandó teátrumot, hanem azért, mert az akkori idők gazdasági viszonyai között nem tartották időserűnek a tervet.

Így aztán – fogalmaz a cikkíró – most itt az ideje, hogy a kőszínházat akarók vegyék számba magukat, és

mutassák ki, hogy az állandó színház felépítéséhez ki mennyivel járul hozzá. Ha akkora összeget mutatnak ki, hogy abból és a színkör felépítéséhez szükséges összegből fel lehet építeni egy állandó színházat, akkor kétségtelen, hogy buzgalmuk sikert fog aratni, mert nincs Nagyváradnak olyan polgára, aki nem óhajtana az állandó színház felállítását, amint azt lehet.

Néhány nappal az idézett cikk megjelenése után egy új közlemény jelent meg a lap hasábjain, s abban azt olvashatjuk, hogy a színügyi bizottság értekezletet tartott, s ott megállapították, hogy az „ócska bódé” tulajdonosa annak ellenére, hogy az építési engedélyt már hónapokkal azelőtt megkapta, sem az ügyvédjének, sem az új színkör tervezőjének, Rimanóczy Kálmánnak nem szólt, hogy szándékozik-e építkezni vagy sem. „A tulajdonos gróf (Behlen Gergely) ezen hallgatásából látszik, hogy nincs komoly szándéka

A nagyvárad színkör 1900-ig pótolta valamelyest a kőszínház hiányát

építeni, s hogy a szintársulatot, illetve Nagyvárad közönségét ismét kényszerhelyzetbe akarja juttatni” – olvashatjuk.

Ma már tudjuk, hogy nem sikerült az akkoriaknak felépíteni az annyira óhajtott hajlékát Tháliának, hiszen még húsz évet kellett várnia a város közönségének, hogy az új színház színpadán elhangozzék az első szó. De lássuk, mi történt akkoriban, mi lett a szép tervből, és miként kezdődhetett el az 1880-as színházi idény.

„Igaz, hogy sokan állandó színházat akarnak, de az ma városunkban kivihetetlen, sőt ha megvolna, se volnánk képesek azt fenntartani, egy szinkörrel most legalább pótoljuk a legszükségesebbet, 10-15 évig nem leszünk kiteve senki szeszélyeinek, zsarolásainak, s végre jobb ma egy szinkör, mint holnap egy bizonytalan jövőjű állandó színház.” (*Nagyvárad* napilap, 1880. március 18-i szám)

Pár nap csend volt a deszkabódé körül, aztán nemsokára azt olvashatjuk a helyi hírek rovatban, hogy Rimanóczy Kálmán építész gróf Bethlen Gergely megbízásából a palota belső udvarán álló régi szinkört megkezdi bontani, és annak helyére a már benyújtott terv szerint új szinkört épít, aminek tetőzete már nem zszindely lesz, hanem Dachpappe-ból (kátránypapír) fog készülni.

A következő hét első napján tényleg megkezdődik a bontás. Először a páholyok deszkázatát szedték szét, majd sorra a többi részt is. Az új szinkör teljesen új kinézetet kapott. A bejárat a nézőtérre nem középen, hanem a páholyok felől volt, a földszint már a bejáratnál félkör alakot kapott. A karzat közönsége számára is számos kényelmi újítást alakított ki az építész.

A teljes belső rész ezüstszínű festést kapott. Azonban a színpad felszerelése és a zsinórpaddás nem készült el az évad kezdetéig, vagyis májusig, de az egyik rövid tudósítás szerint ez nem akadályozta a májusi előadásokat. Az viszont kiderül egy másik tudósításból, hogy a szinkör oldalfalait kívülről és belülről is bevakolták, és a szellőztető berendezést úgy alakították ki, hogy könnyűszerrel lehessen kezelni. Így aztán a terveknek megfelelően mind nyáron, mind télen lehetett ott előadásokat tartani.

A korabeli sajtóbeszámoló szerint a szinkör renoválása napról napra gyorsabban haladt. „A páholyosor ovál alakot nyert. A földszinti bejárat ezentul is középen leend, hanem a földszinti ülőhelyekre két oldalajtón – a páholyok előtt elhaladva mehet be a közönség. (Ergő földszinti jeggyel bajosabb lesz ezentul a támlásszékeken helyet foglalni.) A páholyokba külön bejárat lesz. A karzati és emeleti zártzések közönsége szintén más-más lépcsőzeten járand a szinkörbe. Minden páholy mellett lesz egy nyílás friss levegő bebocsátására. A karzat közönsége az átalakulás folytán bizonyára meg fogja szeretni az eddig került közép-karzatot. A tetőzet gerendázata is meg van már erősítve úgy, hogy most már elbír háromszorta nehezebb tetőzetet is. Igen célszerűnek ígérkezik a ventiláció is. A felső ablakok tengelyen járnak, könnyen nyithatók és zárhatók. Szóval oly változásokon megyen keresztül a bódé, hogy tiz évig aligha fogunk komolyan vágyakozni kőből épült állandó színház után.”

Az újság szerint naponta sokan látogatják a munkálatokat, akadályozva a munkásokat, de Rimanóczynak, aki

egész nap az építkezésen tartózkodik, nincs szíve elküldeni az érdeklődőket. Két nappal az átadása előtt helyezték el az épületben az új gázcsöveket, és ezzel biztosították a gázvilágítást is. Ezen a napon jelent meg egy hirdetés, amit Rimanóczy adott fel, és amiben arra hívja fel a páholyok bérlőit, hogy „vállalkozik az új színikör páholy-könyöklőit kipárnáztatni, felkéretnek tehát azon t. páholybérlők”, kik ezt kívánják, hogy megrendeléseiket Hügel Ottó úr könyvkereskedésében (Olaszi Főutca) mielőbb tegyék meg. „Egy páholy-könyöklő kipárnázása 2 frtba kerül.”

És eljött a nagy nap, 1880. május 8-a, amikor megtartották az első előadást az újonnan átalakított színikörben. A nyitás előtt két nappal a város főkapitánya egy rendeletet hirdetett ki – dobszó mellett –, miszerint az új színikörben tilos a dohányzás. Ezt természetesen a közvélemény tudomásul vette. Az előadás műsora a következő volt:

– Jókai Mór: *Szigetvári vértanúk* – első felvonás;

– Tánc – a Lietzenmayer nővérek előadásában;

– Emil Najac *A fal tövében* című egyfelvonásos vígjátéka Láncty Ilka, az új „naiv színésznő” fellépésével;

– Berzsenyi Károly – Müller Adolf *Szerelmi varázsital* című egyfelvonásos operettje Bérczy Ödön, az új operett-és népszínmű-énekes fellépésével.

Az előadás utáni napon megjelentő lapban a kritikus nagyszerűnek titulálta a bemutató műsorának összeállítását és megállapította, hogy amennyiben ilyen színvonalú előadások lesznek az idényben, „a díszes színikör minden zege-zugában telve lesz”. A cikkíró nem fukarkodott a dicséretekkel sem a színikör kinézetére, sem az építő Rimanóczy Kálmán irányában. „Közönségünknel életszükséglet a színház; csapás – Istennek hála – nem érte városunkat; van csinos s a legfelcsigázottabb igényeknek megfelelő színikörünk, melynek belső berendezése méltán meglephette ma a közönséget s dicséri mesterét: Rimanóczy Kálmán urat, ki a régi bódé és hely felhasználásával igazán zseniális művet alkotott; végül a társulat több új tagját olyan jó hírnév előzte meg, mely az érdeklődést irántuk nagyban felkölti. Szóval megvan mindazon előfeltételek, mik jó idényre engednek következtetni: – a társulaton áll tehát, hogy a közönség kegyében magát állandósítsa.”

Még jó húsz esztendeig játszottak a társulatok a színikör épületében, addig, amíg több évtizedes huzavona után, 1900-ban végre felépült a máig Nagyvárad színházszerető közönségét szolgáló kőszínház a Bémer téren.

Farkas László

Farsang

Vigadalmak és bolondozások ideje

Farsang időszakát éljük. Igaz, ebből a ma emberé már nem sokat tapasztal, a városiak szinte alig, a falvakban is csak néha-néha tartanak e szép időszakhoz kötődő bálakat. Nem úgy, mint mondjuk fél évszázaddal ezelőtt, amikor ha nem volt alkalom vigadni, hát teremtettek maguknak az emberek. Főleg az Érmelléken, ahol mindig szerették megadni a módját mindennek, ami onnan is eredt, hogy elszigetelt lápos, mocsaras tájegység volt. Megegett itt olyan időszak is, hogy akár hónapokig nem lehetett kievickélni egy-egy településről, főleg a nagyobb esőzések vagy olvadások idején. Ilyenkor a falvak közösségei megtalálták a módját, hogyan üssék el az időt, nem volt hiány a szórakozásban, bolondozásban, bálozásban. A lópvidék lakói nem szűkölködtek ötletekben farsang idején sem. Az volt csak a vigadalom! Hisz nem egy-két napig tartott, mint más ünnep, de majdnem két hónapig. Disznótorok, bálók, névesték, mind-mind megannyi alkalom volt kirúgni a hámból. Hisz egyszer van farsang, amikor mindent szabad, hát nem is fogták magukat vissza sem ifjak, sem idősek.

Maskara és vigadalom

A farsangi időszakhoz megannyi népszokás, hiedelem, időjósítás és vigadalom fűződik a Kárpát-medencében, ezen belül az Érmelléken is. Bár a karneválok több nemzet kultúrájában fel-

lelhetők, azonban olyan, mint amelyet a mi népünk őriz, párját ritkítja a világon.

A karácsonyhoz és az óévbúcsúztatóhoz fűződő hagyományok után máris itt van a vízkereszt, a báli szezon kezdete. A hagyományok szerint a farsangi mulatságok végén még a telet is elűzzük, utat nyitva ezzel a kikeletnek, az új élet fakadásának. A farsang és az azt követő böjti időszak tehát a tél végére is utal. Innen adódnak a farsangot bezáró napok: Gergely nap, hamvazószerda, virágvasárnap.

Köztudott, hogy a farsanghoz kapcsolódó zajos mulatságokat az ősi hiedelem hívta életre. Az emberek ugyanis azt hitték, hogy a tél utolsó napjaiban a Nap legyengül, és a gonosz szellemek életre kelnek. Vigalommal, alakoskodással, boszorkánybábu (kiszebábu) égetésével akarták elűzni őket.

A farsang ünnepéhez tehát számtalan népi hagyomány kapcsolódik. A párválasztás mellett az íratlan szabályok felrúgása és kigúnyolása volt a legélvezetesebb. Az álarcok és a maszkok viselése is erre vezethető vissza: a névtelenség, az „arctalanság” biztosította mindenki számára a féktelen mulatozást.

Bál, bál, bál!

A hamvazószerdát megelőző nap – húshagyókedd – a farsang utolsó napja, amikor még „gátlástalanul” lehet lakomázni, mulatni, bolondozni, mivel azután kezdődik a húsvétig tartó szigorú böjt. A szokások és

hiedelmek zömének szempontjából többnyire farsangvasárnap, farsanghétfő és húshagyókedd alkotta az igazi farsangot. A három zárónapot farsang farkának is nevezik. Ezek voltak a tulajdonképpeni mókázás igazi felszabadult napjai.

Éltes emberek mesélték, hogy a fiatalokat a farsangi időszakban nem is igen lehetett semmilyen munkára fogni a ház körül, mert folyton csak a mulatozáson, a bálozáson járt az eszük. De még nekik, idősebbeknek is – ismerték be –, hisz mit is tehettek volna a hosszú téli estéken, minthogy elkísérik a lányokat a bálba. Mert nehogy azt higgye már valaki, hogy a farsang csak egyetlen bálból állt! Szerveztek itt ilyeneket majd' minden két hétben – mondták. Muzsikusok akadtak bőven, az iparos otthon meg éppen megfelelt a célnak, de más helyeken is hamar kész volt hacacaré. Az idősebbek nem táncolni jártak, inkább a fiatalokban gyönyörködtek, vagy a lányokat gardírozták, mert az úgy volt szokás a régebbi időkben. A bálokban a legszebb jelmezt általában a lányoknak ítélték oda, de a legleleményesebb maskara is mindig díjat kapott. Néha fel se ismerte azt senki. Egészen a bál végéig, míg ki nem vetkőzött belőle. Volt oszt' kacagás! Kiváltképp, ha valaki olyat rejtett a gönc, akire nem is számítottak. Volt ott, aki sintérnek, volt, aki papnak, ördögnek, angyalnak maskarázta magát. Egyszer akadt egy bakkecskének öltözött ember is, nagy szarvakkal. Na arra mondták, hogy még a tél is elijed tőle.

A farsang és az egyház

A farsangot az egyház sokáig elítélte. A középkorban az ördög idejének

nevezték, mivel a gátlástalanság, a torkoskodás, szemérmetlen dolgokra való csábítás, egyszóval minden ördögi miskulancia belefért. Az 1700-as évek vége felé, amikor magyar földön is meghonosodtak a híres bálók, és királyi udvarokban is szabad utat engedtek az effajta vígasságoknak, az egyház is megenyhültni látszott e „féktelenségek” iránt. Divatba jöttek Európa-szerte a híres maszkabálók, karneválok, melyeket a mai napig is megtartanak.

Később már a farsangi időszakba belefért két neves egyházi ünnep is: Gyertyaszentelő Boldogasszony (február 2.), mely egyházi ünnepen egész esztendőre megszentelik a gyertyákat, melyeket az égiháborúk, lidércek, villámlások vagy isten haragja esetén a gonosz erők ellen használtak, de az utolsó kenet feladásakor is ezt helyezték a haldokló kezébe, és erről vettek lángot a ravatalhoz is.

Balázs napján (február 3.) is szenteltek gyertyát, a korai kereszténység mártír püspöke, Szent Balázs emlékére, ezeket a gyermekek torokfájásakor használták gyógyulásukért fohászokodva.

Min fognak mészolni?

Apáink, nagyapáink mindig azt mondogatták, mindent csak módjával. A szerzést is, azaz a munkát, mert nem jut idő az életre.

A vígasságnak tehát vége-hossza nem volt ebben az időszakban. Manapság nem is tudják felfogni az emberek, hogy így is lehetett élni. Mindegy volt, iparos ember, földműves, olyan szépen elszórakoztak... Nem kellett egymástól tartani. Legfeljebb a legények akasz-

kodtak össze egy-egy leány miatt, de nagy szó volt az is, hetekig közszájon forgott az eset. Sajnálni valók a fiatalok. Nem lesznek emlékeik. Hisz manapság a multságok, olyan ízetlenek, fakók,

hamar felejthetők. Min fognak mélézni, ha eltelik az élet? – merengenek el az agg fejek a mai világ dolgain.

Sütő Éva

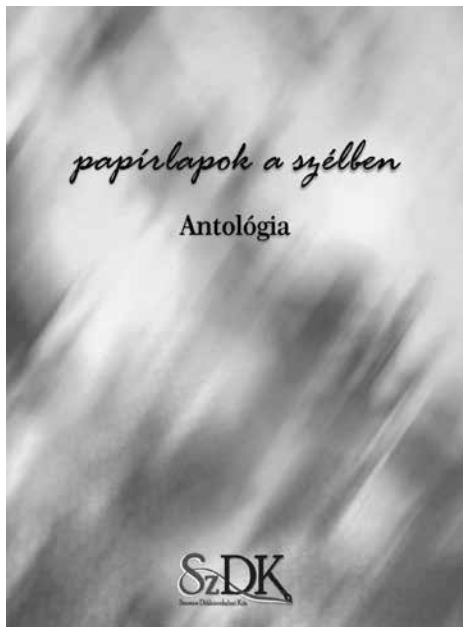
Az egy ereje, 2018, Siter, Románia

Szamos-parti anziksz

Két évvel ezelőtt, 2021 februárjában történt, hogy megalakult a Szamos Diákirodalmi Kör Szatmárnémetiben. Manapság már az is hír, hogy egyáltalán létezik és van ilyen a határon túli magyar közösségekben: diákirodalmi kör. Hiszen a „diákság” múltó állapot, az irodalom ázsiója hol ilyen, hol olyan, a formát, a „kört” pedig meg kell tartani és folyton föl kell tölteni. Nemes feladat, komoly kihívás.

A Szatmár Megyei Hagyományőrző Forrásközpont és a Szamos című társadalmi, közéleti, kulturális folyóirat áll patrónusként a Szamos Diákirodalmi Kör mögött, amelynek alapítói és nyilván tagjai a Kölcsey Ferenc Főgimnázium, a Hám János Római Katolikus Gimnázium, a Szatmárnémeti Református Gimnázium és az Aurel Popp Művészeti Szakközépiskola diákjai közül kerültek ki. Besenyődi Judit magyar szakos egyetemi hallgató lett a kör elnöke – az ő néhány versét épp a *Várad* januári számában olvashatták. Még azon év nyarán megrendezték az első Szamos Diákirodalmi Napot a szatmárnémeti magyarság hagyományos kulturális fesztiválja, a Partiumi Magyar Napok keretében. Sőt, már be is mutathatták ez alkalommal első antológiájukat *Papírfecnik az ágy alatt* címmel, ez verseket, prózai írásokat és grafikákat, rajzokat tartalmaz.

Nem telt el egy év sem, és 2022 májusában megrendezték a második Szamos Diákirodalmi Napokat, és újabb, az elsőnél gazdagabb antológiával álltak elő. Ezt is, akárcsak az előzőt,

a Szamos főszerkesztője, Elek György szerkesztette, az irodalmi anyagot pedig szintén Besenyődi Judit válogatta. A háromosztatú – *Fuvallat, Szellő, Orkán* – kötet stílszerűen a *Papírlapok a szélben* címet kapta, 26 ifjú szerző és 7 leendő grafikus – „érett és koraértett személyiségek” – műveit tartalmazza; a névsorolvasástól eltekintve fogalmazzuk meg azt a bizonyosságot, hogy többük nevével és alkotásaival fogunk még találkozni akár a *Várad*, akár a *Szamos*, akár más folyóiratok (hon)lapjain.

A továbbiakban egyfajta „argumentumot” teszünk közzé, ami a második antológiában „szívhez szóló előhangként” szerepelt.

D. L.

Nemzedék hangja vagy fiatalos fellobbanás?

A történelem során mindig felvetődött a kérdés: vannak-e nemzedékek? Amennyiben igen, létezik-e nemzedéki kérdés? S ha igen, ki oldja meg azokat: a kor emberei vagy az utánuk jövők? Mivel egy időben több nemzedék is él együtt, nehéz eldönteni, hogy a lázadó ifjúság vagy a tapasztalattal rendelkező idősebbek véleménye kell hogy legyen az uralkodó, hiszen a nemzedékek közötti harcok okozója mindig az, hogy mindenki a saját gondolatait, meglátásait, észrevételeit tartja korszerűnek és fontosnak. Az idősebbeknek tapasztalataik vannak, a fiataloknak terveik. Az idősebbek igyekeznek megvédeni mindazt, amit életük során létrehoztak, a fiatalok új értékeket szeretnének létrehozni: néha ráépíteni a már meglévő alapokra, néha – lerombolva a régit – az alapok megépítését is újrakezdi. Az idősebbek folyton arra hivatkoznak, hogy mindent munkával, küzdelmek árán hoztak létre, a fiatalok rövidtávon igyekeznek célt érni, nem hajlandók időt áldozni a hosszabb utak bejárására, úgy gondolják, nem időskorukra kívánnak ki- vagy beteljesedni, célt érni, vágyaiknak megfelelően élni, hanem fiatalon. A mai fiatalok számára felvetődik egy nagyon fontos kérdés: egyedül vagy közösségben? Egyre kevesebben vannak, akik kéz a kézben haladva, egy

közösségben kívánják elérni a céljaikat, sokkal többen próbálják a saját útjukat járni, egyéni sikereket elérni, az önmegvalósítás eszközeit felhasználni.

A Szamos Diákirodalmi Kör tagjai is keresik az utat az önkifejezéshez. Néha egyénileg, néha csoportokban, néha csoportban... Még nagyon az út elején járnak, az viszont látszik, hogy egy nehezen járható út áll előttük. Ha együtt vannak, megtapasztalják a közösség megtartó erejét, a mai viszonyok és körülmények között a közösségi létért is meg kell küzdeni.

Mindenkinek megvan a maga gondja és nehézsége, ezek leküzdése sem egyszerű, valamiről mindig le kell mondani. Minden lélek vágyik valamire, ezek a vágyak sokszor találkoznak az azonos korúak szellemiségében; a legtöbb esetben nem az egyének, nem a kisebb vagy nagyobb közösségek döntenek el létfontosságú dolgokat, hanem a világ, amiben élünk, aminek a befolyása alól nem könnyű úgy kimenekülni, hogy az ne okozzon veszteséget az élet valamelyik oldalán. Azok, akik megpróbálnak mozdítani valamit a világon, járhatnak sikerrel, de arra is fel kell készülniük, hogy az, ami megmozdul, könnyen rájuk borulhat, és ott maradhatnak a romok alatt. Lehet lázadni bármi ellen, de

ritkán történik meg, hogy az, aki ellen lázadnak, beismeri a változás szükségességét. A szellemi megmozdulások, az újjító törekvések csak akkor lehetnek győztesek, ha azok háttérbe szorítják a régit, vagy ha a korszerűtlenné vált szellemi termékek hordozói felismerik az új szükségességét.

Mi a céljuk a Szamos Diákirodalmi Kör tagjainak? Azért írnak, mert egy olyan korcsoportot képviselnek, amelynek tagjai számára az írás az önkifejezés egyik eszköze vagy valóban úgy érzik, van olyan mondanivalójuk, amivel egy „nemzedék” nevében

szólalnak meg a maguk hangján azt remélve, hogy meghallgatásra találhatnak? Az, hogy van mondanivalójuk, hogy van bennük kitartás, bizonyítja az olvasó kezében lévő második diákirodalmi antológia. A *papírfecnik a szélben* elég sok helyre ellebegnek, viszik a fiatalok gondolatait, üzeneteit, és majd egyszer eldől, hogy egy nemzedéket képviselnek, vagy csupán fiatalos felforrásaikban írták tele a papírfecniket.

Elek György,
a Szamos főszerkesztője

Delta, Tíz, tíz, tiszta víz kiállítás, 2022, Kolozsvár, Románia

Amikor a társadalom betör, hogy megbélyegezhessen

Manapság talán még aktuálisabb, mint a bemutatója idején volt Woody Allen pszeudo-dokumentumfilmje Leonard Zeligről, az „emberi kaméleonról”, akit a társadalom kényszeresen kigyógyít abból a „betegségéből”, hogy bármilyen közösséggel és elvrendszerral képes azonosulni, majd pedig megbélyegzik és kiközösítik, amikor a már „gyógyult” címszereplő elkezdi önálló véleményét formálni a világ dolgairól. Bár az 1983-as *Zeliget* nem szokták Allen olyan élvonalas filmjei közé sorolni, mint az *Annie Hall* vagy a *Manhattan*, mégis olyan klasszikus, amit időről időre érdemes elővenni nemcsak azért, mert félelmetes áthallásai vannak a jelenkorra, hanem azért is, mert egy jó humorú filmtörténeti kuriózum, amely technikai szempontból is az egyik legújítóbb Allen-mozi.

A történet szerint az Allen által alakított protagonista időről időre felbukkan a múlt század Amerikájában. Forrest Gump előfutáraként néha naivan beleszöppen a történelmi jelentőségű események sűrűjébe, míg máskor csendesen elvegyül az egyszerű közemberek világában, és vígan éli életét, szinte láthatatlanul, mígnem a tudósok kiszúrják jelenlétét, és megszállottan kutatni kezdik: hogyan mozoghat egy ember ugyanolyan otthonosan az egy-

szerű pór nép és a felső tízezer világában úgy, hogy nemcsak szavajárása, hanem külső megjelenése és gondolkodásmódja is mindig az adott környezethez igazodva változik.

Hogy ez az alkalmazkodóképesség milyen ellentmondásokat szül a '20-as évek Amerikájában, azt kiválóan példázzák azok a sorok, amelyeket a dokumentumfilm-paródia szerint F. Scott Fitzgerald jegyzett fel, elsőként figyelve meg Zelig alakját egy partin, ahol politikusok és költők vegyültek a gazdasági elit krémjével: „Kétségtelenül arisztokratának tűnt, és a gazdag embereket magasztalta, amíg az előkelőségekkel társalgott. Űri, bostoni akcentussal tömjénezte Coolidge-ot és a Republikánus Pártot. Majd egy óra múlva – folytatja Fitzgerald – ledöb-bentem, mikor a konyhásokkal beszélgetett. Már azt állította, demokrata, és kiejtése a pór nép nyersségét idézte”.

A megfigyelések nyomán Zelig csakhamar „emberi kaméleonként” kerül be a köztudatba, a sajtó „vérebei” könnyörtelenül feltárják gyerekkorát és magánéletét, a világ vezető szakorvosai egymással versengve igyekeznek őt kezelni, miközben politikusok nyilatkoznak az esetéről. Innentől kezdve egyenes út vezet korabeli celebként való felemelkedéséhez és majdani bu-

kásához is. Mégis a kezdeti időszakban Zelig karakterének lelki ártatlansága olyan kapukat nyit meg Allen művészi önkifejezésében, amelyenket talán egyetlen korábbi filmje sem.

Ahogy Bruce Lee „harc nélküli harcművészetként” jellemezte saját küzdőstílusát *A sárkány közbelépben*, úgy Woody Allen *Zelig*jét is felfoghatjuk ítélezés nélküli ítélethozatalnak, melyben anélkül tudja kivesézni a korabeli társadalmi konfliktusokat, hogy ő maga határozottan állást foglalna. A főhős karakterének képlékenysége és végtelen megfelelési vágya miatt ugyanis a végkövetkeztetések magukban a nézőkben születnek meg, így rájuk hárul az ítélezés felelőssége is.

Lee másik példázata szerint a jó harcos olyan, mint a víz, amely tökéletesen felveszi az edény alakját, amelybe öntik, látszólagos erőtlenségében mégis sziklafalakat képes lebontani. Ennek

megfelelően a címszereplő végtelen alkalmazkodási képessége is kikezdi a társadalmi berögződéseket, konvenciókat.

„Hogy Zelig elmebeteg vagy pusztán túl gyenge idegzetű, olyan kérdés volt, melyet mi, orvosok szinte a végtelenségig boncolgattunk. Én magam úgy éreztem, hogy érzelmei nem sokban különböztek a normalistól, mondhatni, a stabil, normális személyekétől, csak szélsőséges mértéket öltöttek. Én magam úgy éreztem, lehetne akár végtelenen alkalmazkodónak is ítélni” – nyilatkozza a dokumentumfilm-paródiában Bruno Bettelheim, aki sztárpszichológusnak számított Amerikában a film forgatásának idején.

A történet szerint a Mia Farrow által alakított dr. Eudora Fletcher az egyetlen pszichiáter, akinek sikerül át-törést elérnie a „betegnél”, és hipnózis alkalmazásával ideiglenesen kigyógyítania Zeliget kényszeres beilleszkedési vágyából. De a kezelés, mondhatni, túl jól sikerül, hiszen az immár saját véleményt formáló főhős olyannyira magabiztossá válik, hogy nem csupán a politikai és vallásfilozófiai elveket kérdőjelezi meg, hanem még olyan egyértelmű dolgokon is képes hosszas, vére menő vitákba bonyolódni, mint például, hogy szép idő van-e kint vagy sem – teljesen ignoránssá válva mások világfelfogása iránt. Ezzel Allen, ha öntudatlanul is, negyven évre előrevetítette jelenkorunk kórrajzát.

Az orvos és frissen gyógyult páciense egymásba szeretnek, és a médiafigyelem következtében csakhamar celebpárrá válnak, mindennapi életük történései közzajon forognak. Ez a figyelem hamar fel is öröli futólag megszerzett harmóniájukat.

„Trónkövetelők”, exfeleségek és törvénytelen gyermekek jelennek meg követelésekkel, Zelig önálló döntéseit botrányok kísérik, s a közvélemény hol piederasztálra állítja őt, hol pedig elítéli és kirekeszti.

A helyzetből fakadó komikum lehetővé teszi, hogy Allen teljesen szabadjárá engedje az egyébként más filmjeiben sem túl visszafogott szarkasztikus humorát, amely abban a jelenetben csúcsonodik ki, amikor a zsidó származású Zelig visszaeső betegként a díszpáholyban foglal helyet a náci párt müncheni tömeggyűlésén, és az épp beszédet mondó Hitler mögül kiinteget a közönség soraiban álló szerelmének. A filmes humor titánjait, Chaplint és Benignit idéző jelenet az alleni életmű egyik kiemelkedő pontja.

Meg kell emelnünk a kalapunkat emellett Allen és vezető operatőre, Gordon Willis technikai kreativitása előtt is, amellyel a korabeli csúcstechnológiát ötvözni tudták a letűnt idők eszköztárával annak érdekében, hogy tökéletesen rámontírozzák Zelig alakját különböző korok autentikus történelmi felvételeire. Mozijukban szinte tapinthatóvá válik a régi típusú, szalagra forgatott filmek patinás képvilága. Ezt azzal érték el, hogy párhuzamosan használtak felújított antik kamerákat, valamint az akkor úttörőnek számító „kék háttér” technológia egy kezdetleges formáját. Ebben a tekintetben a *Zelig* szintén előfutára olyan későbbi si-

kerfilmeknek, mint például az egy évtizeddel később megjelent *Forrest Gump*, melyben vizuális és történetmesélési szempontból egyaránt kulcsfontosságú elemek a humorosan „meghamisított” történelmi felvételek.

A *Zelig*ben a hatást Allen azzal tetőzi be, hogy korabeli irodalmi hírességeket is megszólaltat a már korábban említett Fitzgerald mellett, mint például Susan Sontag vagy a Nobel-díjas Saul Bellow. Ennek a változatos eszköztárnak és kreatív történetmesélésnek köszönhetően meggyőződéssel jelenthetjük ki, hogy a *Kairó bíbor rózsája* mellett a *Zelig* a legújított Woody Allen-film, amit csak még tökéletesebbé tesznek Dick Hyman zeneszerző különböző korok hangzásvilágához tökéletesen illeszkedő melódiái, valamint a rendező-főszereplő Allen alakítása, aki az emberi kaméleon ezernyi karakterébe bújva is hamisítatlanul önmagát adja. Mindezek kötelező darabbá teszik nem csak a rajongók számára.

Szombati-Gille Tamás

Alkalom szüli a papot

„Sokféleképpen lehet jó dolgot csinálni” – mondta Tomasz atya. Daniel pedig mindezt halál komolyan is vette. A fiatal lengyel rendező, Jan Komasa 2019-es *Corpus Christi (Boże Ciało)* című filmje megjárta az európai filmfesztiválokat, majd egészen az Oscar-jelölésig jutott a legjobb idegen nyelvű film kategóriában. A pár perc híján kétórás alkotás központi alaphelyzetét a már jól ismert jó és rossz konfliktusa képezi. Sőt nem is konfliktusa, inkább viszonya.

A 2010-es években figyelemmel követhettük a lengyel filmművészet fellendülését Paweł Pawlikowski sikerreinek köszönhetően. A 2013-ban készült *Ida*, majd a 2018-as *Hidegháború* sorra nyerte a rangos elismeréseket, de a két filmet nem csupán rendezője köti össze, hanem történelmi háttere is. Jan Komasa *Corpus Christije* azonban kortárs vizekre evez.

A forgatókönyvet jegyző Mateusz Pacewicz azt nyilatkozta: a papi improztorok furcsa divatja hódít Lengyelországban. Általában pitiáner tolvajokról van szó, akik magukat papnak álcázva meglöpják a kisvárosi és falusi híveket.

A *Corpus Christi* alaphelyzete is erkölcsi ellentmondásokkal teli. Daniel, a javítóintézeti srác (Bartosz Bielenia) a mindennapos erőszakkal terhelt intézmény falai között fedezi fel a hitet egy karizmatikus katolikus papnak, Tomasz atyának köszönhetően. Danielnek büntetett előélete miatt esélye sincs arra, hogy felvételt nyerjen egy papnevelde-

be, pedig ez lenne a leghőbb vágya szabadulása után. Jó magaviseletéért elküldik egy vidéki fűrésztelepre dolgozni, de főszereplőnk inkább a közelben lévő falucskába téved, s ott egy dacból és sértettségből elkövetett füllenés után papnak nézik – és innentől az események egyre ellenőrizhetetlenebbül tartanak a szükségszerűen tragikus végkifejlet felé.

Daniel erkölcstelen múltja furcsamód tökéletesen alkalmassá teszi őt arra, hogy papi munkáját ellássa, ugyanis bünösként jól ismeri a bűnt, a hitelenséget, épp ezért tud híveihez őszintén szólni, hisz ő is ugyanolyan nyomorult, bűnös lelkű, mint társai. A vallásos dogmatizmusra fittyet hányó, liberálisabb világlátása elősegíti a helyi közösség több, addig mélyen elnyomott konfliktusát feloldani.

Ahogy Daniel személyes sorsa, úgy a templomba járó közösségben folyó gyűlölet is azt a kérdést teszi fel, hogy mit is jelent kereszténynek lenni. Ha képtelenek vagyunk megbocsátani, hiába járunk gyónni, hiába dobunk pénzt a perselybe, csak a külsőségekben követjük a katolikus vallás tanításait. A hit létjogosultságát, a belőle nyerhető pozitív erőt egy pillanatra sem megkérdőjelezve a film komoly kritikát fogalmaz meg a katolikus egyházzal szemben.

Főhősünk lebukása és a javítóintézetbe való visszakerülése jelenti mégis az ő megváltás- vagy megváltódás-történetét. A *Corpus Christi* katartikus módon mesél arról a jól ismert közhelyről, hogy mindenkinek megvan a

Daniel (Bartosz Bielenia) a *Corpus Christi* című filmben

maga keresztje, ám vannak olyanok, akik azt nagyon fiatalon, jóval nagyobb hátránnyal kényszerülnek cipelni. A film jogosan teszi fel a kérdést, hogy vajon lehet-e ilyen múlttal békére lenni, és ha igen, annak mi is az ára.

A *Corpus Christi* olyan egyedi, ritka alkotás, amelyben a rendezés, az

operatőri munka, a forgatókönyv, a színészi játék külön-külön is dicséretet érdemel, együtt pedig katartikus élményt alkotnak. Ez a film reményt ad, gyomorszájon vág, és sokáig velünk marad.

Lencar Péter

Adrian Gagli

A süket zeneszerző mítosza

„A tömeg mindig megrökönyödött azon, miként lehetséges, hogy süket legyen egy zeneszerző. Nincs kizárva, hogy a Beethoven iránti csodálat nagy része fogvatékosságának tulajdonítható.”
(Arthur Honegger, 1951)

A fejlődésben megrekedett ember felsőbbrendűnek szeretné hinni magát, ezért él benne a többé vagy kevésbé titkos vágy, hogy megalázza a nála magasabb szintre jutottakat: az értelmiségieket, a tudósokat, művészeket, szenteket. A maga szintjére hozva őket, legalábbis bizonyos tekintetben vagy a saját elképzelése szerint, a fejlődésben megrekedt ember kielégíti az egalitarizmusát és saját törekvésének hiányát valami nála magasabb iránt, amit egyébként tagad is. Ebből erednek a szórákozott tudósról szóló viccek, a rossztanuló Einsteinról szóló marhaságot, az egyes zsenik különbségei iránti közös érdeklődés, illetve az értékek viszonylagosítása.

A közönséges embert közönséges dolgok foglalkoztatják. Nem a Janikról van szó, akik kényelmesen bőfögnek a tévé előtt meccset nézve, mert ők egyelőre ennyire képesek, hanem azokról, akiknek van hátterük, akik művelteknek hiszik magukat. Ebbe a fajtába tartoznak azok is, akik néha szimfoni-

kus koncertre mennek (nem kamarakoncertre, mert ott kevesebben látnák őket), akik áléletrajzi, fantazmagorikus filmeket néznek és pufogatják a közhelyeket. Ez a fajta álközönség úgy tartja, természetes, hogy a művész szenved, és nem talál megértésre életében. Ez az úgynevezett közönség tolong az évadnyitó- és -záró Beethovenkoncerteken, de a szeme se rebben a mai zene hallatán, és ha kortársa lett volna, kinevette volna a zeneszerzőt, mint a falu bolondját, aki megijeszti a teheneket a mezőn a fura hadonászásával, vagy az uraság visszamaradott rokonának hitte volna (megtörtént esetek Gneixendorfból 1826-ból, bár a Beethovent ismerők szerint ő volt a legnagyobb élő zeneszerző).

A süketség – a személyt érintő és értelmezhető tragikuma ellenére – mégsem akkora akadály egy zeneszerző számára, mint mondjuk a vakság egy festő vagy a lábak elvesztése egy futballista számára. Egy zeneileg és érzelmileg hiperintelligens személy, aki nem hirtelen, hanem fokozatosan, évtizedek alatt veszíti el a hallását, mint Beethoven (egyések szerint nem is teljesen süketült meg és nem állandó jelleggel, ezért is készítettett kupolaformájú rezonátort az utolsó zongorájára), megőrzi alkotó képzetét és belső hallását, ezek nélkülözhetetlenek

bármely komoly zeneszerző számára. Egy vak festő hiába kísérletezne az általa elképzelt képek vászonra vetésével, mert nem tudná ellenőrizni a festékaanyagot, ellenben egy süket zeneszerző leírhatja a hangjegyeket (ez is egyik előnye ennek a szükséges rossznak, a kottának mint közvetítőnek a képzelet és a hangok között).

A félművelteknek azonban sokkal könnyebb a zeneszerző személyes megjelenéséhez kötődniük, mert alkotásainak zenei, érzelmi és lelki változatosága, mélysége számukra elérhetetlen. Csak egy példa, nem túl összetett és emelkedett, de bizonyára sokan most hallják először: Beethoven nem azért harcolt a „Sorssal” az *V. szimfóniájában*, hogy süketiségét legyőzze (hogyan?), hanem a forradalmi Franciaország dalmait ültette át zenekari kivitelben az akkori Ausztria rendőrállami légkörébe. Ha pedig a félműveltek valódi csúcspontokat akarnak, meghallgathatják a *Nagy fúgát*, az utolsó kvartetteket és szonátákat vagy a *Missa solemnist* (de vajon meg tudnák-e?).

A félműveltek esetleg meglepődnek azon, hogy nem Beethoven az egyetlen ismert süket zeneszerző. Egyesekről biztosan nem hallottak (néhány esetben ez érthető is), de mások a zenetörténet fontos alkotói, és értékes munkákat hagytak ránk. Tehát Beethoven művei nem azért nagyok, mert ő süket volt (elismerem, legtöbbször nem a zeneszerző süketisége jut eszembe, ha ezekről a művekről van szó, inkább az alkotások emelkedettsége és gazdagsága).

Az egyik ilyen „süket zeneszerző” Johann Mattheson (1681–1764) volt, emellett tenor, zenetörténész és német diplomata, a barokk korszak zenei gya-

korlatának értékes adatforrása (noha polemizáló alkata némileg torzítja elméleti munkáinak egyes állításait). A sokoldalú Mattheson fő tevékenysége a hivatásos diplomácia volt, jól tudott angolul, de süketisége miatt 1728-ban visszavonult a hamburgi Szűz Mária-székesegyház kántori tisztségéből. Szerzeményeinek zöme vokális mű, köztük öt opera, több oratórium és kantáta, ám ezek szinte mind eltűntek a II. világháború után, és csak 1998 után kerültek vissza Hamburgba... Jerevánból.

William Boyce (1711–1779) Händel egyik angol epigonja volt, a késő barokk és a preklasszikus korszakban alkotott. Annak idején híres és elismert volt Angliában, nagyon sok művet szerzett majd’ minden műfajban, még Shakespeare-darabok előadásaihoz is komponált zenét, de mára teljesen elfeledték, kivéve egy szűk szakmai kört. Boyce-nak 1758-ra annyira megromlott a hallása, hogy feladta orgonista állását és a tanítást, ezután egy átfogó egyházzenei gyűjtemény kiadásával foglalkozott, beleértve olyan korábbi jelentős brit zeneszerzők munkáit is, mint William Byrd és Henry Purcell.

Boyce osztrák kortársa, Ignaz Holzbauer (1711–1783) hasonlóképpen kikerült mára a figyelem középpontjából. Ő a mannheimi zeneszerző-iskola képviselője, huszonöt évig volt a városban karmester (kappelmeister), s élete végére teljesen megsüketült. Terjedelmes munkássága 196 szimfóniát, 13 versenyművet és számos operát foglal magában, s bizonyos szerzeményeit – mint például a *Günther von Schwarzburg* (1777) című német operáját – Mozart is nagyra értékelte. Körülbelül az említett opera komponálásának idejében

kezdte elveszíteni hallását, de folytatta a zeneszerzést, egyébek mellett utolsó operája, a *Tancredi* is később (1783) készült el.

Más tézta Bedřich Smetana (1824–1884), a kiváló cseh romantikus zeneszerző, az ő leghíresebb műve a *Hazám* c. szimfonikus költemény (1874), annak is második fejezete, a *Moldva* (*Vltava*). Csak mellékesen, e mű fő témája ma Izrael állam himnusa (a Besszarábiában született zsidó emigráns, Shmuel Cohen feldolgozása révén), a dallam pedig egy román népdalban (*Cucuruz cu frunza-n sus*) is felbukkan, de több más közép-európai népzeneben (lengyelben, szlovénben, ukránban). Érdekes, hogy mindezek közös gyökere egy 1600-ban közreadott, *La Mantovana* vagy *Ballo di Mantova* (mantovai tánc) című reneszánsz táncmuzsika, szerzőjének Giuseppe Cencit, más néven Giuseppino del Biadót tekintik.

Smetanához visszatérve, ő 1874-re vesztette el hallását, előtte fülzúgással is kínlódott, de folytatta a komponálást, miután lemondásával felmentette magát mind színházbeli kötelezettségei alól, mind a kritikusok előtt. Házasságában elnyomottan és boldogtalanul élt aztán tovább a színháztól kapott éves nyugdíjból, a tanítványai és egy régi svéd szeretője által összegyűjtött pénzből. A közönség, a szakma és a kritikusok később értékelni kezdték, ám az elméje megbomlott 1883–84-ben, elmeegógyintézetbe utalták, s egy hónap múlva ott is halt meg, hivatalosan elmebajban (amit egyesek szerint a szifilisz okozott).

Egy másik jelentős zeneszerző, aki szintén süketiséggel küzdött, a francia Gabriel Fauré (1845–1924), a késő romantika és a modernizmus átmeneti korszakának képviselője. Ma leginkább a *Requiem*jéről ismert, de sok más is komponált, főként énekhangra és zongorára. Helyhiány miatt itt nem taglalhatjuk részletesebben zeneszerzői hatását. A párizsi konzervatórium igazgatói tisztségéből vonult vissza 1920-ban, elsősorban a hallásának (15 évvel korábban kezdődött) megromlása miatt, de ő is folytatta a zeneszerzést a halála előtti utolsó hónapokig; ekkor készült például az *e-moll vonós-négyese* is.

A főként Angliában jelentős Ralph Vaughan Williams (1872–1958) Ravel tanítványa volt, és operákat, baletteket, kamarazenét, kórusműveket, kilenc szimfóniát és egyéb műveket szerzett. Célul tűzte ki, hogy a zenét hozzáférhetővé és elérhetővé tegye bárki számára. A hallása az I. világháborúban romlott meg, amikor is tüzerként szolgált a francia fronton, de ő is komponált élete végéig.

„Mégis, a süketiség semmiben sem befolyásolta a [Beethoven] gondolkodásának lényegét. Kísértésbe hoz, hogy azt írjam: a süketiség a bensőjébe rekesztett őt, és segített neki, hogy zsenialitására összpontosítson, mivel elszigetelte őt annak a kornak minden ostobaságától és banalitásától, amelyben élt.” (A. Honegger, 1951)

(Megjelent a *Familia* 2022/10. számában, románból fordította *Máté Zsófia*)

Kortárs tintamesék antik technikával

Talán nem él még olyan prominensen a köztudatban, mégis egyre többen tudják Nagyváradon, hogy a Partiumi Keresztény Egyetem alagsora egy különleges műhelynek ad otthont, ahol százéves, pazarul felújított nyomdagépeken készítenek kiadványokat. Párizsban is elismerték az apró váradi műhely munkáját, ahol több száz éves gutenbergi módszerrel nyomtatnak. A tervezés digitálisan történik, a kivitelezés viszont már a kézi hajtású, antik berendezésen, szinte ugyanazzal a hagyományos technikával, amellyel egykoron a mozgatható betűelemekkel való könyvnyomtatás feltalálója, Johannes Gutenberg is dolgozott. Az eredmény: egyedi és kifinomult nyomdaművészeti alkotások, amelyek az antik könyvek patinás szépségét a modern formavilággal ötvözik olyan minőségben, amelyre a digitális ipari nyomtatók képtelenek; kiadványok, melyek nemcsak a szemet gyönyörködtetik, hanem szaglásra, tapintásra is éreztetik, hogy több száz éves hagyomány áll mögöttük. Az Ink Tales Letterpress műhely megálmodója egy Nagyváradon letelepedett, fiatal sepsiszentgyörgyi hölgy, Szőke-Kónya Réka, aki férjével, Szőke Attilával közösen tanulta ki és éllesztette újra a kézi nyomtatás kihalt mesterségét Szent László városában. Velük beszélgettünk az indulásról és a nyomtatás iránti szenvedélyükről, amelyet

mára sikerült megélhetővé kovácsolniuk.

Tárgyak és a mögöttük rejlő történetek

„Gyerekkorom óta vonzódok az antik tárgyakhoz, mindig gyűjtöttem, például régi pénzerméket, és arra is emlékszem, hogy mennyire el tudtam merülni ezek nézegetésében. Már akkor is régész vagy restaurátor szerettem volna lenni, mert nagyon érdekelték a múltból ránk maradt tárgyak mögött rejlő történetek és az alkotás is. Akkoriban még nem gondoltam, hogy mindezen vonzalmam egy kis nyomdaműhelyben, a régi gépek újraélesztésében és a grafikai tervezés együttes örömeiben ölt alakot” – meséli Réka, aki a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium matematika-informatika szakán végezte középiskolai tanulmányait, miközben Útő Gusztáv nemzetközileg elismert festőművész magánóráin tanult grafikát, később pedig a Partiumi Keresztény Egyetem hallgatójaként grafikai alapképzést és vizuális kommunikáció mesterségszert végzett 2015-ben. „A kis műtermünkben az egyik célunk az, hogy úgy hozzunk létre alkotásokat, hogy ötvözzük a hagyományos nyomtatási és művészeti eljárások adta lehetőségeket a jelenkori technikákkal” – hangsúlyozta.

Szőke-Kónya Réka és Szőke Attila 2021 márciusában alapította az Ink Tales Letterpress nyomdát

Csalódások vezettek a sikerhez

Réka már az egyetem elvégzése után érezte, hogy szakmai szempontból a maga ura akar lenni, és ez az érzés csak fokozódott, mialatt reklámgrafikai cégeknek dolgozott, ahol teljesen háttérbe szorult az egyéni kreativitás. „Sokat gondolkodtam, hogy mi is lenne az a vállalkozás, amit szívvel-lélekkel a magaménak érezhetek. Időközben jött az esküvőnk, amelyre a meghívónkat én terveztem ugyan, de a megbízott nyomda közel sem tudta olyan minőségben kivitelezni, ahogy azt mi megálmodtuk” – emlékezett vissza. Ez nagyon érzékenyen érintette őt nemcsak azért, mert a saját esküvőjéről volt szó, hanem azért is, mert szakmabeliként magasak voltak az elvárásai.

Többek közt ez a csalódás indította arra őt, hogy férjével, Attilával részt vegyenek egy vállalkozásokat pályázni segítő tanfolyamon, ott azonban még mindig nem kaptak konkrét válaszokat a felmerült számtalan kérdésre, ezért a képzést idő előtt otthagyták. Ez azonban egy újabb lökést adott nekik, hogy végre komolyan kiderítsék, milyen elsőrangú nyomdatechnológiai eljárások léteznek, és miket kell megtanulni és beszerezni hozzájuk.

„Számptalan keresgélés után végül meglett a válasz: a letterpress az. Ezután már minden nagyon gyorsan történt. A gépek többségét alig három hónap alatt be is szereztük, de még nem volt hova tennünk őket. Keresnünk kellett nagyon gyorsan egy kis helyiséget, ahol elférünk, ezért minden követ megmoz-

gattunk, ebben segítségünkre volt az egykori alma materünk művészeti tan-
székének vezetője, Balázs Zoltán. Így
lett egy termünk az egyetem képzőmű-
vészet szakán működő inkubátorprog-
ramnak köszönhetően, mely arra hiva-
tott, hogy a volt diákokat is felkarolja.
Így kezdődött az egész” – meséli Attila.
Ő a nagyváradai Ady Endre Líceumban
végezte középiskolai tanulmányai-
t, majd a PKE Bölcsészettudományi
Karán diplomázott.

Dombornyomás 110 éves aranyozógépen

A fiatal házaspár jelenleg muzeális-
nak számító, kézi és lábhajtású antik
nyomdagépeken dolgozik. A legtöbb
berendezés kora meghaladja a 100
évet. A jelenlegi legidősebb gépük az
I. világháború előtti években gyártott,
száztíz éves Krause kézi aranyozógép,

Nyomtatvány készül a tégelysajtón

amit régen nyílt lánggal fűtöttek fel,
ma viszont főként dombornyomásra
használják a váradai műhelyben.

Az antik gépeket egyébként Hollan-
diából, Belgiumból és Magyarországról
sikerült beszerezniük. Némelyiküket
online aukción vásárolták, de történtek
nagyon különös véletlenek is. „Például
amikor a tégelysajtó (letterpress gép)
megvásárlása kapcsán egy holland
úr magyar nyelven válaszolt vissza az
egyébként angolul írt üzenetünkre –
meséli Réka. – Kiderült, hogy régebben
még járt is a PKE-n letterpress work-
shopot tartani. A gép vásárlása kapcsán
meghívott magához Debrecenbe, mert
nyaranta ők ott tartózkodnak a felesé-
gével, aki debreceni származású. Úgy
fogadtak minket, mintha már régi jó
barátok lennénk. A kedves urat Ronald
Stearnak hívják, és ő Hollandiában egy
alapítványt és egy betűöntödét működ-
tet, ott még igazi ólombetűket öntenek,
ez nagyon ritka manapság. Az ő
jóvoltából meglátogathattuk a debre-
ceni Alföldi Nyomdát és annak múze-
umát, valamint megismerkedhettünk
a nyomda igazgatójával is.”

Kudarok csiszolták tökéletesre a technikát

A fiatal vállalkozók a letterpress
nyomtatás alapjait egy budapesti
szaktekinetlytől, Novokrescsenszkov
Tamás nyomdásztól, betűszedőtől és
nyomdagépgyűjtőtől kezdték el megta-
nulni. A szakember akkortájt épp nem
tartott ugyan tanfolyamokat, de Réka
nagyon elszánt volt, és felvette vele a
kapcsolatot. Néhány üzenetváltást kö-
vetően megegyeztek, hogy mivel már
ketten jelentkeztek Attilával, a mester
meghirdet egy workshopot, és meg-

A műhely legbecsesebb berendezése a száztíz éves Krause aranyozógép

tanítja a technikát, ha összegyűl több jelentkező. „Szerencsére így is lett, és részt vettünk az egyhetes képzésen, s nagyon jó betekintést kaptunk az alapokba. A gyakorlati tudást viszont mi magunk sok-sok gyakorlással, megannyi idő rászánásával, számos könyvből és internetes fórumon való dokumentálódással, rengeteg türelem és számos kudarc árán szereztük meg” – idézte fel a kezdeteket.

Végül egy trendi, de mély jelentéssel bíró név alatt indították be az Ink Tales Letterpress műhelyt Nagyváradon. Mint elmondták, a név azt a szándékot tükrözi, hogy a megalkotott papírtérmékek és a nyomdafesték társításával egy-egy történetet meséljenek el.

Százéves eljárás és modern technológia

A letterpress, vagy más néven magasnymtatás egy nyomdatechnoló-

giai eljárás, melynek során minden nyomtatott színt egyenként visznek fel a papírra annyi nyomóforma segítségével, ahány színt használnak. Az eljárást azért hívják magasnymtatásnak, mert a nyomóelemek kiemelkednek a nyomtatáshoz használt formán. „Ezeket a kiemelkedő részeket festékezzük fel, és megfelelő présnyomás segítségével préseljük a papírba. A folyamat részét képezi még a papírok előkészítése, méretre vágása, kasírozása vagy különféle formára stancolása, mindez attól függően, hogy milyen is az adott projekt. Amikor a nyomtatni kívánt papírt elkészítettük, következik a festék színének kikeverése, ezt a Pantone skála alapján, kézzel keverjük ki. Mindezt követi a tégelysajtó felfestékezése, azonban nem maradhat ki a gép minden használat előtti beolajozása sem. Aztán a nyomóformát a megfelelő helyre felragasztjuk, elhelyezzük az illesztékeket, meghatározzuk a nyo-

móerőt, és elvégezzük az egyengetést is, majd következhet a nyomtatás. A nyomtatás során a papírokat egyesével, kézzel helyezük a gépbe, közben a gépet a lábunkkal hajtjuk. Minden egyes kártya egyesével annyiszor megy át a kezünk alatt, ahány különböző színt és darabot nyomtatunk.”

Annak ellenére, hogy antik berendezésen dolgoznak, vannak olyan műveletek, amelyeket nem ugyanúgy végeznek, mint ahogy azt száz évvel ezelőtt tette volna egy nyomdász. „Ma már nem feltétlenül van szükség az ólombetűk szedésére és tárolására használt hatalmas helyiségekre, elegendők a számítógépre feltelepíthető digitális betűkészletek és a grafikai programok, amelyekkel elvégezhetjük a tervezést, majd ebből nyomóformát készíthetünk. A nyomóformákat sem kézzel festékezzük, hanem a gépen található hengerek végzik el ezt, sokkal egyen-

letesebben. Ez viszont nem jelenti azt, hogy ne maradt volna ma is nagyon időigényes eljárás a magasnyomtatás” – avat be a munkafolyamatba a nyomdász házaspár.

Váradi műhelyükben egyébként rendre bővítik a tevékenységet, ezzel újabb és újabb kihívás elé állítva önmagukat is. A még jobb minőség érdekében az utóbbi időben igyekeznek saját maguknak legyártani a nyomóformákat is.

„A nyomóformák esetében – magyarázza Szőke-Kónya Réka – az első lépés a tervezés vagy illusztrációk esetében azok megrajzolása kézzel, majd azoknak egy grafikai programban való feldolgozásával. Minden nyomtatásra szánt grafikából készül egy negatív nyomdai film. Ezt a negatívot egy fényérzékeny fotopolimernek nevezett anyagra helyezve, ibolyántúli fény segítségével levilágítjuk, víz és egy na-

Kézi hajtású vágógép

gyon puha kefe segítségével kimossuk, majd szárítjuk és utóvilágítjuk. Röviden összefoglalva így készítjük el a fotopolimer nyomóformát. Eddig a felhasznált nyomóformákat megrendeltük egyik partnerünktől, viszont a nagyobb ellenőrizhetőség szempontjából most arra törekszünk, hogy magunk állítsuk elő ezeket is a magnéziumformák kivételével, azokat kémiai maratás útján állítják elő. A már használt nyomóformákat esetleges utángyártásra megőrizzük.”

Ennek a hosszú és végtelen odaadással végzett folyamatnak a végtermékei nagyon sokrétűek, a nyomdászok kiélik bennük alkotói kreativitásukat, ugyanakkor igyekeznek eleget tenni minden papírtermékkel kapcsolatos kereskedelmi megrendelésnek. Alaptermékeik közé tartoznak a magasnyomással készített, ódon hangulatú esküvői meghívók, kézzel bekötött naplók, jegyzetfüzetek, illusztrált képeslapok, névjegykártyák, újrahasznosított alapanyagból készült merített papírok, díszdobozok, bemutatódobozok. „Mindezen termékek közül a szívünkhöz legközelebb az esküvői meghívók állnak, hisz ezeknek meghatározó szerepük volt a nyomdaműhely ötletének megszületésében” – árulja el Réka, miközben épp egy új illusztráción dolgozik. A kártyákat mindig a fiatal párok elképzelései alapján szabják személyre nagy odaadással, úgy, hogy tökéletesen tükrözze közös értékeiket, majd olyan különleges elemekkel egészítik ki a terméket, mint a viaszpecsétek vagy selyemszalagok.

Egyedi és megismételhetetlen

„Mindig azt szoktam mondani, hogy nálunk az élmény kézzel tapintható a papíron. A magasnyomtatással készült

termékek esetében nagyon szembeötlő a textúra, de akkor értékelhetők igazán, mikor valaki kézbe fogja őket” – meséli szenvedélyesen Réka. S hozzáteszi: „Azért is más egy ilyen nyomat, mert mindenik darab kézzel készül, és elkészítésükhöz elengedhetetlen a mesterségbeli tudás. A technikából adódóan minden egyes megalkotott nyomat és termék minden apró részlete egyedi és megismételhetetlen. Emellett csak és kizárólag minőségi papírokra nyomtatunk, szinte bármilyen vastagságban. Míg egy digitális nyomat esetében a 300 grammos papír már szinte a legvastagabbnak számít, addig a mi esetünkben ez a legvékonyabbak közé sorolható. Ezen eljárás esetében nem csak egy gombot nyomunk meg, és már kész is a nyomat, itt minden apró folyamat és részlet nagy odafigyelést igényel. Mivel minden darab számtalanszor megy át a kezeink közt, ezért elmondható, hogy nagyon magas az ellenőrzöttség, és ez elengedhetetlen ahhoz, hogy amit készítünk, az első osztályú minőségű legyen”.

Párizsban is elismerték

A fiatal nyomdászok odaadó munkája a nagyvilágban sem maradt visszhang nélkül. Nemrég rangos nemzetközi elismerésben részesültek a Teleki utcai apró pinceműhelyben nyomtatott alkotások. Mint elmondták, a papírforgalmazójuk ajánlására neveztek be az Antalis Creative Power Awards 2022 nemzetközi versenyre, amelyet Párizsban zsűriztek.

„A versenyre egy egyedi megrendelésre készült esküvőimeghívó-szettel pályáztunk, melyet a szakmai zsűri a beérkezett 770 munka közül a legjobb

A díjnyertes esküvőimeghívó-szett, amely a legsikeresebb nyomdatermékek párizsi katalógusában is megjelent

6 közé választott a kategóriájában. A nyertesek munkáit, köztük a mi meghívónkat is az Antalis Creative Power Awards 2022-es katalógusában publikálták. Számunkra ez nagyon nagy elismerést jelent, hisz ez volt az első versenyünk, és tényleg olyan, a szakmában elismert emberek zsűriztek, akik munkásságát már régóta nagy tisztelettel nyomom követjük és felnézünk rájuk” – meséli Réka.

Az elismerésben részesült munkájuk a *Tale of Eryngium* címet viselő esküvői szett volt. Egy olyan tapintható és vizuális élményt egyaránt nyújtó meghívó, melyet játékosá tesz a papírok meleg tónusa, a választott betűtípus és a vaknyomatként megjelenített iringó illusztrációja, a virágé, amelynek meghatározó szerepe volt a megrendelő házaspár szerelmében.

Szép és fenntarthatóbb is

A több száz éves módszerről hallva joggal feltételezhetjük, hogy a letterpress technika jóval környezetbarátabb folyamat, mint a digitális nyomtatás, és a váradi műhelyt meglátogatva meg is bizonyosodhatunk róla, hogy ez a feltételezés nem áll messze a valóságtól. Bár a festékek előállítása ugyanazokat a vegyi folyamatokat feltételezi, mint bármelyik másik iparágban, a letterpress technológia szinte semmilyen energiafogyasztással nem jár, és a felhasznált anyagok jelentős részét újra is tudják hasznosítani.

„Abból a szempontból, hogy a gépek legnagyobb része csupán emberi erő által működtetett, igen, mondhatjuk, hogy a letterpress technika környezettudatosság szempontjából előnyös.

Egyedül a nyomóforma készítéséhez és az aranyozáshoz, másik nevén a pré-geléshez használunk elektromos energiát. Kizárólag fenntartható gyártási folyamatokból származó, jó minőségű papírokat és alapanyagokat használunk, a felhalmozott papírhulladékot pedig újrahasznosítjuk, és merített papírt készítünk belőle” – magyarázza a nyomdász házaspár. Az újrahasznosítást természetesen ugyancsak saját kezűleg végzik.

A Teleki utcai pinceműhelybe egyébként előzetes időpont-egyeztetéssel bárki ellátogathat. Aki érdeklődik a fiatal nyomdász házaspár munkái iránt, a közösségi oldalakon az Ink Tales Letterpress műhelyre rákeresve veheti fel velük a kapcsolatot. Az él-

ményt nem érdemes kihagyni, hiszen a súlyos fémgépek ritmikus mozgása, a helyiséget körülölelő könyvespolcon katonás rendben felsorakoztatott kiadványok, a nyomdafesték fémes szaga és a merített papír régikönyv-illata a látogató minden érzékét betöltve szinte átélhetővé teszi az odaadásal végzett munka szellemét az apró helyiségben. Mindezen túlmutatva azonban a váradi műhelyben végzett munka és az, hogy ezt sikerre tudták vinni, bizonyítéka és jó példája annak, hogy a hagyományos technikáknak a mai modern világban is helyük van, és az embereknek most is igényük van az ilyen szépségre.

Szombati-Gille Tamás

Cicero tanácsa

Marcus Tullius Cicero római szónok, államférfi, filozófus, író volt. A latin irodalom első jelentős filozófiai írója, megalkotta a latin filozófiai nyelvet. Az ékesszólás mestere volt. Egyik bölcs gondolatát idézzük a rejtvényben a **vízszintes 1. és 73.** alatt.

VÍZSZINTES: **13.** Lány, nehéz fém. **14.** Folyó Lengyelországban. **15.** Kossuth-díjas festőművész (István). **16.** Indiai Nobel-díjas filozófus (1888–1970). **18.** Lengyel város. **20.** Az ar-

zén és a bór vegyjele. **21.** ... Farrow – amerikai színész. **22.** Ország. **24.** Folyóirat. **26.** Kanada része! **27.** ... Kaleh – egykori dunai sziget. **28.** Apaló. **29.** Kupacszélek! **30.** A tölgyfa termése (névelővel). **32.** ... Vica (Éva) – színész Budapestén. **34.** Kis fémtartály. **36.** Eredeti. **38.** Herélt kos. **39.** Az indium vegyjele. **40.** Vízi jármű kelléke. **42.** Gyakori igekötő. **43.** Nagyváros Szerbiában. **45.** Cirkuszi porond. **46.** Színei ... Pál – festőművész. **48.** Romániai író, szerkesztő, po-

1	2	3	4	T	5	6	7	8	9	Ó	10	11	12	A
13					14						15			
16				17		18				19		20		
21				22	23					24	25			E
26			27						28				29	
		30				31		32				33		
34	35					36	37					38		
39					40						41		42	
43		44		45						46		47		
48			49					50	51					T
52			53				54		55				56	
		57				58		59				60		
61	62			63	64					65	66			67
68			69		70				71		72			
73				O						R				

litikus (Géza). **50.** Egyiptom fővárosa. **52.** Érdektelennek tart. **53.** Tisztít. **55.** Páratlan lokni! **56.** Ellenben. **57.** Fonallá sodor. **58.** Grosics Gyula is ez volt az Aranycsapatban. **60.** Zuhany. **61.** Szabó István filmje. **63.** Keserű anyagok latin neve. **65.** Előtag, a mirigyekkel való kapcsolatra utal. **68.** Hegység Bulgáriában. **70.** Egyik gazdasági ággal kapcsolatos. **72.** Fővárosa Teherán.

FÜGGŐLEGES: **1.** Sötétszürke, nem fémes elem. **2.** Delon francia színész személyneve. **3.** Olaszország fővárosa. **4.** Rámadarab! **5.** Kaolinban van! **6.** Bálvány. **7.** Királyság Dél-Ázsiában (ék. h.). **8.** Értékes acélötvöző fém. **9.** Lett sakkvilágbajnok. **10.** Léc végei! **11.** Nagy erővel üt. **12.** Sütemény jelzője lehet. **17.** Kossuth-díjas író (Péter). **19.** Idejében megy (a vonathoz). **21.** Nobel-díjas francia író (Roger, 1881–1958). **23.** Kisebb lakóház. **25.** Paneldarab! **27.** Pontyféle hal. **28.** Füves terület. **29.** Megtalálni igyekszik. **30.** Vércsoport. **31.** Vájatot vág. **32.** Magas nyakú női blúzfajta. **33.** ... Lajos – olimpiai ezüstérmes labdarúgó. **35.** ... Jack – a brit

lobogó népies neve. **37.** A germánium és a nitrogén vegyjele. **40.** ... Ramazotti – olasz énekes. **41.** Bátran teszi. **44.** Szatmár megye jele. **45.** Hordó nyílása. **46.** Több uralkodó neve. **47.** Románia autójele. **49.** Mosószer. **51.** Fém rövid neve. **54.** Malom alkatrésze. **56.** Tűz a ... – Liviu Ciulei filmje. **57.** Osztrák zeneszerző (Leo, 1873–1925). **58.** Kerti szerszám. **59.** Díszkert. **60.** Teher (táj.). **62.** Kapucinus szerzetes, 2002-ben szentté avatták. **64.** Mely dolgok. **66.** Kitüntető jutalom. **67.** Sonkadarab! **69.** Az ezüst vegyjele. **71.** Vitéz páros betűi.

Barabás Zsuzsa

A helyes megfejtést beküldők között 3 hónapos Várad-előfizetést sorsolunk ki! A megfejtést postán vagy e-mailben juttathatják el szerkesztőségünk címére: Várad folyóirat, 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; varadszerkesztoseg@gmail.com. Kérjük, tüntessék fel a nevüket és a pontos lakcímküket! Beküldési határidő: **február 28.**

Januári rejtvényünk (*A szeretetről*) helyes megfejtése: „Ha valaki szeret, az azt jelenti, hogy a hatalmáról lemondott.”

FIZESSEN ELŐ FOLYÓIRATUNKRA!

A VÁRAD előfizetési díja: 3 hónapra 25 lej, 6 hónapra 50 lej, 1 évre 100 lej. A lap előfizethető a Gheorghe Șincai Megyei Könyvtár pénztárában készpénzzel vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal) az „Abonament Várad” megjegyzésnek a feltüntetésével: Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” Oradea; CUI 4687188; Cod IBAN: RO66TREZ07621G330800XXXX, Trezoreria Oradea. Az előfizetők a lapot postán kapják meg, ezért kérjük, a nevet és a pontos lakcímet tudassák szerkesztőségünkkel személyesen, telefonon vagy elektronikus postán a következő elérhetőségeken: Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó; telefon: 0259/431–257, 116-os mellék; 0771/269–647; postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; e-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com.

Lapszámunk szerzői

AGUSTÍN CADENA (Ixmiquilpan, Mexikó, 1963) író, költő, irodalmár, jelenleg a Debreceni Egyetemen tanít mexikói és csikánói irodalmat, kultúrát és kreatív írást. Több mint harminc kötete jelent meg. Számos novelláját és versét fordították le angol, francia, olasz, magyar, portugál, urdu és görög nyelvre, ezek közül néhány az interneten is elérhető. Munkásságát több nemzeti és nemzetközi díjjal ismerték el.

CSÁVOSSY GYÖRGY ISTVÁN (Kolozsvár, 1953) apja nyomdokain haladva közel két évtizedig az erdélyi, partiumi borászatban dolgozott. Jelenleg nyugdíjas, Nagyváradon él. Verseskötetei: *Apám könyve* (2020), *Múló nyár bora* (2022), *Maci mese* (2022), *Ó, ne szólj meg, olvasó* (2022).

DOMONKOS LÁSZLÓ (Szeged, 1951) író, újságíró, televíziós szerkesztő. Elsősorban történeti esszéket, a közelmúlt történelmi fehér foltjait feldolgozó dokumentumprózát ír, könyveket szerkeszt, folyóiratokban, lapokban publikál. A *Trianoni Szemle* egyik szerkesztője, a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum (RETÖRKI) munkatársa. Háromtucatnyi kötetének két legutóbbika 2022 végén jelent meg: *Magyar Moldova – Helyzetjelentés az erózió állásáról és Gúzsban tánc – A magyar irodalom története 1956–2021*.

KÖTTER TAMÁS (Csorna, 1970) magyar író, ügyvéd, jelenleg Budapesten él. A kortárs magyar irodalmi életben 2012 júniusa óta jegyzi a nevét, számos folyóiratközlése mellett tucatnyi könyve jelent meg, az ismertebbek: *Rablóhalak* (2013), *Dögkeselyűk* (2014), *A harcból nincs elbocsátás* (2015), *Ikea, vasárnap* (2017), *Nem kijárat – Apró hazugságok egy férfi életéből* (2019), *Vikingek* (2022).

LENCÉS KÁROLY (Nyíregyháza, 1976) költő, író, szülővárosában él. Rendszeresen publikál magyarországi és határon túli folyóiratokban, portálokon. Verseskötetei: *A holt szerető* (2020, Hungarovox), *Karcok* (2022, Rím kiadó). Két legújabb kötete az idén jelent meg a Helma Kiadónál: *A-tól V-ig* (versek), *Túl az életen* (novellák).

LIPCSEI MÁRTA (Nagyvárad, 1943) költő, író, tanár, szülővárosában él. A kolozsvári BBTE-n fizika-kémia szakot végzett, nyugdíjazásáig a barágáni Feteštiben, a székelyföldi Csíkszeredában és Váradon tanított. A Várad folyóirat egyik alapítója és egykori szerkesztője. Tizenöt könyve jelent meg (közük egy-egy drámakötete magyarul és románul, illetve egy meséskönyv), a legutóbbiakat *Vírusrózsa* és *Lélegző nyugalom* címmel adta ki tavaly a budapesti Hungarovox.

LŐRINCZ GYÖRGY (Kápolnásfalva, 1946) író, újságíró, esszéista és a szociográfiai publicisztika művelője. Székelyudvarhelyen él, ahol az irodalmi, zenei, képzőművészeti életet szervezte évtizedeken át, megalapítva 1995-ben az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítványt. Kéttucatnyi könyve jelent meg az évek során, legutóbb a *Ma éjjel eljövök érted* (Magyar Napló, Budapest, 2021) című prózakötet, ami megkapta a Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatától az Év Legjobb Könyve Díjat.

MAJOROS ENIKŐ (Nagyvárad, 1980) szülővárosában él, 2006 óta könyvtáros a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtárban. A *Határok átjárhatóságáról* címmel Kolozsváron publikált egyetemi évkönyvben, a könyvről szóló 2013-as szimpóziumon és lapunkban jelentek meg írásai.

SZILÁGYI FERENC HUBART (Érmihályfalva, 1952) költő, elbeszélő, műfordító, képzőművész, szülővárosában él. Emlékérem- és plakettkészítőként is ismert, emellett ő tervezte a XX. század hőseinek és áldozatainak érmihályfalvi emlékművét is. Próza-kötetei: *Sztálin-csokoládé* (2006), *Nagyapám pipái – Családi panoptikum* (2007). Verskötetei: *Tyúkudvari gregorián* (2010), *Napkalászból arany pereg* (2011), *Lepke az Isten tenyerén* (2014), *Fénnyel írt sorok* (2015), *E földet bízta rád apád* (2017), *Verset festek* (2020). William Shakespeare szonettjeinek fordításkötete 2021-ben jelent meg.

RÉGEN ÉS A KÖZELMÚLTBAN ● A felső képen a Sztarill Ferenc által Deutsch K. Ignácnak épített családi házat látjuk, háta mögött a Gerliczy-palotával. Az alsó képen ugyanazt a házat és az időközben felépült Stern-féle bérházat. Míg a két nagy ház felújítva áll, a kis ékszerdoboz nagyon leromlott állapotban van napjainkban.

Kép és szöveg: Farkas László

9 771583 061009

Ára 10 lej